

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Helena Kaštilová

5. ročník - prezenční studium
obor česká filologie - francouzská filologie

BELETRISTÉ LITOVELSKÉHO REGIONU

The writers of the region of Litovel

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury. Diplomová práce obsahuje 193 897 znaků.

V Olomouci dne 9. dubna 2008

Helena Kaštilová

Děkuji profesoru Jiřímu Fialovi za technickou podporu a praktické rady pro zpracování mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	1
Vymezení regionu a okruhu autorů.....	2
Kulturní život v Litovli.....	3
Chronologické rozčlenění beletrie na Litovelsku.....	6
Nejstarší období.....	6
19. století.....	11
1. polovina 20. století.....	27
2. polovina 20. století.....	67
Současnost.....	75
Závěr.....	86
Jmenný rejstřík.....	88
Anotace.....	89
Annotation.....	90
Prameny.....	91
Příloha: fotografie	

Úvod

Autorům, jimž se podaří svým dílem prosadit a stanou se slavnými, jsou věnovány monografie, články v literárních sbornících a periodikách, hesla ve slovnících. Jména autorů, kteří byli známí jen na regionální úrovni, neznají často ani další generace místních rodáků. Je proto užitečné si připomenout, že i v místech na první pohled prostých souvislosti s literárním životem působili a působí lidé, kteří se literaturou zabývali a kteří se svými díly svého času mohli dojít úspěchu.

Rovněž na Litovelsku, mém rodném kraji, na první pohled se dotýkajícím literárního života jen skrze myslechovického rodáka Jana Čepa, který nadto, nejsa typ Nerudy či Jiráska, není zdaleka znám všem obyvatelům regionu, působilo a působí několik desítek dalších literátů. S těmi bude čtenář této práce seznámen po vymezení regionu a připomenutí kulturního života jeho střediska - města Litovle v pěti kapitolách, zabývajících se konkrétním obdobím literární historie regionu. Vzhledem k frekvenci zjištěných autorů v různých obdobích je doba od počátků až do konce 18. století shrnuta do jedné kapitoly, následuje století devatenácté, zvláště bude pojednána první a druhá polovina dvacátého století a současní autoři se objeví v poslední kapitole.

Tematika spisovatelů na Litovelsku byla dosud zpracována pouze v díle Bedřicha Slavíka *Písemnictví na Litovelsku* (1937), v menším rozsahu je literatura litovelského regionu zařazena i do Slavíkovy další knihy *Hanácké písemnictví* (1940).

Základními informačními zdroji této práce byly vedle Slavíkova díla *REGO - Katalog regionálních osobností*, zpracovaný Vědeckou knihovnou v Olomouci, a každoročně vydávaný bibliografický sborník Knihovny města Olomouce *Osobnosti střední Moravy. Kalendář výročí*. Následovaly příručky zaměřené na region, potažmo regionální literaturu, ať už moravsku, hanáckou nebo literaturu olomouckého kraje, biografické slovníky a doslovy konkrétních děl. Cenným zdrojem informací mi byly články v dobových i současných periodikách regionálního charakteru. V některých případech jsem využila možnosti přímého rozhovoru s autorem či pamětníkem.

Protože oblast beletrie litovelského regionu zůstává téměř nepoznána, klade si tato práce za cíl objevit a připomenout co nejvíce jmen často zapadlých autorů a podat přehled vývoje literatury na Litovelsku od počátků k dnešku.

Vymezení regionu a okruhu autorů

Pojmem Litovelsko rozumíme v této práci oblast současného mikroregionu Litovelsko, který zčásti kopíruje hranice bývalého okresu Litovel, zrušeného r. 1960. Na severovýchodě regionu, jehož centrem je město Litovel, se rozkládá Chráněná krajinná oblast Litovelské Pomoraví, západní část tvoří Bouzovská vrchovina, na jihu regionu se nacházejí roviny Senicka. Rozloha mikroregionu činí přibližně 280 km² a žije zde kolem 26 000 obyvatel. Vedle Litovle patří do mikroregionu následující obce (uvádíme všechny osady, tedy i ty bez obecního úřadu):

Bezděkov, Bílá Lhota, Bílsko, Blažov, Bouzov, Březina, Březové, Cakov, Červená Lhota, Červenka, Doly, Dubčany, Haňovice, Hrabí, Hradečná, Hvozdečko, Cholina, Chořelice, Chudobín, Javoříčko, Jeřmaň, Ješov, Kadeřín, Kovářov, Kozov, Lhota nad Moravou, Loučany, Loučka, Luká, Měník, Měrotín, Mezice, Mladeč, Myslechovice, Náklo, Náměšť na Hané, Nasobůrky, Nová Ves, Nové Dvory, Nové Mlýny, Nové Zámky, Obectov, Odrlice, Olbramice, Olešnice, Pateřín, Pňovice, Podolí, Prátná, Rozvadovice, Řimice, Savín, Senice na Hané, Senička, Slavětín, Sobáčov, Střemeníčko, Střeň, Svojanov, Tři Dvory, Unčovice, Veselíčko, Vilémov, Víška.

Autory Litovelska, o kterých v práci pojednáváme, jsme omezili na beletristy. Autoři odborných publikací jsou uvedeni pouze v případě, že napsali alespoň jedno dílo zařaditelné do žánru krásné literatury.

Za regionální autory jsou zde považováni ti literáti, kteří se na Litovelsku narodili nebo zemřeli, a dále ti, kteří zde delší čas žili. Nezmiňujeme autory, kteří pouze studovali v Litovli nebo jejichž rod má v regionu kořeny.

Kulturní život v Litovli

Levý břeh řeky Moravy byl odedávna osídlen lidmi, kteří se živili rybolovem. Na území dnešního Starého města s kostelem sv. Filipa a Jakuba se v dávných dobách nacházela rybářská osada zvaná Luthowl. Její název se vykládá jako "ves lidí Ljutových", tedy lidí náležejících Ljutovi. Jméno osady přejalo město, které o něco dále založil kolem roku 1260 český král Přemysl Otakar II. Z Luthowle se postupně stala Litovel, až do 1. poloviny 20. století byl užíván i německý název Littau.

Po staletí byla kultura spojena především s náboženstvím. V Litovli byl zároveň s městem vybudován dnes už neexistující klášter svatého Ducha. Úkolem mnichů řádu, který vznikl ve Francii za křížáckých válek, bylo v první řadě ošetřování nemocných. Kostel svatých Filipa a Jakuba, který v přebudované podobě stojí dodnes na Staroměstském náměstí, stával ještě v původní rybářské osadě. Funkci městského kostela plnil až do 2. poloviny 14. století, kdy byl nedaleko náměstí postaven nový kostel, zasvěcený svatému Marku. Vedle katolických chrámů s několikasetletou tradicí funguje dnes v Litovli kostel Církve československé husitské. Ta zde byla založena roku 1920 a po počátečních bojích s katolíky, které v první euforii početně překonala a s nimiž vedla spor o prostory kostela svatého Marka, našla útočiště v prostorách bývalé Sokolovny, kde sídlí dodnes.

Centrem kultury, doprovázející vzdělanost, byly odedávna také školy. Když byla za Marie Terezie zavedena povinná školní docházka pro děti od 6 do 12 let, vystavělo město r. 1782 novou školu. V období česko-německých sporů, jež poznamenaly poslední čtvrtinu 19. století, si založila česká část obyvatelstva vlastní českou obecnou školu. Ve městě dodnes koexistují dvě základní školy, třebaže obě dávno české. Roku 1901 bylo v Litovli otevřeno české reálné gymnázium, jehož budova, která byla vzápětí postavena podle návrhu profesora Josefa Bartla naproti rybníku ve Smetanových sadech, náleží k nejreprezentativnějším objektům ve městě. K jejím absolventům nebo pedagogům patří řada významných osobností kulturního života. Vedle výše zmiňovaných škol náleží v současnosti ke vzdělávacím institucím ve městě ještě střední odborné učiliště, Speciální škola pro zrakově postižené prof. V. Vejdovského a speciální (dříve zvláštní) škola.

O výraznějších kulturních počinech a společenském životě města se dozvídáme až na

konci 18. století. Roku 1796 byl v Litovli založen ochotnický divadelní soubor a tradice ochotnického divadla se s přestávkami udržela až do dnešní doby. Zároveň vznikla Měšťanská společnost přátel hudby, dvacetičlenná dechová kapela. Hudební tradice se udržovala ve městě v mnoha hudebních tělesech. Roku 1860 založil historik Donat Ulrich mužský pěvecký sbor, roku 1900 otevřel v Litovli Otakar Bradáč městskou hudební školu.

Roku 1865 vznikl ve městě spolek Měšťanská beseda, který byl na dalších padesát let nejvýznamnější kulturní organizací v Litovli. Přestože byla beseda založena jako český spolek, nebyla národnostně vyhraněna. To se změnilo až v 80. letech, kdy začal národnostní boj české a německé části obyvatelstva. Měšťanská beseda se stala českou kulturní baštou. Vedle toho vznikly v opozici k většině spolků, které byly německé, spolky české. Zatímco reprezentační budovou Čechů se stala Záložna, Němci otevřeli roku 1899 Německý dům. V budově dnes sídlí Městský kulturní klub.

K dalším událostem hodným zmínění náleží založení tělocvičné jednoty Sokol r. 1874, která v Litovli funguje dodnes a pod jejíž hlavičkou působí současné ochotnické divadlo.

V roce 1903 byla ve městě otevřena veřejná knihovna, jež soustředila knižní fond menších spolků. Dnes sídlí v renesanční budově bývalého městského archivu.

Kino bylo v Litovli otevřeno r. 1912. Nazývalo se tehdy Stálé elektrické divadlo a hrálo němé filmy doprovázené hudbou dvanáctičlenného orchestru. Ve městě kino vydrželo až do r. 2006, kdy bylo pro velkou prodělečnost uzavřeno.

Městské muzeum bylo zřízeno r. 1907 z podnětu Václava Sochy, prvního českého starosty Litovle, a MUDr. Jana Smyčky, kteří vznikajícímu muzeu věnovali své národopisné sbírky. Přes přestávky v činnosti je dnes městské muzeum několik let opět v plném provozu.

Ve městě vycházely od konce 19. století místní noviny. První byly *Litovelské noviny*, vydávané mezi lety 1891-1902. Vzhledem k době se zaměřovaly na podporu českého smýšlení obyvatel, propagovaly české firmy a nabádaly k vlastenectví. *Selská stráž*, která je nahradila, byla méně nacionalistická, neboť na počátku 20. století již měli ve městě Češi nad Němci převahu početní i politickou. *Selskou stráž* nahradil r. 1924 týdeník *Litovelský kraj*. Jeho vydávání bylo zastaveno r. 1941; jeho obnovená podoba vycházela po válce jen několik měsíců. Další periodikum vzniklo až r. 1947; čtrnáctideník *Litovelsko* byl však po třech letech zastaven a na dalších čtyřicet let nemělo město vlastní noviny. Až po "sametové revoluci" bylo opět zahájeno vydávání *Litovelských novin*, v současnosti

měsíčníku.

Město Litovel mělo a má své historiky. K prvním patřil výše zmiňovaný Donat Ulrich. Ke konci 19. století vyšel silně proněmecky orientovaný historický spis dr. Johanna Kuxe *Geschichte der Stadt Littau von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1848*. Na přelomu 19. a 20. století se věnoval historii města farář Viktor Pinkava, který přispěl pojednáním o Litovli do *Vlastivědy moravské* (1903). První polovina 20. století je spojena se jmény amatérských historiků Karla Sedláka a Jana Smyčky. Dnešní badatelé čerpají i z díla dr. Karla Obšila. O dějinách města psal též českobratrský kněz Josef Bezděčka. V současnosti je hlavním představitelem vědění o litovelské historii Lubomír Šik, autor několika publikací, který byl po léta místním kronikářem.

Také na začátku 3. tisíciletí žije město Litovel kulturním životem. Kromě dříve zmiňovaných institucí zde působí několik pěveckých sborů - Kantika, Palora, Mládí a folklorní soubor Hanačka. Každoročně je v červnu pořádána městská slavnost Hanácké Benátky, zaměřená na historii města, v září bývají Litovelské slavnosti, které mj. zahrnují hudební vystoupení populárních kapel a zpěváků. Začátkem července hostí město Předzahrada, na které se představí výběr hudebníků účinkujících na folkovém festivalu Zahrada v Náměšti na Hané. Dobře prosperující pivovar založil tradici pivovarských slavností, na které zve hudebníky zvučných jmen. Městský kulturní klub pro město zprostředkovává divadelní představení a koncerty vážné i populární hudby.

Chronologické rozčlenění beletrie na Litovelsku

Nejstarší období

Nejstarším obdobím v dějinách literatury na Litovelsku rozumíme období od prvních písemných památek do 18. století. Ač se jedná z hlediska literární historie o poměrně rozsáhlou epochu, nezachovalo se do dnešní doby mnoho známých neodborných spisů. Rovněž o nejstarších autorech máme dnes již jen kusé zprávy.

Bedřich Slavík začíná své Písemnictví na Litovelsku jmény prvních doložených studentů univerzity (Marek z Litovle a Jan z Dubčan, oba studovali v Praze na přelomu 14. a 15. století; po nich následovali další studenti). Nevíme sice, zda některý z nich skutečně něco napsal, v každém případě ale zastupují nejvzdělanější vrstvu té doby.

První literární památky pocházejí až ze 16. století, tj. z období humanismu, nakloněného šíření vzdělanosti, jež zasahuje větší počet obyvatel. Není divu, že v období nábožensky neklidném (ať už jde o spory katolíků a protestantů v 16. století, nebo o protireformační úsilí v době pobělohorské) vzniká řada spisů právě s náboženskou tematikou. K nejrozšířenějšímu literárnímu útvaru patřily kancionály neboli zpěvníky duchovních písní. Jedním z nejznámějších je *Šamotulský kancionál*, zpěvník vydaný r. 1561 jednotou bratrskou v polských Šamotulách, jenž vyšel o tři roky později v upraveném vydání v moravských Ivančicích (odtud pak název Ivančický kancionál). Písněmi do tohoto kancionálu přispěl také **Petr Bokůvka z Červené Lhoty**. Víme o něm, že byl komorníkem menšího práva olomouckého a že r. 1558 věnoval statek Červenou Lhotu své ženě Janě z Myslibořic. Znamějším autorem je bezpochyby **Jan Rozenplut ze Švarcenbachu**. Švarcenbachem je míněna Červenka, obec nedaleko Litovle. Rozenplut byl katolický kněz. Po bohosloveckých studiích v Olomouci působil od r. 1580 jako farář v Uničově, *odkud se svolením biskupovým odešel, přinucen jsa špatnými důchody*¹ do Litomyšle, r. 1582 do Lanškrouna, r. 1584 přijal funkci kanovníka u hlavního chrámu sv. Petra v Brně a zároveň byl arciděkanem znojemským. Roku 1588 byl Rozenplut zvolen proboštem ve Šternberku, *kamž uveden přes prudký odpor pána toho města, Karla knížete Minsterberského, jenž předtím klenoty pokleslého kláštera na zámku choval, ba i na jmění jeho sahal*². Při svém úřadu Rozenplut ještě spravoval augustiniánský klášter Všech svatých v Olomouci. Této

1 Ottův slovník naučný, 12. díl (J. Otto, Praha 1904).

2 Tamtéž.

funkce se vzdal r. 1593, aby se v ústraní ve Šternberku věnoval sestavování kancionálu. Ten vyšel v Olomouci r. 1601 pod názvem **Kancionál, tj. sebrání zpěvův pobožných, kterých k duchovnímu potěšení každý veřejný křesťan na veřejné svátky a jiných svatých památek i časy užívati může**. Rozenplut do kancionálu zařadil jednak starodávné písně, jednak písně, které sám složil. V těchto 36 vlastních písních se autor *jeví jako pozoruhodný stylista v próze i ve verši, jenž má bohatý slovník s četnými moravismy*³. Jan Rozenplut zemřel 4. června 1602 ve Šternberku.

Básníkem již zcela světským byl současník předchozích dvou autorů, **Gregor Tarco**. (V některých pramenech uváděn v počestnější podobě jako Řehoř Tarco.) Žil ve druhé polovině 16. století, a třebaže se sám narodil v Litovli, jeho rod pocházel z Francie, *kde v krásném městě Orleans/ dědovi mému život dán./ Ač z bohatého rodu byl,/ přec když Litovel navštívil,/ líbilo se mu v městě žít/ a rozhodl se usídlit*⁴. Potomci prvního litovelského Tarca, který sem přišel s družinou krále Ferdinanda, jenž lovil ve zdejší lesě Doubravě, se brzy domohli vysokého postavení ve městě. Členové tohoto protestantského pekařského rodu (v 16. stol. byla Litovel protestantským městem) jsou nezdědka uváděni v nějaké funkci v rámci města. Není proto divu, že Gregorovi se dostalo vyššího vzdělání, díky němuž mohl psát svá díla jak latinsky, tak německy. V dospělosti žil Tarco v Olomouci, kde mezi lety 1569 a 1587 působil jako varhaník v kostele sv. Mořice. Z jeho spisů víme o šesti latinsky psaných básních a rovněž latinském spisu **O marnotratném synovi** (*De filio prodigo*). Největší pozornost je však obrácena k rozsáhlé, německy psané básni, čítající 837 veršů, **Popis města Litovle** (*Beschreibung der Stadt Lütttau*). Jejím studiu se věnoval Josef Bezděčka, který ji také přebásnil do češtiny. Osud skladby je zajímavý. Na jejím posledním listě je připsáno z pozdější doby: *Tento spis se našel ve velmi staré knížce, prožrané šváby, a musí být, poněvadž podává zprávu o tehdejšímu pánu města, jistěmu pánu z Vlašimi, až dvě stě let starý*.⁵ Spis se totiž našel mezi městskými listinami až r. 1724, když Dismas Josef Ignác, brněnský právník a historik, který sepisoval moravskou historii, požádal město o dokumenty vztahující se k jeho dějinám. Jednou z pěti zaslaných listin byly právě Tarcovy verše. Skladba pochází někdy z období 1592-1596, jak dokazuje

3 Slavík, Bedřich: Písemnictví na Litovelsku (Městské muzeum v Litovli, Litovel 1937), s. 9.

4 Ze skladby Popis města Litovle, přebásnil Josef Bezděčka; in Bezděčka, Josef: Litovelský plagiát z roku 1785 (Vlastivědný věstník moravský, roč. 42, 1990, s. 48-51).

5 Bezděčka, Josef: Veršování o přepadení Litovle husity v roce 1437 (Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1992), s. 175 - 186.

Bezděčka. Je v ní totiž zmíněn kamenný most (dnes nazývaný Svatojánský, nejstarší kamenný most na Moravě), o němž máme první zprávu až z r. 1590, a zároveň se autor nezmiňuje o správě města Lichtensteiny, která začala r. 1597. Gregor Tarco v básni popisuje nejprve založení města a původ jeho názvu, jak se vykládal mezi lidem. Poté se věnuje řece Moravě a jejímu užitku pro obyvatelstvo, danému jednak hojností ryb, jednak zajištěním energie pro mlýny, valchy a papírnu. Zmiňuje se o životním stylu měšťanů a kráse litovelské přírody. Téměř polovina básně pak pojednává o přepadení Litovle zbytky husitských vojsk, vedených hejtmanem Pardusem z Horky, ke kterému došlo 1. - 2. listopadu 1437. Litovel byla nakonec zachráněna spojeneckými městy Uničovem a Olomoucí (Tarco se však ve své básni zmiňuje pouze o Olomouci). Jak autor v básni podotýká, ještě sto padesát let po oné události se vítězství nad husity připomínalo výročními procesími. Následující ukázka zachycuje právě ono slavné osvobození přepadeného města:

*Praporce vlají nad hlavou,
když Olomoučtí s armádou,
v níž víc než šest set mužů je,
blíží se k branám Litovle.*

*Když to Pardus uslyšel,
rád z Litovle by odešel.
Ku bráně se rychle pouští,
tam však už jdou Olomoučtí.*

*Zhýralci už dobře není,
v hradbách vidí své spasení.
Hledá, hledá, kudy prchat -
nyní je to pravý opak!*

*Nakonec pak bez váhání
skokem z hradeb se zachrání-
Však běda - skočil do bahna,*

odkud je těžká záchrana.

/.../

*Jako pes skučí ve valu,
jak by se dostal nahoru.
Poněvadž bylo po boji,
šel prohlédnout si okolí*

*mlynář, mlýn aby zase mlel
a Parduse v bahně našel.
Ten začal prosit a volat:
Hej, nenechávej mě tu stát.*

*Bůh ví, že se ti odměním,
dobře já tobě zaplatím,
a tolik zlatá já ti dám,
do smrti budeš jako pán!*

*Když mlynář slyšel o zlatě,
nenechal pána v tom blátě.
Pomohl mu v okamžiku,
nastavil pro odměnu ruku.*

*Pán neváhal, bez prodlení
vrazil mu meč do osrdí.
Tak chtivý mlynář odměněn,
zlý Pardus zase svoboden.⁶*

Již z ukázky je patrné, že vyprávění dokáže čtenáře nejen zaujmout popisovaným dějem, ale také evokovat konflikt mezi dobrem a zlem.

Zajímavé je, že ještě v 18. století, několik desítek let po nálezu básně, vydal tehdy ani ne

⁶ Bezděčka, Josef: Veršování o přepadení Litovle husity v roce 1437 (Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1992), s. 175-186.

osmnáctiletý Erasmus Hiebner z Litovle *Chvalořeč na vysoce chvalitebné město Litovel, odkud vzalo původ a jméno, čím se honosí a také v čem je dokonalé* (1785). Z Bezděčkova srovnání obou básní vyplývá, že Hiebner, který byl zaměstnancem města, sestavil své dílo z části Tarcovy skladby, kterou aktualizoval pro svou současnost.

19. století

V 1. polovině 19. století pokulhávala Morava za obrozeneckými Čechami, kde se již zdárně rozvíjela původní česká literatura a kultura. K moravským vlastencům, kteří začali rozšiřovat českou slovesnost i v oblastech, kde vliv Prahy nebyl dostatečně silný, patřil v litovelském regionu **Antonín Bedřich Šenk** (30. listopadu 1796 v Plumlově - 23. března 1855 v Náměšti na Hané). Víme o něm, že od r. 1820 působil jako učitel v Náměšti na Hané, a to až do r. 1855, kdy *skončil pro nesváry s druhou ženou sebevraždou*⁷. Jako jeden z prvních Moravanů začal Šenk vydávat česky psaný časopis. **Moravský vykladatel** vyšel nakonec jen ve dvou číslech, a to r. 1845 a 1846. Pak pro nedostatek finanční podpory a zřejmě i zájmu čtenářstva skončil. Vítězslav Houdek ve svém článku⁸ podotýká, že třebaže Šenkova průkopnická činnost při šíření české literatury na Moravě byla jistě záslužná, nedosahovaly jeho schopnosti velikosti jeho ideí. Ty představil Šenk v úvodu k prvnímu číslu časopisu: *Zřetel tohoto moravského vykladatele má býti: dobré k následování, zlé pak k výstraze v příbězích ukazovati, události minulého i nynějšího věku, popisy, památné věci, stavby, pověsti naší milé vlasti, tak také žerty a rozmary k usmání a rozveselení v sobě obsahovati.*⁹ Časopis *Moravský vykladatel* tedy obsahoval jednak drobné anekdoty, místopisné obrázky, popisy zvyků na Olomoucku či obrazy ze života, jednak původní povídkovou tvorbu. Miloslav Hýsek předpokládá, že Šenk byl *ne-li jediný, jistě nejdůležitější povídkář*¹⁰. Některé z povídek vyšly ještě po dvaceti letech v Olomouckém katolickém kalendáři.

V době, kdy Šenk vydával svůj *Moravský vykladatel*, vycházely v českých časopisech povídky moravského kněze **Jana Winklera** (18. listopadu 1794 ve Vsetíně - 4. ledna 1874 v Návsi u Jablunkova). Působil jako evangelický duchovní nejprve ve Vsetíně, a poté v Bílsku u Litovle. Odtud odešel do Návsi u Jablunkova. Na Těšínsku se podílel na

7 Hýsek, Miloslav: Literární Morava v letech 1849-1885 (Vydavatelské družstvo Moravskoslezské revue, Praha 1911).

8 Houdek, Vítězslav: Upomínka na Bedřicha Šenka (Koleda, roč. 3, č. 12, 20. 4. 1878, s. 197-199).

9 Tamtéž.

10 Hýsek, Miloslav: Literární Morava v letech 1849-1885 (Vydavatelské družstvo Moravskoslezské revue, Praha 1911).

národním uvědomění tamního lidu, studoval zdejší nářečí a lidové písně. Winkler byl ve styku s představiteli národního obrození J. Kollárem, F. Palackým a L. Štúrem.

Vedle národopisných prací a politických brožur publikoval Winkler ve čtyřicátých letech povídky v českých periodikách, především v Květech. Byly to např. prózy *Beseda kávová* (1843), *Sněhy na odnoží Tater* (1844), *Sanitřáři* (1844), *Horal a drotar* (1844), *Čertovi se dílo nedaří* (1844), *Výlet do Pštíny* (1845).

Katolický kněz **Josef Ferdinand Benda** (28. března 1836 v Mladči - 19. listopadu 1907 v Sachsenburgu u Vídně) povoloval svým žákům učit se náboženství česky, neboť ho považoval za příliš důstojné, než aby sloužilo germanizaci. Za svého kněžského života vystřídal řadu působišť. Po studiu bohosloví v Olomouci (vysvěcen 1859) začínal jako kaplan v Brankách u Valašského Meziříčí, následoval Kyjov, Hranice, rok byl farářem v Olomouci u svatého Michala, r. 1864 se stal katechetou na hlavní škole v Opavě a 17 let pak působil na učitelském ústavu. Roku 1881 přišel jako farář do Litultovic, o dva roky později se stal správcem jakartovického děkanství a mezi lety 1884 a 1905 působil v Cholině. Na penzi byl nejprve v Neplachovicích a od r. 1907 v Sachsenburgu v Rakousku.

Z Bendova kněžského povolání vyplynul náboženský spis *Ejhle, beránek boží...*, sbírka postních kázání.

Bendovým velkým zájmem bylo včelařství. Vedl k němu i své žáky, na školní zahradě dokonce postavil včelařský pavilon. Roku 1875 se stal redaktorem Včelařského listu.

Bendovo beletristické dílo je psáno německy. Ve dvou částech vydal příběhy ze slezských dějin pod názvem *Z pohnuté doby* (1882-1885).

Na Opavsku působil jako advokát **František Stratil** (15. listopadu 1849 v Unčovicích - 22. ledna 1911 v Opavě). Jeho literární tvorba se omezuje pouze na dobu mládí. Tehdy byl velmi činný, jak sám napsal, jako *úd Slavoj, Svatopluka a spolku divadelního v Nákle, úd Uměny, čtenářského spolku v Hunčovicích, úd Pokroku, studující gymnázia*¹¹. Právě na gymnáziu byl předsedou zmiňovaného studentského literárního klubu Uměna. Pod

11 Hans, V.: † JUDr. Frant. Stratil (Věstník Matice opavské, rok 1911, č. 19, s. 52-57).

pseudonymem Slavomír z Velen psal především básně, vydávané časopisecky. Charakter jeho tvorby přiblíží úryvek z básně *Na přírodu*, která byla otištěna r. 1869 v almanachu Akademického spolku v Praze:

*Nesmírná přírodo! ty matko svatá,
proč hrobem musíš býti dítkám svým?
Proč okovy tak pevnými jsi spjatá,
že volnost údělem ni není tvým?*

*Myšlenka podstatou je všeho, co tu
kde stává, jí jen povstal, trvá svět,
myšlenka život leje v mrtvou hmotu,
za ni je volno vše, smrt vytrpět.¹²*

Po ukončení studií na právnické fakultě v Praze a nástupu do praxe přestal Stratil psát beletrii. Roku 1880 si otevřel první českou advokátní kancelář v Opavě. Podílel se na podpoře českého živlu ve Slezsku, účastnil se spolkového života, zpravidla na pozici předsedy. V 80. letech se zasadil o vznik českého gymnázia v Opavě. Od r. 1889 byl až do smrti zemským poslancem za národní stranu, od r. 1896 přísedícím zemského výboru slezského. S polskými poslanci Świeżym a Kaniou se zasadil o jazykovou rovnoprávnost ve Slezsku.

Jako koncipient byl ve Stratilově advokátní kanceláři od r. 1881 zaměstnán **Romuald Dubový** (6. února 1856 v Šumvaldu - 22. srpna 1896 v Unčovicích). Načež r. 1886 oženil se s ušlechtilou slečnou Eleonorou Stratilovou. Ze vzorného tohoto manželství pošly 4 děti: chlapci Slavata a Přemysl, děvčátka Drahomíra a Svatomíra. Již jména dětí svědčí o tom, jaký slovanský duch vládl v rodině.¹³

Podobně jako jeho tchán psal Dubový pouze v mládí, a to milostné básně, které publikoval pod pseudonymem Romuald Rakovec. Zároveň se věnoval překladům lidové i

¹² Hans, V.: † JUDr. Frant. Stratil (Věstník Matice opavské, rok 1911, č. 19, s.52-57).

¹³ Otahal-Plašovský, Antonín: Dr. Romuald Dubový (Věstník Matice opavské, rok 1896, č. 6, s. 34-36).

umělé jihoslovenské a ukrajinské poezie. V roce 1882 byl po určitou dobu v redakci Opavského týdeníku zástupcem uvězněného Jana Zaccala.

Tak jako Stratil byl i Dubový členem mnoha národních spolků, jeho největším zájmem bylo dobrovolné hasičství. Zasloužil se o vznik sborů dobrovolných hasičů, na toto éma vydal několik publikací.

Po dvouletém utrpení zemřel Romuald Dubový na nevléčitelnou chorobu v pouhých 40 letech.

Mezi autory z řad učitelů patřil po A. B. Šenkovi také **František Poštulka** (11. září 1859 v Třeštině - 26. září 1942 v Litovli). Pocházel z početné rolnické rodiny a po studiu na gymnáziu v Kroměříži a na učitelském ústavu v Olomouci, který absolvoval r. 1879, působil jako pedagog v mnoha moravských obcích. Začínal jako podučitel na dvojtřídní škole ve Zvoli, následoval Postřelmov, kam se načas vrátil ještě po přechodném působení v Drozdově. Sám po letech vzpomínal: *Toužil jsem po Postřelmově nejen proto, že to byla vúdčí obec na Zábřežsku, ale i pro její národní uvědomění, a pak od postřelmovského nadučitele Brachtla, jenž byl mezi učiteli persona grata /.../, chtěl jsem ve škole při vyučování získat a i v jazyku českém se více zdokonalit, vždyť jsem byl vždy na německých školách, pročez jsem lépe ovládal němčinu než svůj mateřský jazyk, a pak pravopis postrádal v češtině všeho podkladu. Tomu nebylo tak jak nyní, kdy pomocí Pravidel českého pravopisu může si každý pravopis osvojit. Tak nadučitel psával zýtra a já zase zítra, on vichor a já vichr. Podobných nesrovnalostí bylo mnoho.*¹⁴ Roku 1894 sice Poštulka složil jako první na Zábřežsku potřebné zkoušky pro post pedagoga na měšťanských školách, protože však nedostal místo na nově zřízené měšťance v Lošticích, pokračoval dál na obecních školách v Brníčku, Rešicích, Vicově, Čekyni a Brodku u Přerova, až se nakonec r. 1923 stal učitelem na dívčí měšťanské škole v Litovli. Ve městě zůstal už natrvalo.

Jako mnozí učitelé měl i Poštulka řadu kulturních a osvětových aktivit (ochotnické divadlo, čtenářský spolek, psal školní kroniku). Vedle toho byla jeho zájmem vlastivěda. Roku 1893 tak vyšel Poštulkův spis *Hejtmanství zábřežské*. Mimo ostatní informace o Zábřežsku obsahoval část zabývající se pověstmi. Právě ty vzbudily velký ohlas, takže je

¹⁴ Poštulka, František: Vzpomínky z učitelského života (Severní Morava, sv. 38, Šumperk 1979, záložka).

nakonec Poštulka vydal samostatně pod názvem **Pověsti ze severní Moravy** (1894). Vedle toho přispíval autor drobnými prózami do časopisů a lidových kalendářů, kde vystupoval pod jménem Frt. Třeštinský. Jeho *Vzpomínky z učitelského života*, které psal ve stáří za pobytu v Litovli, zůstaly v rukopise.

Učitelem byl i **Daniel Vieulzoeuf** (1859 nebo 1860 v Praze - konec července 1939 v Olomouci). Za své neobvyklé jméno vděčí dědovi, který na počátku 19. století emigroval z Francie do Čech. Po gymnáziu začal Vieulzoeuf studovat lékařství, mnohem víc jej však zajímala literatura a humanitní vědy, takže studia zanechal ještě před promocí a vydal se na pedagogickou dráhu. Josef Sloupský jej charakterizoval následovně: *Veřejnosti i mladší učitelské generaci byl Vieulzoeuf téměř neznám pro plachou, samotářskou povahu, ale kdo ho poznal blíže, našel v něm člověka zlatého charakteru, poctivého učitele, sečtělého literáta a dumavého filozofa, nač ukazovalo již i jeho typické vzezření.*¹⁵ Vieulzoeufova plachost a skromnost byla prý také důvodem, proč byl dlouho jako literát neznámý. Podle Sloupského totiž *žádnou ze svých literárních prací nepodepsal svým jménem. Předával své práce příteli Škábovi, který pod svým jménem je nosil do redakcí a hledal nakladatele.*¹⁶ Pravda vyšla najevo až poté, co Vieulzoeufův přítel ze studií Karel Škába, v 80. letech 19. století známý v literárních kruzích, r. 1904 zemřel. Vieulzoeuf je považován za autora práz **Masopust v Soběslavi** či **Madona**.

Nicméně poté, co Vieulzoeuf začal svou práci ve školství, vzdal se literární činnosti. Učil nejprve na malé škole v Beskydech. Později se na žádost manželky přestěhovali blíž k Praze, odkud oba pocházeli, takže Vieulzoeuf pracoval na škole v Jednově u Konice. Po dvaceti letech strávených na Konicku přešel Vieulzoeuf na školy v litovelském okrese, kde zůstal čtvrt století. Posledním jeho působištěm byly Řimice. Na penzi žil v Cholině, po smrti své manželky se však odstěhoval k dceři do Olomouce.

Jako řídící učitel v Chudobíně pracoval v 70. letech **Jan Pillich** (15. prosince 1845 v Trnávce - 1903 v Cholině). Právě do tohoto období spadá i jeho literární činnost. Roku

¹⁵ Sloupský, Josef: Za Danielem Vieulzoeufem (Litovelský kraj, roč. 16, č. 34, 18. 8. 1939, s. 1-2).

¹⁶ Tamtéž.

1874 vyšel jeho překlad románu Waltera Scotta *Křižák*. Pillichovy vlastní práce byly zaměřeny zejména na mládež. Jde o povídky **Setník Jaromír Lipský aneb Dobré vychování nejlepší dědictví** (1871), **Myslivna v Habří** (1872), **Valašský sirotek čili Ovoce dobrých naučení** (1887). Pillich byl prý i autorem pohádek a pověstí.

I **Cyril S. Moudrý** (25. března 1860 v Seničce - 22. února 1892 v Senici na Hané) patří k méně známým autorům, o jejichž díle se toho dnes mnoho neví. Narodil se jako druhé dítě Severína Moudrého, učitele v Seničce, a jeho ženy Nepomuceny, rozené Hrachovinové. Matce bylo v době Cyrilova narození necelých 21 let, otcí čtyřicet devět. Již následujícího roku dostal Severín Moudrý učitelské místo na škole v sousední Senici na Hané, kde Cyril prožil dětství a podle níž si zvolil i přídomek - Cyril Moudrý Senický.

Poté, co Cyril vystudoval olomoucké gymnázium, odešel do Prahy. Jeho touhou bylo stát se hercem a z jeviště působit na národní cítění českých diváků. Práce v Pokorného divadelní společnosti mu však záhy přinesla rozčarování, takže divadlo nakonec opustil. Místo toho se začal intenzivněji věnovat literatuře. Přispíval do moravských i pražských časopisů, a to jak prozaickými pracemi, tak básněmi, v nichž zachycoval mj. svou rodnou hanáckou krajinu a její atmosféru. Spolupracoval i s Janem Herbenem, redaktorem Času, který se stal jeho přítelem. Kromě literární tvorby se Moudrý věnoval i překládání z ruštiny a polštiny. To odpovídalo jeho proslovanskému založení a jeho touze po české samostatnosti. Josef Husička o tom píše: *S Herbenem spřádal smělé sny, ovšem realistické, ale na tehdejší dobu přímo neuvěřitelné: o svobodě českého lidu a o samostatném státě Čechů a Slováků. Jen proto se tento mladý a prozíravý synek českého učitele stal oddaným vyznavačem slovanské myšlenky.*¹⁷ Není proto divu, že se Moudrý vyskytoval v kruhu vlastenců soustředěných kolem Tomáše Garrigua Masaryka. Aby na vlastní oči poznal skutečnost jiných slovanských států a navázal tam styky s kulturními činiteli a vzdělanci, podnikl C. Moudrý cestu přes Polsko do Ruska, do Moskvy.

Ze středu kulturního dění vytrhla Cyrila Moudrého nemoc. Všichni tři jeho sourozenci zemřeli ve velmi mladém věku na tuberkulózu. Cyril, který se z nich dožil nejvyššího věku, se jí nakonec neubráníl také. O posledním období jeho života, které strávil převážně doma v Senici, poznamenává J. Husička: *Osoval velkolepé plány ještě i tehdy, když dýchal již jen sotva čtvrtinou plic, jak napsal J. Herben. Tehdy, r. 1891, dovlékl ještě*

¹⁷ Husička, Josef: Hanácký poutník na slovanský východ (Litovelsko, roč. 1, č. 3, s. 2).

C. S. Moudrý své vyschlé a zmořené tělo na jubilejní výstavu v Praze. Po příjezdu do Prahy ulehl v hotelu "U Libuše", poslal Herbenovi lístek, že je tam, že leží, že chce něco čísti a že ho chce vidět. Když se Herben objevil ve dveřích, zdravím kypící, upřel na něho Moudrý užaslé oči a hlasitě zaplakal. Litoval, že nemůže žít mezi nimi (realisty) v Praze, mezi nimi zápasit.¹⁸

O Moudrého literárním talentu i jeho smýšlení si můžeme udělat názor i z následujícího sonetu:

Na podzim

*Mlha sychravá a hustá denně halí
v plášť bělošedý širé lány Hané,-
do jara sotva kdy už východ vzplane
v jas taký, by zřít Hostýn bylo v dáli.*

*Je podzim. Mráz a déšť a větry svály
ves letní půvab z půdy požehnané;
ted' v stafáž jí jen nivy rozorané
a pásy řepy, zelí pozůstaly...*

*Kol únavou vše nevýslovně dýše,
a nedávno co životem jen vřelo,
ted' v náruč spánku klesnout zdá již tiše.*

*Po velké práci odpočinku třeba.
Vše klid zná. V hrud' mou nesmí, ani v čelo:
sup Moravěnce ze srdce krev střebá.¹⁹*

Vlasteneckým duchem je silně prodchnuto dílo kdysi oblíbeného a úspěšného, dnes už

¹⁸ Husička, Josef: Hanácký poutník na slovanský východ (Litovelsko, roč. 1, č. 4, s. 2).

¹⁹ In Litovelsko, roč. 1, č. 17 (11. 10. 1947) s. 1, sem přetištěna z almanachu Zora (1895), báseň pochází z cyklu Pod hanáckým nebem.

téměř neznámého básníka **Františka Serafinského Procházky** (15. ledna 1861 v Náměšti na Hané - 28. ledna 1939 v Praze). Pocházel z chudé rodiny. Jeho otec František Dominik Procházka byl kovářem a zároveň mužem devatera řemesel. Od něj se František naučil hodinářskému umění, a jak sám vzpomíná, již v deseti letech si *okoval kufř na studie, koval podkůvky na boty, udělal si stříbrný řetízek k hodinkám ze starých dvacetníků*²⁰. Nejen manuální zručnost však byla Františkovým dědictvím po otci. Venkovský kovář, jemuž kdysi kroupa vyrazila oko, takže byl zpola slepý, se jako samouk naučil německy a francouzsky, hrál na flétnu a na kytaru, zpíval i v kostele, zajímal se o politiku a národní život, byl zaníceným vlastencem. Přes velkou míru talentu a nadání nedokázal Františkův otec uchránit od chudoby čím dál početnější rodinu. (Františkova matka zemřela, když bylo chlapci pět let, při porodu druhého dítěte. Macecha však postupně přivedla na svět deset dětí.)

Pro své velké nadání byl František dán na studia na olomoucké Slovanské gymnázium. To bylo v té době centrem českého ducha a kultury. Spolu se svými spolužáky, z nichž vyniká pozdější prostějovský básník Ondřej Přikryl, zde F. S. Procházka vydával studentský časopis. Vedle toho si však už od sekundy musel přivydělávat na živobytí kondicemi. Není proto divu, že přes svou náklonnost k matematice a fyzikálním vědám vstoupil František hned po maturitě r. 1881 do arcibiskupského semináře v Olomouci, kde mu byl zajištěn finančně nenáročný život a jistota budoucího zaopatření. Sám se později divil tomu, že v semináři vydržel až do začátku třetího ročníku. O svém odchodu Procházka napsal: *Vstoupil jsem do bohosloví s pevnou vůlí býti řádným knězem, neboť jsem byl mladík věřící a zbožný, a tu jsem musil vidět, že ti velcí páni neuměli ani mši sloužit, že je musil u oltáře ceremonář postrkovat, jim napovídat, že ani Pater noster nedovedli nazpaměť vyříkat, zkrátka, že vlastně prováděli řemeslo, které neuměli a od něhož byl Bůh daleko. V duši mi tkvěl zákon pravdivosti, nemohl jsem se na klam dívat, tím méně jej provozovat. Shledával jsem, že pravda kotví v rozumu a zkušenosti a na těchto základech že musí spočívat náboženství vzdělaného člověka.*²¹ Později Procházka dokonce vystoupil z církve. K náboženské otázce se vrací ještě po letech v básni *Vyznání* (sb. *Věřím*, 1929).

20 Procházka, František Serafinský: *Věřím*, předmluva Pár slov o sobě (Česká grafická unie, Praha 1929), s. 18.

21 Tamtéž, s. 14.

*Nehledám boha v transcendenci,
ni mystickými frázemi,
vidím ho v lučních květů věnci
a v každé věci na zemi.*

*Tak slunečnému dni se kořím,
jenž i v mé krvi kolotá,
a z darů krásy spoře tvořím
si náboženství života.*

*I v nitru svém si božství cením
chápáním všeho kolemkol
i sladkým všeho odpouštěním,
co raní mne a zjitří bol.*

*Když ve tvé duši, bratře, není
tepla, leč jen co zazebe,
a vzplát nemůžeš do nadšení,
tu je mi smutno pro tebe.*

A tak se František na sklonku roku 1883 konečně dostal do Prahy. Do Prahy, o níž tolik snil. *Otec, očamarovaný a svobodomyšlný kovář, vykonal tenkrát (r. 1868, pozn. aut.) ještě s mým strýcem mlynářem cestu do Prahy k všenárodní slavnosti položení základního kamene Nár. divadla a přivezl mi z Prahy krásný perořízek. A ten perořízek měl zvláštní kouzelnou vůni, vůni Prahy, dosud nezachycenou chřípím ani doma ani v lese ani na louce, nikde. Ta pražská vůně mi sedmiletému učarovala: vtiskla mi do duše beznadějnou touhu vidět Prahu.*²² Na filozofické fakultě, kde studoval latinu, řečtinu a češtinu, se Procházka udržel zpočátku jen díky podpoře spolku Radhošť, který nemajetným studentům poskytoval obědy. Brzy si našel přivýdělek jako domácí učitel, překladatel a mj. také autor spisku *Pod základní kámen moravského Pantheonu* (1884), jenž sám prodával

²² Procházka, František Serafinský: *Věřím* (Česká grafická unie, Praha 1929), předmluva Pár slov o sobě, s. 8.

návštěvníkům Národního divadla. V té době už se ale Procházka zabýval i skutečnou literaturou. Po otci všestranně nadaný muž dávno překonal chlapecké literární pokusy, na něž po letech takto vzpomínal: */.../ napsal /jsem/ silný svazek o lovcích v Africe, ač jsem nic takového nečetl*²³. A dále: *Jednou mne poslal náš podučitel s milostným psaníčkem svinutým do roličky, které se mi v ruce rozbalilo. Přečetl jsem je, a pak zatepla jsem stylizoval sešitek milostných listů, tak se mi to zalíbilo, aniž jsem vůbec znal předmět těchto svých tužeb a obdivů.*²⁴ Po časopiseckých pokusech vydal Procházka roku 1885 svou knižní básnickou prvotinu, **Píseň o Činu**. Cesta k jejímu vydání nebyla snadná. Po odmítnutí několika vydavatelství přihlásil Procházka své dílo do soutěže pořádané Moravskou besedou, kde získal cenu tří dukátů. Krom toho jej jeho nový známý a následně i přítel Jan Herben uvedl k Janu Nerudovi, jenž přislíbil vydat *Píseň o Činu* (tímto názvem nahradil Neruda Procházkův původní titul *Pohádka*) knižně v Poetických besedách. V epické skladbě na motivy Erbenovy Zlatovlásky znázorňuje autor alegoricky boj českého živlu proti poněmčování. Personifikovaný hrdina Čin nakonec dojde národního osvobození.

Roku 1887 vyšla další dvě básnická díla, **Na úrodné půdě** a **Různé zvuky**. První z nich je veršovaná povídka, v níž se autor vrací na rodnou Hanou. Německý hrabě daruje vesnici hospodu, jejíž nájemce rozdělí ves národnostně na dva tábory, nakonec ale vše skončí smířlivě. Sbíрка *Různé zvuky* zachycuje všednost moravského venkovského života, objevuje se zde milostná lyrika a vzpomínky na minulost.

Téhož roku Procházka skončil univerzitní studia, a protože se pro nedostatek financí nemohl stát profesorem, působil po tři roky na nižších školách ve Strašnicích, na Žižkově a ve Viřovicích. Sám k tomu však podotkl: *Učitelství jest nádherné poslání, bohužel, v mnohém případě - jen poslání.*²⁵ A tak se r. 1891 stal redaktorem Vilímkova nakladatelství. Mezi lety 1901 a 1934 pracoval jako redaktor společnosti Česká grafická Unie a zároveň jako knihovník v městské knihovně na pražských Vinohradech (v letech 1913-1927 působil jako její ředitel). Vedle toho redigoval časopis Zvon (1913-1939) a především časopis pro děti Malý čtenář (1891-1939), který se těšil velké oblibě. Procházka získal k tvorbě pro děti řadu předních českých spisovatelů, jako např. A. Jiráska,

23 Procházka, František Serafinský: Věřím (Česká grafická unie, Praha 1929), předmluva Pár slov o sobě, s. 18.

24 Tamtéž.

25 Jeřábek, Viktor K.: Fr. S. Procházka (Kolo, roč. 9, č. 1).

J. Vrchlického, E. Krásnohorskou, J. V Sládka, někteří z nich se stali i jeho přáteli. Sám Procházka je autorem řady básní a říkanek pro děti, z nichž jmenujme kupř. sbírky **Slunečka**, **Šotci krále Holce**, **Obrázky**, **Jiříčkův zimní výlet**, **Lučina**, divadelní hry **Popelka a jiné hry pro mládež** aj. Vedle vlastní tvorby se Procházka věnoval i překladatelství (němčina, francouzština, ruština). Pro mládež přeložil díla J. Verna.

Vedle všech dalších kulturních aktivit se však F. S. Procházka soustavně věnoval vlastní literární tvorbě. Hlavním rysem jeho básnických děl je patriotismus, láska k vlasti a propagace slovanské myšlenky a češství vítězího nad německým vlivem. Téma neopustil ani po vzniku samostatné Československé republiky, nebyl právě spokojen s vývojem v poválečné společnosti. Ještě na konci dvacátých let Procházka napsal: *Hnusí se mi opičáctví po cizině. Láska vlastenecká není ctnost jako např. dogmatická víra, tato láska je zákon krve, povinnost cti, která ukládá chránit posvátnost jazyka mateřského i národa.*²⁶ Jeho dílu se tedy nevyhýbá ani patos, s nímž hledí na změny ve společnosti:

*Na břehu Čertovky v paláci Michnově,
ó, tkávalo se tkani hbité
na černožluté osnově,
a tkalci: hrabata a jezuité.
A černožluto bylo tu - až přišel den,
jenž pomstil Prahu splativ staleté viny
a vyplnil náš sen,
sokolský sen, proměnil jej v činy.
My zpřeráželi pruty zrezivělých klecí,
a česká ruka sáhla po vládě svých věcí.
Zaválo na Hradě a pod ním, vichřice
prošvihla ulice,
vzduch nový, v němž se volně dýchá.*²⁷

Po sbírkách z roku 1887 vyšel svazek lyrických básní **Blesky na horách** (1893) a r. 1895 skladba **Jazyk**. Na symbolickém příběhu zavražděného slovanského pěvce, jehož jazyk je

²⁶ Procházka, František Serafinský: Věřim (Česká grafická unie, Praha 1929), předmluva Pár slov o sobě, s. 24.

²⁷ Procházka, František Serafinský: Věřim, úryvek z básně *Tyršův dům* (Česká grafická unie, Praha 1929).

ve vlasti uctíván, dokud není vyměněn za jazyk beraní a lid není následně vyvražděn, aby jediný přeživší, kníže Slav, pochopil o samotě jeho odkaz, se Procházka staví proti církevnímu kultu svatého Jana Nepomuckého. */Báseň/ stavěla proti sobě dva kultury, kult mrtvého jazyka, uctívaného pod sklem, a kult živé mluvy národní a ducha národního. Když pak vyšla knižně, byl jsem napaden klerikálním tiskem, ale básni to neublížilo,*²⁸ napsal F. S. Procházka.

Následovalo spisovatelovo písňové období. V rychlém sledu vydal **Písničky** (1898), **Novější písničky** (1900), **Nejnovější písničky** (1901)²⁹. Prosté básně ve stylu lidových písní vyjadřují autorův vztah k domovu, rodné zemi a půdě, k přírodě a lidem. Mnoho z nich bylo zhudebněno (např. L. Janáčkem, J. Kříčkou, V. Novákem, J. B. Foersterem aj.), některé z nich skutečně zlidověly (např. píseň *Zákolníček*). Stalo se tak dokonce už za Procházka života, neboť ten ve svých vzpomínkách píše: *Někde jsem četl, že největším triumfem jest, ztratí-li se autor, ale zůstane dílo. To se mi s písničkami trochu přihodilo. Nedávno jsem slyšel z jeviště zpívat písně na programu označené jako národní. Dvě z nich byly mé písničky, autor zůstal i zpěvačce i obecenstvu neznámý.*³⁰ Přes jejich lidovost však nepsal Procházka své písničky - básničky v nářečí, jako to udělal kupříkladu jeho druh ze studií, Ondřej Přikryl, ve sbírce *Hanácky písničky*. Procházka totiž soudil, že *zákonem naším má býti hledati to, co nás všechny spojuje, nikoliv to, co nás dělí. Udržovat zvláštnosti krajové, pokud se týká nářečí, lidového umění, kroje, zvyků, písně, všeho, co tvoří národní svéráz, starati se o rozkvět krajového průmyslu, obchodu a hospodářství, to nepokládám za regionalismus, to je prostě povinnost. Každý kraj má své zvláštnosti. Nebylo by zdrávo je potlačovat ani je úsilně šířit a nadnášet. Zde platí jen udržovat a žít.*³¹ Mnoho se také diskutovalo o tom, kde bral Procházka pro své písničky inspiraci. On sám popírá vliv J. V. Sládka a dalších autorů, neboť rozhodujícím činitelem byla už v básnickově raném dětství jeho babička, jež ho naučila všem písničkám, které znala. Stejně tak nelze podceňovat vliv Procházka děda, kováře oslepeného žářem výhně, jenž

28 Procházka, František Serafinský: *Věřím* (Česká grafická unie, Praha 1929), předmluva *Pár slov o sobě*, s. 24.

29 B. Slavík (Mládí básníka Fr. S. Procházky, ČVSM, roč. 52, č. 193 - 4) uvádí jako datum vydání *Písniček* rok 1899, podle *Slovníku českých spisovatelů* (Havel a Opelík, Čs. spisovatel, Praha 1964) a V. K. Jeřábka (Fr. S. Procházka, *Kolo*, roč. 9, č. 1) vyšly *Novější písničky* už roku 1899. Přikláníme se k letopočtům uvedeným ve větším počtu materiálů.

30 Procházka, František Serafinský: *Věřím* (Česká grafická unie, Praha 1929), předmluva *Pár slov o sobě*, s. 20.

31 Slavík, Bedřich: *Mládí básníka Fr. S. Procházky* (ČVSM, roč. 52, č. 193-194), s. 79, citováno z *Ankety o regionalismu* (1928).

s malým Františkem trávil hodně času vyprávěním příběhů.

A konečně přicházejí **Hradčanské písničky** (1904), dílo, jež se v jediném roce dočkalo devíti vydání a pro svou vlasteneckou notu je přirovnáváno k Čechovým Písním otroka. Ústředním tématem sbírky jsou Hradčany, symbol české slávy, velikosti a rozmachu a zároveň pokoření, když opuštěné Hradčany korespondují s upadajícím národem pod vládou cizáků. Procházka však věří v novou slávu Hradu i národa.

Po aktuálně politickém básnickém díle **Březen** (1904) vychází roku 1906 epická skladba **Král Ječmínek**. Staré hanácké legendy o spravedlivém králi, zrozeném v poli ječmene, který přijde Moravě na pomoc, až jí bude nejhůře, využil Procházka k alegorickému vyjádření protidynastického odboje. Autor o tomto díle tvrdí: */.../ napsal /jsem/ šibenicově velezrádnou báseň protidynastickou a protistátní, /.../ velebím demokracii bez krále, /.../ pošklebuji se urozenosti monarchů a /.../ vkládám vládu v ruce lidu, v nějž jedině věřím, v jeho sílu a právo.*³² Roku 1908 za skladbu autor obdržel cenu České akademie. Jejím mimořádným (1913) a později řádným (1923) členem se Procházka nakonec stal.

Po anonymně vydané knížce epigramů **Semenec** (1906) vyšly Procházkovy **Písničky kovářova syna** (1908), veršovaná autobiografie složená ze vzpomínek na rodnou ves, na rodiče, na dětství a mládí (*Nad mojí kolébkou / na návsi pod lipkou / kladiva rytmicky zazvonila / hudbě té veselé / z oceli vyznělé / duši mou do smrti zasvětila ...*). Přesto i sem pronikají otázky politické a společenské.

Sbírka **Vinobraní** (1911) je básníkovým ohlédnutím za dosavadní tvorbou. I zde se přes intimně laděnou lyriku objevují prvky vlastenecké. Následují skladby **Vojna je vojna** (1913), **Mistr Jan Hus** (1918) a **Černý orel** (1918), sbírka reagující na válku a zachycující básníkovy dojmy z cesty Německem. **Zpěvy mladosti** (1919) obsahují dosud nevydané lyrické básně z let 1882-1892, **Dvě romance** (1919) zahrnují příběhy *Bezhlavý jezdec* a *Strážce*. Příležitostnou poezii shrnul básník ve sbírce **Kvetoucí dnové** (1923), o rok později vydal **Nové hradčanské písničky**, v nichž reaguje kriticky na nepořádky v poválečné společnosti. Přesto věří v sílu českého ducha, jež burcuje připomínkou významných národních postav a idejí - **Věřím** (1929). K sokolské myšlence odkazuje **Tyršův čin** (1932), k písňové formě se Procházka znovu vrátil ve sbírce **Zpěvníček** (1932). Ani sbírka **Vosy** (1933) se laděním příliš neodchyluje od Procházkovy vlasteneckého zaměření.

³² Procházka, František Serafinský: *Věřím* (Česká grafická unie, Praha 1929), předmluva *Pár slov o sobě*, s. 21.

Vedle básnického díla, jež je Procházkovou doménou, vyšly roku 1898 i **Přástky**, zdramatizovaný lidový zvyk, jenž byl s úspěchem předváděn na Moravě i v Čechách. Bedřich Slavík k tomu poznamenává: *Zakoupilo je Národní divadlo, ale nehrálo je pro nedostatek herců, kteří by ovládali hanáčtinu.*³³ Přesto byly Přástky nastudovány náměšťským Vacovým souborem a vysílány i v brněnském rozhlase.

Téma přástek však zpracovalo více autorů. Z regionu zkoumaného v této práci připomeňme zejména výraznou postavu nákelského učitele **Osvalda Vídrmana** (29. února 1832 ve Štěpánově - 21. srpna 1895 v Nákle). Jeho osobnost se v rozsáhlém nekrologu pokusil charakterizovat neznámý autor, který, kdybychom znali jeho totožnost, by byl už pro tento článek hoděn zařadit se mezi spisovatele pojednávané v této práci. *Zle, zle řadí krutá Morana v řadách našeho učitelstva. Není tomu dávno, co na těchto místech s opravdovou bolestí želeli jsem ztráty dvou horlivých učitelů našeho okresu, a již zase zašelestil anděl smrti nad řadami jejich. Tentokrát dotekl se perutěmi svými ctných šedin a již opět vznáší se k Veliteli, poselství své vykonav. Avšak nevrací se nám... S ním spěje duše čistá v oblaku mohutném, v oblaku zásluh zlata vzácnějších, zásluh nad počet perel drahých. Ano, velezasloužilý kmet, nadučitel na odpočinku v Nákle, pan Osvald Vídrman, čestný člen okresní učitelské jednoty v Litovli, čestný občan obce příkazské, čestný člen čtenářského spolku v Příkazích, čestný člen Obč. besedy ve Štěpánově, předseda nákelského místního odboru N. V. Č., člen dopisující vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci, čestný člen spolku vysloužilých vojinů farnosti nákelské, čestný člen dobrov. hasičského sboru v Nákle atd., dokonav pozemskou pouť, odebral se do lepší vlasti nadhvězdne, aby bohatou mzdu vzal za práci dlouhou a klopotnou. Vždyť pracoval on "den celý" prací dělníka nejpilnějšího. Patřilť zvěčnělý k těm, kterým práce je životem, zahálka smrtí, byl jeden z těch, kteří musí zemřít, aby si odpočinuli po životě plném strádání a práce nejsvědomitější.*³⁴ Vedle všech výše uvedených předností byl Vídrman také předním kulturním činitelem a podporovatelem českého národního živlu na Nákelsku, jak dokládá např. rozhlasová hra Josefa Vaci Hálkova Maryška (1938), která zachycuje Hálkovu návštěvu Nákla a v níž hraje Vídrman jednu z hlavních rolí. Mimoto měl O. Vídrman velké

33 Slavík, Bedřich: Mládi básníka Fr. S. Procházky (ČVSM, roč. 52, č. 193 - 94), s. 71.

34 -ek: Osvald Vídrman † (Litovelské noviny, roč. 5, č. 19, 1895, s. 1).

hudební nadání. Nejenže zpíval, hrál na housle, klavír a varhany, ale také hudbu skládal (mimo jiné např. pět mší, varhanní skladby, orchestrální hudbu, hudbu k divadelním hrám). Vydal také "školu zpěvu" pro učitele a jejich žáky.

Třebaže po léta přispíval články do politických a učitelských časopisů (Moravan, Hvězda, Škola a život aj.), stěžejní literární dílo vydal až na sklonku života, poté, kdy ho na Vánoce r. 1891 postihla mozková mrtvice, po níž mu zůstala zchromlá ruka, takže jakýkoli text musel diktovat. Roku 1893 vydal spis *Náš hanácký lid, jak se jeví ve svých obyčejích, pořekadlech, zpěvích, tancích, pověrách a svém kroji*. S Vídrmanovým zájmem o lidovou kulturu souvisí i vydání již zmiňovaných **Přástek** (1895). Autor zdramatizoval starý "prostonárodní zvyk hanácký" (jak zní podtitul) společného předení, když se přadleny, zpravidla mladé dívky, sešly u někoho doma. V Přástkách zachytil v původním hanáckém nářečí dívčí štěbetání o sousedech a příhodách z poslední doby, hospodářovo vyprávění o strašidlech, neplechý, které prováděli mládenci s kolovraty, když děvčata na chvíli opustila místnost, a také řadu autentických lidových písní, které se při přástkách zpívaly. K podání představy o charakteru hry stačí jedna hospodářova replika: *Do vám teda včera kvičeró z pole dom. V tem vám veleti náš Josef ze vrat, div mě nepřevali. Povidám: "Járko, kdepak máš tak naspěch, kdepak tak letiš, že nevidiš ani na cestu?" Povidá: "Tatičko, slébil sem tento, toťka Mařeně, že ji přendo pomoct sesict pár pokosu jetelene na stráň." Járko: "Nafotrovals koně?" " Ja," povidá. "No tož teda di, ale ať se mně to hned!" - Bel to ale hned! Oplenola hodina, oplenolo pul drohé a Josefa nikde. Povidám si: kakraholtské senek, jož be to muhl bet - a šil sem se podivat na stráň. A oni vám ešče sekle, ale ne jeteleno, deť kosa ležela ostrim dule obrácená na zemi - ale sekale vám hobičke, až se to po stráni ozévalo.*³⁵

Věnujeme-li tolik místa Františku Serafínskému Procházkovi, nesmíme zapomenout ani na jeho dobrého přítele, náměšťského rodáka a, stejně jako v Procházkově případě, muže mnoha zájmů a činností, **Vítězslava Houdka** (27. července 1856 v Náměšti na Hané - 1. června 1916 tamtéž). (Pro zajímavost - jedním z Procházkových četných pseudonymů byl i Jar. Houdek.) Již při studiu na Slovanském gymnáziu v Olomouci, které absolvoval roku 1876, se věnoval historii a archeologii. V okolí svého rodiště hledal zbytky starých

35 Vídrman, Oswald: Přásteky (Litovelské noviny, roč. 5, 1895, č. 22 - 24, s. 1 - 2).

osídlení či starou obchodní cestu z Prahy do Krakova, věnoval se i vykopávkám. Kromě toho studoval i historii mnoha okolních obcí, zkoumal tamní staré listiny a pořizoval jejich opisy. Přesto se dal po maturitě na studium práv na pražské Karlově univerzitě, kterou absolvoval r. 1883. Profesionální život mu přinesl velkou kariéru. Byl zaměstnán jako okresní komisař, posléze pracoval na ministerstvu vnitra jako sekční, ministerský a nakonec dvorní rada. Svou profesní dráhu zakončil postem viceprezidenta c. k. moravského místodržitelství v Brně, odkud odešel roku 1914 do penze.

Vedle svých prestižních zaměstnání byl Houdek členem řady spolků, zejména těch, které se zaměřovaly na historii a archeologii. Mezi lety 1888-1892 redigoval Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého, kam také přispíval svými články (př. *Dvojitá kaple znojemská* či *Náhrobních kameny v kostele moravičanském*). Byl členem c. k. Ústřední komise pro historické památky, která pracovala na obsáhlé encyklopedii o Rakousku-Uhersku. Do ní Houdek přispěl svým pojednáním ***O osadách a příbytcích, pohádkách a pověstech slovanského lidu na Moravě*** (1891). Houdek byl také vybrán jako jednatel archeologické komise České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Díky tomu procestoval Čechy, Moravu a Slezsko, kde komise vytvářela inventář důležitých památek. Kromě toho pracoval po určitou dobu ve Spolku pro rakouský národopis, byl konzervátorem Moravské společnosti, řadu funkcí musel pro velké vytížení odmítnout.

Z řady odborných prací jmenujme např. ***O stáří osad moravských, Loštice, rodiště Jana Havelky, Miniatury Františkova muzea*** aj. Neexistuje soupis Houdkových literárních prací. Beletrii publikoval pouze časopisecky - novela ***Z bouří přechodních***, ***Tymko Padura*** či fraška ***Kuba a kozel***. Ostatní zjištěné práce - povídky ***Suchý čert*** a ***Podmaninovci***, pověst ***Zkamenělý zámek*** a historické prózy ***Dutý kámen*** a ***Radoviči*** zůstaly zřejmě nevydány.

1. polovina 20. století

Na rozkvět, který česká kultura zaznamenala v posledních desetiletích 19. století, jež dala národu vedle vlny spolkového života i řadu výrazných kulturních osobností, navazuje první polovina dvacátého století ještě mohutnějším přísunem umělců. Pro Litovelsko je to období literárních žní. Právě do těchto let spadá vrchol spisovatelské činnosti nejvýraznějších literátů regionu, mezi nimiž vyniká Josef Koudelák, Alois Zábranský, Martin Strouhal či Eugen Stoklas. Zároveň je to doba dosud nejslavnějšího spisovatele Litovelska, který se jako jediný dočkal celonárodního uznání a který se stal díky překladům známým i v cizině, Jana Čepa. Protože tato práce neusiluje ani nemůže konkurovat čepovským monografiím, podává stejně jako u ostatních autorů pouze základní přehled Čepova života a díla.

Jan Čep (31. prosince 1902 v Myslechovicích - 25. ledna 1974 v Paříži) se narodil jako nejstarší z deseti dětí (z nichž tři zemřely v nízkém věku) do venkovské rodiny. Vedle Jana je v literárních kruzích známý i jeho mladší bratr Václav (1908-1985), překladatel z románských jazyků. Čepovy rodné Myslechovice se s okolními obcemi staly dějištěm mnoha jeho příběhů, třebaže pod smyšleným jménem.

Obešli dědinu, minuli pastoušku s pavláčkou a se zápachem staroby a stoupali do prvního pahrbku. V stráni stála osamělá borovice s mariánským obrázkem, a když se odtamtud ohlédli, viděli Lípov s kaplí uprostřed a na konci řady lip za jejich zahradou. Dál byla rovina a na ní sem tam ves v malé prohlubince a v chumáči stromů. Vlevo se bělal vrahovický zámek se čtyřmi výstupky v rozích a vzadu trčely z mlhy věže městečka Sedmimostí. Na obzoru se slabě promodrával obrys Jeseníků, které dnes dosahovaly až do nebe.³⁶

Zámek, který Čep umístil do imaginárních Vrahovic, stojí v nedalekém Chudobíně a na úpatí Rampachu, nejvyššího vrchu Litovelska, který se tyčí nad Myslechovicemi - Lípovem, stojí dosud borovice (snad dokonce táž) se zavěšeným svatým obrázkem. V městečku Sedmimostí, jak autor nazývá Litovel pro množství mostů, které překlenují několik ramen řeky Moravy, vystudoval Čep reálné gymnázium, založené rok před jeho narozením. Profesor Eugen Stoklas seznámil mladého Čepa s vedoucím časopisu

36 Čep, Jan: Jakub Kratochvíl (in Dvojí domov, Vyšehrad, Praha 1991).

Moravskoslezské besedy, kde začínající spisovatel za vysokoškolských studií publikoval své první povídky, dosud pod pseudonymem.

Po maturitě (1922) odešel Čep studovat češtinu, francouzštinu a angličtinu na Karlovu univerzitu do Prahy. Ve dvaceti letech se také dostal poprvé do ciziny - jako účastník letního tábora YMCA v Anglii. Ta se stala inspirací pro jeho nejdelší prózu (nepočítáme-li jediný román *Hranice stínu*) *Anglické dojmy* (1924), jejímž jediným účelem však podle Čepa bylo *vyhnout se tomu, abych musel psát o peníze domů*³⁷. V té době vznikaly i další Čepovy prózy, uveřejňované v různých periodikách. Od 2. poloviny 20. let přispíval Čep i do katolického Rozmachu, kde se seznámil s řadou dalších autorů katolického zaměření. Již za vysokoškolských studií se stal Čepovým blízkým přítelem Aloys Skoumal, překladatel, publicista a literární i divadelní kritik. K Čepovým blízkým přátelům z českých literárních kruhů patřili František Halas, Jan Zahradníček, Vilém Závada, Václav Renč, velmi blízko měl k literárnímu kritiku a publicistovi Bedřichu Fučíkovi a jeho manželce Jitce.

O prázdninách roku 1926 navštívil Jan Čep ve Staré Říši vydavatele Josefa Floriana, aby mu nabídl spolupráci při překladech pro jeho edici Dobré dílo. Nakonec Čep přerušil studia na univerzitě, která pak už nikdy nedokončil, aby od podzimu 1926 do jara 1927 pracoval s Florianem ve Staré Říši. Ani po Čepově návratu do Prahy se vzájemná spolupráce nepřerušila. Aby se uživil, překládal Čep z francouzštiny, italštiny, španělštiny, němčiny a angličtiny a publikoval prózy v časopisech, po nějaký čas pracoval v nakladatelství Melantrich. Asi do tohoto období spadá zlom, který Čep popisuje v povídce *Cesta na jitřní*.

Je v lidském životě jistá mez, která rozděluje věk raného mládí, věk hledící kupředu, nepočítající dny, věk nadějí a očekávání, věk neodpovědný a prozatímní, věk, kdy se ustavičně těšíme, že nás čeká v budoucnosti něco rozhodujícího, slavného a krásného, a věk první zralosti. Mládí je přes svou sirobu, přes své smutky věkem bezstarostným, žijícím pod přístřeším minulosti, avšak najednou přijde chvíle (nevíme nikdy přesně, kdy vlastně nastala) - chvíle, kdy si uvědomíme, že stojíme sami tváří v tvář skutečnosti, že musíme vzít břímě svého života na svá vlastní bedra, že se už nemáme na koho vymlouvat, proti komu bouřit, a nic slavného a krásného že už nás bezpochyby nepotká. Co jsem promeškali, zkazili a pošpinili, to zůstává promeškáno, zkaženo a pošpiněno. Jizvy, které jsme utržili,

37 Trávníček, Mojmir: Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa (Proglas, Brno 1996), s. 29.

*poneseme s sebou až do hrobu, až na věčnost.*³⁸

Roku 1928 odjel Čep poprvé do Francie, kterou od té doby navštívil ještě mnohokrát a která se nakonec stala jeho druhým domovem. Setkal se zde s katolickým spisovatelem Georgesem Bernanosem, s nímž se spřátelil a jehož prózu později překládal. Při jedné z následujících návštěv Francie se Čep sblížil s dalším literátem, Henrim Pourratem. Právě k tomu odjel v létě roku 1939 z okupované vlasti, zřejmě už s předtuchou blížící se války. Nakonec však změnil rozhodnutí a 31. srpna 1939 se vrátil domů. Celých šest let druhé světové války pak strávil u rodiny v Myslechovicích. Od roku 1940 pracoval jako lektor olomouckého nakladatelství Velehrad a mohl se tak alespoň finančně podílet na obnově rodného stavení, které vyhořelo v létě r. 1939. Čepova nejistota, náhlé změny rozhodnutí a obava z rozhodnutí definitivních, se v jeho životě projevíly vícekrát. Náhlé odchody, nechuť k trvalému závazku, stále pocity nejistoty nad možnou dráhou kněze. V úryvku z povídky *Letnice* hovoří ústy Prokopa i Kryštofa Čepovy vlastní pocity.

"Nevím, co bych si počal, kdybych jednou ochroml," povídá se smíchem Prokop. "Víš, Kryštofe, takhle si člověk vyjde na vandr, když neví kudy kam, přejde devatery hory a umyje se v sedmi potocích, zastaví se sem tam v nějaké hospodě a vyslechne moudré průpovídky našeho lidu, a než jsou prošlapány dvoje podešve na střevících, obroste srdce korou."

"Chápu, o čem mluvíš," odpovídá pomalu Kryštof a nacpává si čibuk. "Ty se, Prokope, bojíš volit jednou provždy a bez odvolání. Nemáš nikdy jistotu, že je to tentokrát to pravé a že to zkrátka musí být. Máš strach, aby ses jednou volbou nevyloučil z druhé. Chtěl bys být všude najednou -"

"- a nejsem nikde, ne?" smál se Prokop. "Kdo ví, snad na to zajdu. Víš, Kryštofe, jsem jako cvrček pod mezí. V létě si hude, čichá k mateřídouškám a cucá rosu, ale v zimě se škrabe za uchem."

"To by nebylo tak zlé," na to Kryštof; "jen kdybys jednou najisto poznal, že jsi cvrček, a odhodlal ses být nadosmrti cvrčkem..."³⁹

Po skončení války nepropadl Čep všeobecné euforii, naopak viděl kriticky propagované učení marxismu a cítil reálnou hrozbu komunismu. Protože se se svými postoji netajil, byl brzy sledován a kontrolován. Emigrace byla po únorovém převratu logickým vyústěním

38 Čep, Jan: Cesta na jitrní (in Dvojí domov, Vyšehrad, Praha 1991).

39 Čep, Jan: Letnice (in Dvojí domov, Vyšehrad, Praha 1991).

vztahu Čepa a vládnoucí strany. Hranice Jan Čep překročil právě 15. srpna 1948, ve svátek Nanebevzetí Panny Marie, jíž je zasvěcen cholinský kostel, kam Čep chodíval ministrovat a k němuž se nezřídka vrací ve svých povídkách.

Po tříletém působení ve Francii odešel Čep r. 1951 do Mnichova, kde spolupracoval s Rádiem Svobodná Evropa, pro které připravoval každotýdenní promluvy a úvahy na náboženská, politicko-filozofická a kulturní témata.

Roku 1953 se seznámil s Marií Primerose du Bos, o sedmnáct let mladší dcerou spisovatele Charlese du Bos, a následujícího roku se s ní oženil. Když se jim v lednu r. 1955 narodila dvojčata Klára a Jan, dosáhl Čep přeložení do Paříže. V Rádiu Svobodná Evropa pracoval až do poloviny 60. let, kdy se jeho zdravotní stav po prodělání mrtvice značně zhoršil. Po smrti v lednu 1974 byl Jan Čep pochován na hřbitově v Celle St. Cloud u Paříže. Na cholinském hrobě rodiny Čepových je připomenut alespoň fotografií a životními daty.

Čepovo beletristické dílo sestává až na jednu výjimku ze souborů povídek. První vyšel r. 1926 **Dvojí domov**. Povídky, jejichž ústředním tématem jsou, tak jako v ostatních Čepových prózách, venkovští lidé, typy, které autor znal ze svého okolí a jež použil jako inspiraci pro zpracování obecnějších motivů, vzbudily v jeho rodišti značný rozruch. *Pohoršení bylo veliké, myslechovičtí se poznávali v některých figurách, a bylo dost zlé vůle a škodolibosti nad nemilostivými portréty sousedů a zlosti těch, co se sami poznali. Čepovi rodiče zase nebyli ušetřeni výčitek a osočování. Vesničané brali jako jisté, že autor se skrývá před jejich spravedlivým rozhořčením, a proto se ani o Vánocích neukazuje v rodné farnosti.*⁴⁰ Ještě r. 1940 objasňuje Jan Čep v rozhovoru pro Litovelský kraj vztah skutečných lidí a postav jeho příběhů: *Nevím, jsou-li si moji lidé "podobní" a líčím-li je takové, "jací jsou", anebo ne. Nikdy jsem se o to nestaral. Ani v jednom případě nebylo mým úmyslem vykreslit nějakou postavu ze "skutečného" života se všemi jejími vnějšími rysy, tak aby ji bylo možno "poznat", a i když mi snad někdy tanula vzdáleně na mysli některá určitá osoba - živá nebo mrtvá -, nedržel jsem se nikdy úzkostlivě její vnější podoby. Snažil jsem se vždycky jít přímo k vnitřnímu jádru lidské bytosti a vybavit z něho její osud. - Čtenáři se bohužel dávají často svádět vnějšími podrobnostmi, které byly sem tam ponechány a ještě častěji přestavěny podle vnitřní logiky příběhu. Jinak však znají lidé sami sebe i své bližní dost málo, žijí jenom na okraji svého já a jeho vnitřek a vlastní*

40 Trávníček, Mojmir: Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa (Proglas, Brno 1996), s. 38-39.

*podstata je jim samým čirou temnotou, neproniknutelnou džunglí.*⁴¹

Následující soubor povídek **Vigilie** (1928) byl r. 1931 zařazen spolu s první sbírkou do povídkového souboru **Zeměžluč**. Následoval soubor **Letnice** (1932), za který Čep získal cenu České akademie věd, a novela **Děravý plášť** (1934). Roku 1935 vyšel Čepův jediný román, **Hranice stínu**, který se dočkal překladu do několika cizích jazyků. Soubor próz **Modrá a zlatá** vyšel r. 1938. Novela **Příbuzenstvo** (1938), v níž se Čep vypořádává se smrtí bratra Antonína, byla později vydána spolu s prózou **Tvář pod pavučinou** (1941), v níž Čep bezprostředně reagoval na německou okupaci země. Roku 1944 vyšly **Lístky z alba** a o dva roky později **Polní tráva**. Téhož roku vydal Čep soubor esejí pod názvem **Rozptýlené paprsky**. Dalším souborem úvah byly **Samomluvy a rozhovory** (1959). Posmrtně byly vydány zlomky Čepovy autobiografické prózy **Sestra úzkost** (1975). Tento název nese již výbor povídek, publikovaný r. 1944.

Tematicky vychází Čep z prostředí, ve kterém se pohyboval od dětství. Vesničané z jeho povídek nezřídka přehlížejí před smrtí život, vzpomínají na události a své omyly, které už nemohou změnit ani napravit. V prózách se setkáváme s nositeli autorových rysů, s chlapci, kteří nejsou jako ostatní, neúčastní se divokých her jiných dětí, jsou pozorní k přehlíženým kouzlům světa a nechají se unášet silou fantazie. Čepovy prózy odrážejí i jeho víru. Autor cítí, jak se svým hlubokým vnímáním Boha odlišuje od ostatních místních křesťanů, kteří ani v kostele nepřestávají být především hospodáři:

*Ti sedláci paličatí, jak se jim dostat na kobytku! Ještě na prahu kostela dokončují řeč o krávi, která pometala, a o pšenici na Zadních dílech, na kterou přišla rez. Tamti na kůru za varhanami brebentí celé kázání, sestrukující dohromady mohutné zátylky, a uprostřed mše, mezi dvěma slokami písničky, se nakloní Zháněl k Zlámalovi a zahučí mu do ucha: "Zač jste prodali v pátek prasata?" - "Za dvacet rýnských. Nestojí to ani za to žrádlo." - "Shlédni, Bože, z nebes vysokosti," spustil do toho varhaník a oba strejci se zas chápou svých kancionálů.*⁴²

Čepovu literární tvorbu provázely trvalé pochybnosti. Příteli Bedřichu Fučíkovi napsal: *Kdybych toho spisování teď nechal, bylo by to asi definitivní a povolil bych tím ovšem svému nejhlubšímu nutkání. Ale jestli se ještě tentokrát rozjedu, snad už při tom zůstanu - a potáhnu to bezpochyby jako kterékoli jiné jho. Bude-li to pro mne osobně takto líp, Bůh*

41 -jh-: Beseda se spisovatelem Janem Čepem (Litovelský kraj, roč. 17, č. 48, 22. 11. 1940, s. 1-2).

42 Čep, Jan: Jakub Kratochvíl (in Dvojí domov, Vyšehrad, Praha 1991).

sud'!⁴³ K námětům svých knih podotýká: *Mimoto se mi zdá - nemíním tím nijak hodnotit své dílo - že nejsem literát jako druzí. Nemohu vzít ledajaký námět a zpracovat jej podle zákonů jakési kompozice, rutiny, psychologie atd. Moje knihy, i když jsou to příběhy s jistým zdáním objektivnosti, osnované kolem jistých figur atd., mají přízvuk nepochybně osobní a mohou růst jenom z nové vnitřní zkušenosti. A není ovšem vždycky v mé vůli a moci, abych si tuto zkušenost opatřil.*⁴⁴ Nadto Čep po dokončení nějakého díla obvykle upadal do depresí. *Společným jádrem stesků nad vlastní tvorbou je zpravidla výtká nedostatku epičnosti, absence strhujících a spleťových dějů.*⁴⁵ Přes pochybnosti autora byla jeho próza vyznamenána několika cenami. 15. srpna 1992 byla Janu Čepovi odhalena na rodném myslechovickém domě pamětní deska od výtvarníka Bohumila Teplého.

V první polovině dvacátého století se objevuje vlna zájmu o regionální folklor. Pavel Marek toto období vystihuje následovně: *Třicátá a čtyřicátá léta jsou charakterizována jako prakticky poslední pokus o obnovu a zachování tradičních prvků života hanácké vesnice. Objevují se staré hanácké hry a scény, je snaha předvádět tradiční zvyky, opětně rozšířit kroj (i když ne pro denní nošení), pěstuje se krajová nářeční literatura, jsou pořádány besedy a slavnostní večery.*⁴⁶ V literatuře je zvýšená pozornost věnována především místním pověstem, bájím a zkazkám.

Přestože mezi sběrateli lidových pověstí najdeme nejvýraznější literáty litovelského kraje, kteří se nezřídka proslavili i vlastní tvorbou, osobnost prvního doloženého autora litovelských pověstí nám zůstává zahalena tajemstvím. Již r. 1927 o něm jeden z jeho následovníků, Eugen Stoklas, napsal: *Osobnost spisovatelova stává se v Litovli samé poněmáhlu již jen matnou vzpomínkou. Alespoň skrovné jsou zprávy, jichž jsem se ještě dopátral. A po nějakém čase patrně již jen kniha jeho, dnes téměř už rozebraná, bude tu jedinou po něm památkou.*⁴⁷ Kniha, již Stoklas zmiňuje ve svém článku, se nazývala **Pověsti a povídky ze severní Moravy**, nebo přesněji **Sagen und Erzählungen aus**

43 Trávníček, Mojmir: *Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa* (Proglas, Brno 1996), s.64.

44 Trávníček, Mojmir: *Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa* (Proglas, Brno 1996), s.64.

45 Tamtéž, s. 75.

46 Marek, Pavel: *Josef Vaca - stručný nástin života a díla učitele, národopisného a vlastivědného pracovníka* (bez bibliografických údajů).

47 Stoklas, Eugen: *Severomoravské pověsti Huga Jana Hermanna* (Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké, příl. Severomoravské pověsti, roč. 6, č. 3, listopad 1927).

Nordmähren, neboť její autor byl Němec. Jmenoval se **Hugo Jan Hermann** a krom toho, že to byl *krásný, vysoký muž, ve společnosti velmi oblíbený*,⁴⁸ známe už jen několik údajů z jeho života. Narodil se v 19. století v Litovli, kde byl jeho otec Jan Hermann nejprve četnickým strážmistrem, a později hostinským. Hermannova matka vedla trafikou. Hugo Jan Hermann začal vojenskou kariéru, stal se rakouským nadporučíkem, později ale působil jako úředník v německém dřevařském obchodě. Po návratu do Rakouska si zajišťoval obživu jednak vedením drubežnictví, jednak za 1. světové války *cvičil vojensky mládež chystající se na vojnu*⁴⁹. Víme také, že za války zemřel, a sice na tyfus. Ještě předtím však stihl r. 1909 vydat svrchu zmiňované pověsti, v nichž vedle příběhů z Litovelska (o založení města, o městském znaku, mluvícím jelenu, vodníku, vděčném ďáblu aj.) zachytil i příběhy z jiných míst (Bludov, Koldštýn). Podle Stoklasa však nejde o skutečné lidové pověsti, ale o *zpola fantastické povídky a zpola turistické dojmy spisovatelovy*⁵⁰.

Eugen Stoklas (11. listopadu 1882 v Příboře - 11. března 1963 v Litovli) sám otevřel o dvacet let později sbírkou **Kytička pověstí z Litovelska** (1929) cestu k serióznímu pojetí pověstí, a určil tak cestu svým následovníkům, jejichž sbírky lidového bájesloví zůstávají podnes v povědomí místních obyvatel. Těžiště Stoklasova literárního zájmu však nespočívalo v lidové tvorbě, třebaže se vedle pověstí věnoval studiu lidových obyčejů, lidových kreseb a kramářských písní. Eugen Stoklas byl především básníkem, s čímž korespondovala jeho velmi citlivá povaha i slabé zdraví. Jeho bývalý žák Milan Rusinský hovoří také o Stoklasově samotě, *jíž se obklopoval a do níž se takřka vnucoval*.⁵¹ Svě dětství charakterizoval básník následujícím způsobem:

*Dětství moje bylo
jak pruh země černý:
nemoc sestra moje,
smutek bratr věrný.*⁵²

48 Stoklas, Eugen: Severomoravské pověsti Huga Jana Hermanna (Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké, příl. Severomoravské pověsti, roč. 6, č. 3, listopad 1927).

49 Tamtéž.

50 Tamtéž.

51 Rusinský, Milan: Průkopník rozhlasové estetiky (80 let Gymnázia Jana Opletala v Litovli, Litovel 1981).

52 Stoklas, Eugen: Žluté listí, báseň Dětství (vl. nákl., Litovel 1933).

Jeho otec Eduard Stoklas byl profesorem na učitelském ústavu a Eugen Stoklas se vydal v jeho stopách. Vystudoval gymnázium ve Valašském Meziříčí a moderní filologii na Karlově univerzitě. Po studiích vyučoval na olomoucké obchodní akademii, na gymnáziích v Holešově a Velkém Meziříčí. R. 1909 nastoupil na litovelské gymnázium, *plachý a v sebe nějak uzavřený mladý, sedmadvacetiletý Eugen Stoklas*.⁵³ Učil zde češtinu a němčinu. V Litovli už zůstal natrvalo. Podle nejvyššího kopce na Litovelsku, tyčícího se nad Myslechovicemi, si dal pro něktrá svá díla umělecký pseudonym Jaroslav Rampach. Kraji věnoval i své vlastivědné bádání, z nějž vzešlo mj. pojednání *Větrné mlýny v politickém okrese litovelském* (1931).

Za 2. světové války, která mu přinesla dlouhodobé psychické problémy, byl Stoklas správcem litovelského archívu a muzea. Podílel se i na vybudování muzea v rodném Příboře

Svá básnická díla začal Stoklas vydávat už po 1. světové válce. Do dlouhé řady jeho sbírek patří **Píseň postní** (1923), **Chrám přátelství** (1926), odkazující ke stavbě v areálu nedalekých Nových Zámků, **Ocúny** (1927), **Píseň člověka** (1932), věnovaná památce jeho matky Marie, která zemřela téhož roku, **Minulost** (1933), **Žluté listí** (1933), **Křížová cesta** (1934), **Knížečka** (1934), **Sešitek** (1936), **Prezidentská** (1937), **V Příboře u svatého Valentina** (1937), **Dětské verše** (1938), **Trojí minulost** (1938), **Vůně mateřidoušky** (1938), **Housle** (1940), **Návštěva** (1947). K jeho básnické tvorbě Milan Rusinský poznamenává: *Tyto básně už v nové, poválečné době nenacházejí ohlas; svou subjektivitou jsou příliš vzdáleny nové tvorbě, která po první světové válce chtěla vyjádřit zřetelněji svůj postoj k životu nežli plachým steskem, žalem nad trýzní duše, žalobami na opuštěnost a samotu, do níž se básník, poplatný dávným a přežívajícím vzorům, vžíval a již také tak trochu kolem sebe i sám vytvářel.*⁵⁴

Není možné s Rusinským souhlasit v tom, že by mohl člověk Stoklasova typu, tj. introvert puzený k psaní právě vnitřní bolestí a potřebou kompenzovat pocit výlučnosti, změnit způsob svého nazírání na svět jen proto, že si to žádá nová doba. Stoklas psal své básně, aby si zdůvodnil své vnitřní utrpení. A přesto ho přepadaly pochyby, zda jeho bolest skutečně má nějaký smysl, a především, zda tím smyslem je skutečně jeho literární tvorba:

53 Rusinský, Milan: Průkopník rozhlasové estetiky (80 let Gymnázia Jana Opletala v Litovli, Litovel 1981).

54 Tamtéž.

*Co vše jsem trpěl v černých chvílích!
To, o čem nikdy nezví svět ...
A proč? Jen abych poznal znovu,
že bez práce jsem pil a jed.*

*A zoufalou tu bídu všecku
měl Umění hřát svatý plam?
Posledním veršem chtěl bych zabít
nemocných nervů sebeklam ...⁵⁵*

Rusinskému je ovšem třeba dát za pravdu v tom, že Stoklasovo dílo příliš těžší ze starých vzorů, jeho verše neplynou lehce, ale jsou postaveny na hledaných, poetických, dnes často knižních výrazech. Jeho verše místy skutečně budí dojem silné stylizace, občas i výrazné inspirace cizími vzory a myšlenkovými proudy. Jako příklad může posloužit báseň *Cigareta* ze sbírky *Žluté listí*:

*Na sofa leží, kouří cigaretu
a hledí na dým ... Modrý obláček
se lehce, volně z papirovy vine -
a rozplývá se ... Cigareta hoří,
obláčky plynou ... Půl už vykourila.
Z úst vyndala ji - myslí na cos chvíli -
a kouří zas. A modravý obláček
se volně, lehce z papirovy vine
a rozplývá se ... Cigareta hoří ...*

*A dokourila. Bujaré, dravé tělo
se jako lvice zvedlo majestátně,
báječná ruka mrštila v kout zbytkem
té dohořelé, bílé cigarety
a krásná ústa ušklíbla se koutkem:*

⁵⁵ Stoklas, Eugen: *Žluté listí*, báseň *Poznání* (vl. nákl., Litovel 1933).

*"To, drahý pane, je to naše žití:
ta papiroso - to je naše tělo
a dým ten modrý - to je naše duše."*

A řekla to a odplivla si s chutí.

Ještě větší část autorova díla než poezie zaujímají dramata. Nejde jen o klasické divadelní hry, k nimž bychom mohli zařadit Stoklasovu prvotinu **Září** (1912), dále pak **Večer** (1913), **Odvetu** (1926), rozhlasovou hru **Marche funèbre** (1931), inspirovanou Chopinovým životem (Stoklas byl znalcem hudby), **Před bouří** (1931) či lidovou hru **V pekle** (1934). Podstatu Stoklasova dramatického díla totiž tvoří loutkové hry.

Již za 1. světové války zřídil Eugen Stoklas spolu s přáteli a žáky na Července zimní loutkové divadlo, kde se hrávalo každou sobotu a neděli - odpoledne pro děti, večer pro dospělé. Zprvu šlo především o převody slavných divadelních her, jako byl Shakespearův Macbeth nebo Bouře, Molièrův Lakomec aj. Brzy ale začal Stoklas psát původní hry, které mohly být později realizovány i v Litovli, nejprve v sokolském pavilonu u rybníka, kde bylo r. 1930 zřízeno loutkové divadlo, později v přísálí nově postavené budovy Sokolovny. Od r. 1917 napsal Stoklas následující loutkové hry: **Malířovo štěstí** (1917), **Pohádka o princezně palermské a králi iškariotském** (1917), **Knížecí sirotek** (1918), **Smrt kmotřička** (1919), **Král Ječmínek** (1919), **Kašpárek a lesní ženka** (1921), **Královna a trpaslík** (1923), **Rytíř a panna** (1926), **Tak svět odplácí** (1927), **Kašpárek a loupežník** (1928), **Poklad aneb Kašpárek, Honza a Škrhola** (1928), **Víla Dobrunka** (1928), **Kašpárek na čarovném ostrově** (1928), **Doktor Faust německých loutkářů** (1929), **Pohádka o zlatém klíči** (1932), tu napsal spolu s Vilmou Sokolovou, **Zakletá panna na hradě starojíckém** (1933), **Kupec a obr** (1933). Na adresu jeho her poznamenal Zdeněk Bezděk: *Šel svou vlastní, poněkud bizarní cestou.*⁵⁶ Poslední Stoklasovu hru *Kupec a obr* pak charakterizuje následovně: *!...! jde o text, který se vymyká dobovým konvencím a ze všech Stoklasových her nejnázorněji demonstruje jeho zvláštní poetiku. !...! Někdy si pohraje se slovy a kolem jedné situace (Kašpárek a kupec v lese) rozvíjí dlouhý výstup. Jindy popíše zcela pantomimickou scénu (Kašpárek za zády obra se chce rozloučit s Popelkou). V posledním jednání vede kupec (který má ve hře spíše postavení knížete)*

⁵⁶ Bezděk, Zdeněk: Tři moravští autoři loutkových her (Okresní kulturní středisko, Olomuc 1975).

zcela hamletovský pološilený dialog se svým šaškem Kašpárkem nad ohořelými zbytky svého zámku. /.../ V závěru autor odmítne schematizující konvence pohádky. Zchudlý kupec, ač může v klidu žít na zámku u Popelky a prince a meditovat o svém minulém špatném životě, se rozhodne znovu cestovat a obchodovat - a možná bude zase boháčem.⁵⁷

Ve Stoklasově díle nechybí ani prozaické práce. Roku 1918 zpracoval pro mládež podle Vrchlického a Bechsteina **Tři povídky o Ahasverovi**, r. 1937 vyšel **Dopis přátelům**, r. 1938 vydal Stoklas eseje **Triptychon T. G. M.** Své dětství a mládí autor zachytil v autobiografické novele **Život Ludvíka Hilmara** (1922).

Vedle hojných vlastních prací obohatil Stoklas českou literaturu i o překlady z francouzštiny, němčiny, italštiny a slovinštiny.

Svým literárním zaměřením, i když ne popularitou, se Stoklasovi přiblížil jiný učitel, **Hynek Kohoutek** (2. července 1905 v Hrabí - 6. května 1978 ve Zlíně). Po maturitě na učitelském ústavu v Olomouci (1924) působil na školách na Bouzově, v Bílé Lhotě, Násobůrkách a Zábřehu. Od r. 1934 pracoval na cvičné škole při učitelském ústavu v Ostravě.

Ve dvacátých letech přispíval svými pověstmi do Vlastivědného sborníku střední a severní Moravy. Objevuje se mezi nimi kupř. pověst Vlk a muzikant, v níž autor zachycuje osud muže, který při nočním návratu domů spadl do vlčí jámy. Aby ho vlk nesežral, troubil muž po celou noc na heligon. Podobná pověst se objevuje i u jiných sběratelů, třebaže hudebník nemívá vždy tentýž nástroj. Vedle pověstí se Kohoutek věnoval zejména divadelní tvorbě. Podobně jako Stoklas napsal několik her loutkových - **Tajemný nápis**, **Kašpárek a víla**. Dětem byla určena pohádková hra se zpěvy a tanci **Poklad trpaslíků** (1933). Vedle toho je Kohoutek autorem dramát pro dospělé diváky. Patří k nim **Máj** (1932), hra vycházející ze zvyku kácení máje, **Dožinky**, **Hypnotizér**, sociální drama **V chapadlech kapitalismu** a celovečerní hra **Láska světy spojuje**. Jeho román **Prchavé ideje** (1934), inspirovaný učitelským životem, vycházel v týdeníku Jesenická stráž. Vedle toho publikoval Hynek Kohoutek i verše. Některé z nich podepsal pseudonymem H. Šíp.

⁵⁷ Bezděk, Zdeněk: Tři moravští autoři loutkových her (Okresní kulturní středisko, Olomuc 1975).

Letmo se zmíníme i o dalších, málo známých autorech dramát. **Norbertina Vaňáková** (26. listopadu 1887 v Savíně - 1969), publikující pod pseudonymem Eliška Horská, byla představenou Domova blahoslavené Anežky České v Olomouci. Vedle básnických sbírek **Májové květy** (1934), která vyšla u příležitosti květnového Svátku matek, a **Pestré květy** (1939) napsala Vaňáková řadu divadelních her. Patří k nim **Vánoční hra** (1935), **Pro matičku** (1936), májové dětské divadlo v přírodě, **Na Františku** (1936), **Poslední slova matčina** (1936), **Vánoční poezie** (1937) a **V královském hradě** (1937).

Divadelní hry psal i učitel **Ladislav Hejný** (18. dubna 1903 v Litovli - 29. června 1942 v Mauthausenu). Učil na měšťanské škole v Troubelicích, v březnu 1939 přešel na školu do Štěpánova. Za 2. světové války se jako radioamatér zapojil do protifašistického odboje. Odbojové skupině Moravská pětka měl zajišťovat radiové spojení do zahraničí. Spolu se spolupracovníky byl však na podzim r. 1941 zatčen a o necelý rok později skončil jeho život v koncentračním táboře. Z jeho dramatické tvorby je známa divadelní hra, kterou napsal spolu s bratrem Vítem Hejným (nar. 1904 v Litovli), nazvaná **Pochopilas?**.

K dramatikům se řadí i **Prokop Bartoloměj Šup** (12. srpna 1866 v Senici na Hané - 12. června 1921 v Rajhradě), opat rajhradského kláštera, jenž své divadelní hry a deklamovánky publikoval pod jménem P. Š. Senický. Z jeho her jsou nám známy komedie **Čert a Káča** (1907), dále **Tři mikulášské scény s proslovem a zpěvy** (1921) a "deklamace pro jednu osobu" **Centrála na blechy pro Slovensko, Slezsko, Moravu a Čechy** (1921).

Vraťme se nyní k výše nastíněnému tématu lidových pověstí. K nejznámějším výborům patří sbírka **Pověsti z kraje básníka F. S. Procházky** (1. díl 1939, 2. díl 1940). První díl sestavili Josef Koudelák a Josef Vaca, na druhém spolupracoval i Josef Vrbka. V poměrně rozsáhlé sbírce se autorům podařilo soustředit vzpomínky a vyprávění pamětníků z Náměšťska, Senicka, Loučanska, Nákelska, Drahanovicka, z okolí Vilémova, Cakova, Slatinic či Příkaz. Příběhy nezřídka těží ze zkazek či vlastních zážitků s nadpřirozenými bytostmi, jakými byli ohniví muži (fajermoni), hastrmani, bezhlaví muži a další strašidla,

vypráví se v nich o pokladech, původu posvátných míst i některých místních názvů, setkáme se v nich s odkazy na skutečné historické události, jakými byly třeba vzpoury lidu nebo vpád švédských vojsk. Protože jsou pověsti obvykle záznamem vyprávění obyčejných venkovských lidí, zůstaly některé i v přepisu v hanáckém nářečí. Jako příklad může posloužit *Fajermón a tanečnice*, pověst zajímavá jednak svou autenticitou, jednak závěrečnou exemplárností.

Vypravovala jedna stará žena z Nákla, která sloužila v Cakově:

Jedno sem bela s nekoleka kamarádkama o mozeke přes pole, a dež sem po pulnoce šla do Cakova, přešil ke mně fajermón a začal mě bit. Otékala sem před něm, ale on mě bel pořáď v patách a facke jenom litale. Nemuhla sem se ho zbavit. Přeběhla sem dom celá pokločená a od té dobe nebela bech šla v noce nihde do cezi dědine k mozece ani za celé svět.

Jak již bylo uvedeno, jedním z autorů zmiňovaného výboru byl **Josef Koudelák** (26. února 1906 v Seničce - 20. srpna 1960 v Bělkovicích). Z Koudelákova básnického i prozaického díla je patrná velká autorova citovost a také silný vztah k rodné obci a kraji. O svém návratu na Hanou, odkud ho na čas odvedly pracovní povinnosti, napsal: *Sílil jsem vším, co roste z kořenů slova d o m o v - a bylo mně, jako by tajemná vláha, vyžrálá staletími, zavlažovala srdce i duši.*⁵⁸ Jeho domovem byla v první řadě Senička, vesnice, již věnoval stejnojmennou básnickou skladbu (**Senička**, 1929). Dočkala se několika vydání. Koudelák v ní popisuje život na vsi s jeho pracemi, zábavami a hlavně proměnami v přírodě v průběhu čtyř ročních období. Nicméně ve skladbě, jakož i v jiných Koudelákových dílech, je patrná záměrná idealizace. Pro přímou řeč užívá nářečí.

*Pod Zadní skalou to voní balšámkem,
jalovec cítit od Nových Dvorů -
do trav se tisknem, cítit je námi zem
a slunce, co visí na obzoru.*

Za kloboukem šustí dozrálé klasý -

⁵⁸ Koudelák, Josef: Očima písmáků (předmluva; Moravská knihovna, Brno 1940).

*sedláci z pole jdou: "Bode se sict,"
slavnostně ozve se ze dvora do světnic.
Zem po vsi pozvání roznesla si.*

Josef Koudelák pocházel z rodiny ševce. O svém otci Františkovi vypráví v delší básnické skladbě **Náš rod** (1930). Popisuje zde otcovo dětství na Nových Dvorech nedaleko Náměště na Hané, jeho učení se ševcovskému řemeslu, osiření i seznámení s budoucí manželkou a Koudelákovou matkou Anežkou. Na první stránce najdeme básníkovu dedikaci: Na hrob otci.

Po studiu na reálném gymnáziu v Litovli (1917-1921) odešel Koudelák na učitelský ústav do Olomouce, kde odmaturoval r. 1925. Protože po studiích nedostal hned přidělené učitelské místo, živil se rok jako pomocná síla v zemědělství. Pedagogická dráha, již nastoupil r. 1926, mu však přinesla nutnost neustálého stěhování. V každé obci, kterou prošel, působil nanejvýš několik let. Začínal jako pomocný učitel na Července, následovaly Slavětín, Nový Jičín, Renoty, Uničov, Náměšť na Hané (zde strávil válečná léta), Šternberk, Štarnov (místo, kde učil celých deset let, od r. 1948 do r. 1958) a Bělkovice u Olomouce. Ve všech obcích, jimiž prošel, působil jako kulturní činovník a osvětový pracovník, své žáky zapojoval do sbírání lidových pověstí.

Za působení v Novém Jičíně, kterému věnoval básnickou skladbu **Nový Jičín** (1930), se r. 1932 oženil a následovně se mu narodily dvě děti, dcera Drahomíra a syn Aleš. Ten byl také iniciátorem odhalení Koudelákovy pamětní desky na jeho rodném domě v Seničce r. 1999.

Na svém posledním místě, v Bělkovicích, kde byl ředitelem národní školy, vydržel pouze dva roky. Nedlouho před začátkem školního roku 1960/1961 se oběsil v ředitelně školy. K pohnutkám Koudelákovy sebevraždy podotýká Bohumír Kolář: *Příčiny spisovatelovy psychické krize není třeba zkoumat. Rok 1960 byl po stránce proměn státu a jeho správního rozdělení zlomový a zasahoval do všech oblastí, včetně školství. Josef Koudelák byl v jádru snílek, nejednou i donquijotsky zacílený. Dobová aktuální manipulace byla pro něho obtížně akceptovatelná.*⁵⁹

S literaturou je spojen téměř celý Koudelákův život. Přátelil se se spisovatelem Františkem

⁵⁹ Kolář, Bohumír: Z paměti literární Olomouce, kap. Josef Koudelák - spisovatel Hané (Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, Olomouc 2004).

Serafinským Procházkou, Josefem Vacou, Josefem Vrbkou, Stanislavem Krejčím (působil na Svatém Kopečku u Olomouce), v Novém Jičíně se seznámil s Otakarem Bystřinou a Františkem Neužilem. Od r. 1936 byl členem Moravského kola spisovatelů, po válce působil ve Sdružení spisovatelů z Hané. Vedle již zmiňovaných **Pověstí z kraje básníka F. S. Procházky** uspořádal cyklus pohádek **Mateřidouška** (1944) a sborník **Očima písmáků** (1940), v němž soustředil vyprávění osmi hanáckých lidových vypravěčů.

Těžiště Koudelákovy tvorby však spočívá v jeho četných prozaických i básnických dílech. První období jeho spisovatelské činnosti je dobou poezie. Vedle výše zmíněných skladeb sem patří **Hořící srdce** (1926) a **Srdce gruntu** (1926), jichž se Koudelák později zřekl, dále pak **Vesnice v poledni** (1927), **Zjevení lásky** (1929), které napsal spolu s F. Neužilem, a **Rodička bolestná** (1930). Roku 1930 vydal divadelní hru pro děti **T. G. Masaryk** (1930), která odděluje jeho období básnické od delšího a úrodnějšího období prozaického. Jeho romány, vycházející z vesnického života, spadají žánrově do ruralistické prózy. *Prózy Koudelákovy mají mravoličné záměry, neboť líčí přerod hanácké vsi, její noc i den.*⁶⁰ Z r. 1932 je román **Vrata tmy**, ve kterém Koudelák konfrontuje městskou a vesnickou kulturu. Následuje román **Na dřevě kříže** (1932; v přepracované podobě vyšel r. 1943 pod názvem **Vítězná chudoba**), prózy **Krúpěje** (1933) a **Zlatá srdce** (1933). V románu **Hraničáři** (1934) se autor zabývá soužitím Němců a Čechů v jedné obci. **Pacholek Jordán** (1936) vypráví o nevhodné lásce mezi selkou a čeledínem. Postava učitele Mojzíra Ptáčka z románu **Tvrdá země** (1941) má řadu autobiografických prvků. **Radlice boží** (1941) je příběh pojatý jako oslava autorovy matky. Následují romány **Skála puká** (1943), **Praděd nespí** (1948) a próza **Potmě vyšívaná**. Od poloviny čtyřicátých let se Koudelák věnoval i tvorbě pro děti a mládež. Spadají sem pohádky **Matčín prsten** (1944), **O pacholku Janovi a krásné Magdaléně** (1944), **Podivný rybolov** (1957), **Dědina ve veselých botách** (1957). Závěr jeho díla patří próze pro mládež, a sice knihám **S větrem o závod** (1958) a **Křišťálový vrch** (1961, vydáno posmrtně). V kompletním výčtu Koudelákova díla chybí ještě stať **Petr Bezruč na Hané** (1947).

Ani v prozaickém díle neupouští Koudelák od lyrického, spíše básnického vyjadřování. Jako doklad nám může posloužit ukázka z kratší prózy *Potmě vyšívaná*, jež líčí příběh ženy venkovského učitele, která po porodu druhého dítěte oslepne. Situaci líčí autor takto:

Maminka se dívá, hledí a nevidí nic, jen fialové plátno, na něž má vyskočit obraz. Pak se

60 Kunc, Jaroslav: Sborník soudobých českých spisovatelů 1918-1945 (Orbis, Praha 1945).

tma roztočí, hýbe se jako kaše při vaření v hrnci a vše zas bělá, jako by mléko proudilo a hned je vše lehké jako pavučinka - musím se tím dostat, prorazit - to nejtěžší přichází potom, hledíš do ničeho, máš oči na balvanu, tlačí ti do čela, řeže všude. Zdá se ti, že máš vyjevené oči, ale ty si zatím zvykáš vnímat svět jinak, vším možným, pokožkou, každým smyslem, jenž citliví jako otevřená rána, celým tělem.

Hovoříme-li již o Josefu Koudelákovi, je na místě zmínit lidového básníka, o vydání jehož jediné sbírky se Koudelák zasloužil. **Čeněk Kadlec** (29. března 1889 v Loučanech - 10. března 1967 v Loučanech) byl za svého života topičem v cihelně, divadelním ochotníkem, knihovníkem obecní knihovny, trubačem sboru dobrovolných hasičů a také básníkem. Josef Koudelák jej charakterizuje jako *hloubavého a přemýšlivého písmáka, který už po třicet let zapisuje vše, co se kolem něho děje.*⁶¹ Kromě prozaických příspěvků do Koudelákova výboru lidového vyprávění a několika básní uveřejněných v Čarkově almanachu *Básně rolníků* je Kadlec autorem sbírky **Verše a epigramy** (1939). V její první části se odráží básníkův velký zájem o astronomii, doložený i jeho mnohaletým členstvím v České astronomické společnosti. Kadlec měl doma dokonce vlastní meteorologickou stanici. Z astronomického oddílu sbírky, inspirovaného Nerudovými *Písněmi kosmickými*, pocházejí i následující verše, jimiž autor charakterizuje sám sebe.

*Já snil - školákem jsa ještě - o svém štěstí:
o dalekohledu a krásné o vile -
ba, chtěl jsem ve svém smělém zkumu vynalézt
stroj báječný ten: perpetuum mobile;
pak chtěl jsem z kovu velkou, dutou kouli skouti,
v ní hlubinami éteru pak směle plouti
a z éteru tím strojem čerpat energii -
kdys z románu mně dobře známou apergii.*

Sbírka pokračuje básněmi těžícími z venkovského života. Básník v nich popisuje polní práce či odlet divokých hus. Básně třetího oddílu mají filozofický ráz. Závěr knihy pak

61 Koudelák, Josef: *Očima písmáků. Črty a povídky. Díl 1.* (Moravská knihovna, Brno 1940).

tvoří Kadlecovy epigramy, z nichž některé jsou psány v nářečí.

Druhým z autorů dříve zmiňované sbírky pověstí je **Josef Vaca** (15. března 1904 v Kostelci na Hané - 11. srpna 1966 v Olomouci). Jeho život je úzce spjat s rodnou Hanou, jejími zvyky a jazykem. (Celý život mluvil hanácky, dokonce i s děvčaty ve svém pěveckém sboru, raze heslo: *Óředni řeč hanácká, vėpomoc spisovná.*⁶²) Na pozdějšího folkloristu mělo už v dětství nemalý vliv vyprávění jeho matky a pozdější život u stařečka v Drahanovicích, kam se s matkou přestěhovali po otcově smrti r. 1914. Zde ve vyprávění starých lidí, pamatujících ještě robotu, nacházel mnoho inspirace pro své budoucí národopisné dílo.

Po dokončení reálky (1920) vystudoval Vaca učitelský ústav v Olomouci (1920-1924) a po absolvování dvouleté základní vojenské služby započal r. 1926 svou pedagogickou dráhu. V prvních letech působil v řadě obcí jihovýchodní Moravy (Újezdec u Luhačovic, Suchá Loz, Těšov, Nezdenice, Uherský Brod), než se roku 1931 mohl opět vrátit na Hanou, tentokrát do Náměště na Hané. Na zdejší škole učil až do r. 1948, kdy přesídlil do Olomouce, aby zde působil na Tyršově škole na Hradě, a pak na střední dívčí škole Komenium. Později se věnoval výchově budoucích učitelů na Fučíkově pedagogické škole a nakonec se stal odborným asistentem Katedry hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého.

A právě tak, jako Vacu celý život provázela učitelská profese, provázela ho i hudba. Talent zdědil zřejmě po matce, která zpívala na kůru drahanského kostela, zatímco on tam už v mládí hrával první housle. Vedle nich hrál i na klavír a varhany, a především výborně zpíval. Zpěv studoval na konzervatořích v Brně a Ostravě, dostal dokonce nabídku na profesionální angažmá v olomoucké opeře, kterou však z rodinných důvodů odmítl. Přesto projel jako sólista Pěveckého sboru moravských učitelů, jehož členem se stal r. 1934, řadu evropských zemí. R. 1941 vystoupil v pražském Obecním domě spolu s brněnskou pěvkyní Marií Bakalovou.

Říká se o něm, že zakládal sbory, kamkoli přišel. Například na pedagogickém učilišti, kde působil, sestavil dívčí sbor o 150-200 členkách, vedl dokonce i třisetčlenný olomoucký učitelský orchestr. Sám také hudbu někdy skládal (zhudebnil například báseň svého přítele

62 Uher, Jindřich: Z hanáckého kmene (Rovnost. roč. 4, čís. 59, s. 4).

Petra Bezruče Kdo na moje místo). Přesto měl nejraději hanácké lidové písničky, jejichž sbírání se věnoval celý život. Sám o nich říkal: *Mluvil ke mně řečí srozumitelnou, již jsem slýchal doma od své matky. Proto jsem je s radostí hrával, proto jsem je měl a mám dodnes rád.*⁶³ Za okupace vydal cyklus hanáckých písní, nazvaný **Haná zpívá**. Písňe zazněly v nastudování prostějovských souborů Orlice a Vlastimila na koncertech po celé Moravě. (Na tomto místě se sluší podotknout, že Josef Vaca se během 2. světové války zapojil do protifašistické činnosti, za což po válce získal medaili za zásluhy II. stupně.) V r. 1955 vyšel výbor Vacou sebraných a upravených hanáckých lidových písní pod názvem **Hanácky písničky**.

Vedle lidových písní Vaca sbíral a zapisoval také lidové zvyky (popsal např. tradici hanácké svatby, přástky, kácení máje či vynášení smrti), pranostiky a pověsti. Především z lidového folkloru pak vycházelo množství pořadů, které po dobu 30 let připravoval pro brněnský rozhlas, kde spolupracoval s dramaturgem Daliborem Chalupou a Františkem Kožíkem.

Vedle všech jeho kulturních aktivit, včetně divadelní (Vaca působil jako ochotnický herec, režisér, upravoval hry a skládal k nim i hudbu, od r. 1934 měl svůj vlastní divadelní soubor, s nímž nastudoval mj. *Přástky* od F. S. Procházky), zaujímá sběratelská činnost významné místo. Tiskem vyšla **Legenda o stvoření Hanáků** (1956), další hanácké legendy, **Slatěnická legenda** a **Legenda o králi Ječmínkovi**, zůstaly v rukopise.

Ve Vacově bibliografii však najdeme i řadu původních děl. Pohádka **Kamenný sen** vyšla r. 1944 společně s *Potrestaným sedlákem* Stanislava Krejčího, Vacova přítele a národopisného spolupracovníka.

Ve svém literárním a badatelském díle věnoval Vaca také pozornost osobnostem české kultury, jež byly v nějaké spojitosti s jeho rodnou Hanou. *Snažil se na Hané najít postavy celému našemu národu známé a zasadit je do hanáckého prostředí (Mánesa, Háлка, Dvořáka, Bezruče). Chtěl, aby "světlo jejich slávy padlo také na Hanou, která se ve spojení s jejich jmény stávala známější a zajímavější".*⁶⁴ O svém příteli Petru Bezručovi, v jehož červeném domku v Kostelci na Hané býval častým hostem, napsal několik esejí. Pobytu Vítězslava Háлка na Hané věnoval rozhlasovou hru **Háلكova Maryška** (1938), Vacův zájem o malíře Josefa Mánesa, který pobýval na zámku v Čechách pod Kosířem, vyústil

63 Uher, Jindřich: Z hanáckého kmene (Rovnost, roč. 4, č. 59, s. 4).

64 Marek, Pavel: Josef Vaca - Stručný nástin života... (bez bibliografických údajů).

r. 1948 vydáním díla **Hanáckým krajem Mánesovým s pověstí a zkazkou**, v němž autor sleduje místa, na nichž Mánes pobýval, a příběhy, pověsti a vzpomínky pamětníků, jež se k nim váží. Již r. 1940 byla ale na prknech olomouckého, a poté i pražského divadla inscenována Vacova nejznámější divadelní hra **Líbánky na Hané**, jejímž tématem je právě postava Josefa Mánesa a v níž šlo autorovi především o zachycení lidových zvyků a hanáckých krojů. Sbíрка **Mánesovská melancholie** zůstala v rukopise.

Vedle ostatních žánrů se Vaca věnoval i poezii. Dvě sbírky básní psané jeho rodnou hanáčtinou se nazývají **Z Hané** (1940) a **Hanácké Vánoce** (1941). Již jejich jazyk je předurčuje k písňové formě, k níž odkazují i témata veršů - opěvování Hané pro její zemědělské přednosti, rozjímání o lásce, vzpomínání na staré časy, reprezentované jednotlivými předměty (růženec, stařečkova kabelka, květovaná mísa).

Šeroká zem

*Šeroká rovino se zlatem klasu
s grontama v dědinách - šerokých návse,
s šerokó řečó a mozolno rokó -
kryf má se, srce my - doša má, všecko!*

*Dlaň naše hladi tě s slonečkem v jaře,
v litě tě obili - vlase tvy - střehá,
na podzem na řepách lóči se s tebo
a v zémě za tebe k Boho se modli.*

*Mozolná tvrdá dlaň patří nám všeckém,
co sme to verustle z tvé černé hlene,
névic však temo, co plohem tě vráske
na jaře verévá a hned' zas hoji!*

*Hanácké sedlák s tvó pudó tak srustlé
stoji to nad tebo na stráže věčné,
neohne žádnymo z černé tvé zeme,*

*je hrdé, žárlivé na rodny láne.*⁶⁵

Vedle nářeční poezie existují ale i verše ve spisovné češtině. Jsou shromážděny ve sbírkách **Orlické sloky** (milostná lyrika, již psal za pobytu v Orlických horách) a **Deset v smutku**. Dnes už neznámé je Vacovo drama **Poslední brázda** (1948), v rukopise zůstal sborník muzikantských povídek s autobiografickými prvky **Obnažená píseň**.

Josef Vaca se rovněž podílel na akcích Sdružení spisovatelů z Hané, jež fungovalo mezi lety 1946-1949.

Hovoříme-li o Josefu Vacovi, neměli bychom zapomínat ani na dalšího náměšťského folkloristu a sběratele pověstí, **Ludvíka Přídala** (12. srpna 1886 v Loučanech - 10. července 1961 v Olomouci). S Vacou ho pojí nejen zájem o lidovou slovesnost. Stejně jako on psal svá díla hanácky, psal rozhlasové hry vycházející z lidových tradic, spolupracoval s Vacou na dramatinizaci *Přástek F. S. Procházky*.

Vedle činnosti v ochotnickém divadle měl Přidal už od mládí velký zájem o národopis. Již r. 1905 uspořádal hanáckou slavnost s lidovými tanci na podporu existence české školy v Hněvotíně. V téže době studoval stavební průmyslovku. Poté byl nějaký čas zaměstnán v Prostějově a od r. 1910 pracoval jako stavbyvedoucí u stavitele Aloise Brady v Náměšti na Hané. Hned na začátku 1. světové války musel narukovat a domů se vrátil až r. 1920 jako ruský legionář. Následujícího roku se oženil a natrvalo usadil v Náměšti na Hané. Po několika letech strávených u vojenské stavební jednotky v Olomouci si r. 1928 založil v Náměšti vlastní stavební firmu. Z ní pochází např. náměšťský amfiteátr.

Od r. 1934 připravil Přidal pro rozhlas přes 30 her vycházejících z lidových tradic. Se skupinou *Chlapci a děvčata z Náměště na Hané* je realizoval nejen v rozhlase, ale i v živých divadelních představeních. Např. r. 1936 vystoupili v Praze s pásmem *Hanácká svajba*. Ve čtyřicátých letech také spolupracoval na zfilmování hanáckých zvyků ve *Smržících a Kostelci na Hané*.

Válečná léta mu však přinesla i zatčení, neboť byl starostou Sokola. Přestože se z vězení vrátil s poškozeným zdravím a přestože někdy ztrácel chuť k další práci, pokračoval ve své folkloristické činnosti až do konce života. V 50. letech zahajoval v Náměšti známé

65 Vaca, Josef: *Z Hané* (Bohuš Valihrač, Olomouc 1940).

dožínkové slavnosti.

Není proto divu, že veškeré Přidalovo literární dílo je silně prochnuto hanáckým duchem. Hanáckými fejetony, povídkami a básničkami přispíval do řady periodik: Selských listů, Národních listů, Litovelského kraje, Moravského večerníku aj. Krom toho vydal knižně hanácký zvyk **Sépka na Hané** (1935), původně zpracovaný jako rozhlasová hra, s podtitulem Přijímání nového souseda. Ve sbírce **Tetke a stréci meze sebo** (1937) zpracoval v nářečí 12 povídek ze života hanáckého lidu. Svým líčením starých časů může Přidal v dnešním čtenáři vyvolat touhu také je prožít:

Za stara bévala dědina zhuro pácem, že se dával volebni guláš a piti. /.../ Za stara přešil každé na svy a dež nebel zvolené, aspoň se zadarmo najedl a napil.⁶⁶

Na tomto místě se hodí připomenout další osobnost, pocházející z Litovelska, která se sice nevěnovala sběru a zápisu pověstí, není dokonce ani proslulá svým literárním dílem, ale je úzce spjatá s veřejným užíváním a propagací hanáckého nářečí. Především milovníci starších rozhlasových pořadů budou dnes znát jméno **Valentin Šindler** (30. ledna 1885 v Cholině - 21. ledna 1957 v Praze). Anebo spíše jméno, pod nímž v rozhlase vystupoval - stréček Matěj Křópal z Břochovan. Břochovane nejsou nic jiného než Šindlerova rodná ves Cholína, kde měl jeho otec hostinec a obchod a kde žil spolu se svými sedmi sourozenci, třemi sestrami a třemi bratry. Pro každé z dětí určili rodiče životní dráhu. Valentin se měl stát knězem. *Jeho tatik mo říkale: "Senko, bod' si čém chceš, ale panáčkem bet mosiš!" A tož šil na panáčka štodyrovat do Holomóce. Bel tam pul třetího roko. Ščasné a spokojené, děti mo lóvale jož roke a v celym okreso se mlovalo jenom o primici nastávajiciho pátera Valentinka. /.../ Vlezlo mo najedno do palece, že pude s tém hlasem k divadlo a zpřima do Prahe. Pověsel klériko na hřebik a frnk!⁶⁷* Po studiích zpěvu ve Vídni a Berlíně působil Valentin Šindler skutečně několik let v pražských divadlech a pak i v královském divadle v chorvatském Záhřebu, načež dostal roku 1917 angažmá v brněnském Národním divadle, kde zůstal až do roku 1932. Vedle postu tenoristy v brněnské opeře se Šindler věnoval i interpretaci lidových písní a zpěv také vyučoval.

Zajímavostí je, že ze čtyř bratrů Šindlerových působili nakonec tři v Národním divadle

66 Přidal, Ludvík: Obecní volbe v Ozembuchově (Litovelsko, roč. 1, č. 17, s. 1-2).

67 Křópal, Matěj: Plkačke a jedno drohy (vl. nákl., 1927).

v Brně. Vedle Valentina to byl ještě Antonín, předurčený otcem pro dráhu hostinského, a Václav, který se měl stát obchodníkem a řezníkem. Místo toho se z něj stal Jozéfek Melhoba, partner slavných rozhovorů stréčka Křópala. Jejich věhlasné hanácké figurky, ke kterým se o něco později přidala ještě Ludmila Janulíková z Mezic coby tetička Marjána Křópalová, vznikly vlastně náhodou. Když nastala někdy ve 20. letech v silvestrovském rozhlasovém vysílání nečekaná desetimínutová pauza, vyplnili ji bratři Šindlerovi improvizovaným dialogem stréčka Křópala a jeho schovance, sirotka Jozéfka Melhobe. Vystoupení mělo nečekaný ohlas. Pro nebohého Jozéfka začaly od posluchačů přicházet šaty i peníze. Dary byly předány brněnským sirotkům a Jozéfek, stréček Křópal a tetka Křópalka začali pravidelně vystupovat nejen v rozhlase, ale i na zájezdových představeních. *Jedna informátorka vzpomíná na pořad v Cholině někdy r. 1944 a na své rozčarování - bylo jí tehdy necelých patnáct let, když uviděla padesátiletého, dobře živeného "Jozéfka", kterého si z rozhlasového vysílání představovala docela jinak.*⁶⁸ Slavné rozhovory, pronášené nejčistší hanáčtinou, vyšly i na gramofonových deskách.

Stréček Křópal však nebyl jen lidovým vypravěčem, byl i spisovatelem. Bohužel, z této skutečnosti nedokázal nic vytěžit ani za svého života, natož teď, když jeho spisovatelský věhlas jenom klesá. Jednou se pokusil využít svého slavného jména k získání lístku na vyprodané divadelní představení. Marně.

*"A proto, pane direktor, snad přece budete mít nějaké spisovatelské léstek, já so totiž Matěj Křópal a každy dítě vi, kdo je Matěj Křópal." Pan direktor se zasmále a povídajó: "Nic nevim o Matějo Křópalu!" Jak dež do mě répne a povídám: "Pane direktór, to ste, s odpoščenim, v literatuře trocho pozado! Ja, to je cheba! Vidim, že ste ináč chetré a hodné člověk, ale že nevíte, kdo je Matěj Křópal, to mě na vás mrzi."*⁶⁹

Matěj Křópal z Břochovan přitom skutečně spisovatelem byl. Roku 1927 vydal knihu **Plkačke a jedno drohy**. Právě jméno autora není v knize nikde uvedeno. Čtenář jej musí poznat buď podle fotografie, nebo dešifrovat báseň nazvanou *Valentin Šindler*, v níž se praví *te se Křópal, já so Křópal,/ me sme jedno stvořeni*. Kromě básní o autorových známých obahuje spis vtipné historky ze života stréčka Křópala (zabíjačka, lov králíků), a především pak velmi svérázné divadelní recenze, v nichž se Šindler prezentuje jako prostý venkovský divák. Nešetří kritikou ani chválou na účet svých kolegů, především však

68 Beneš, Bohuslav a Špatný, Zdeněk: Jozéfek Melhoba a hanácký folklorismus (Studie Muzea Kroměřížska 92/93, Muzeum Kroměřížska, Kroměříž 1993, s. 124-127).

69 Křópal, Matěj: *Plkačke a jedno drohy* (vl. nákl., 1927).

z pozice Matěje Křópala nezapomíná vychválit sám sebe. Zároveň ze sebe přes jistou "diváckou nezkušenost" nedělá hlupáka. Takto kupříkladu popsal jednu ze svých návštěv divadla:

Dež se vehrnola opona, tož sem hleděl jako tróba hlópé. Mozekanti hrále pod jeviščem, ale na jeviščo žádné z hercu ani muk! Nemlovile, nezpivale, jenom okazovale, tancovale a furt samo házeni rokama a nohama a podobny cirkuse! Vetáhl sem vato z ošé, ale zas sem nic neslešel. Povidám si: "Copak toto je za plantanina?" A nemužó dat na cedolo, že v tém kósko hrajó sami hlochoněmi? A lebo snád', že be ti herci před vagacema bele jož tak sedřeni, že se jim nechce ani hobo otevřít? - Vedléši pán mně to ale veložel, že takové kósek se menoje pantomima a to znamená, že se jenom naznačoje, co se chce říct, a každý hébnoti roke a nohe mosi bet na mozeko.

Vraťme se však zpět k autorům pověstí, konkrétně ke třetímu ze spoluautorů sbírky *Pověsti z kraje básníka F. S. Procházky*. Vedle Josefa Vaci a Josefa Koudeláka na druhém dílu pracoval i **Josef Vrbka** (6. května 1888 v Nákle - 23. listopadu 1964 v Nákle). Narodil se do rolnické rodiny Josefa a Františky Vrbkových. Ve věku osmi let přišel nešťastnou náhodou o levou nohu, která se mu zapletla do kola povozu, a tato událost zcela změnila jeho život. Josef přestal chodit do školy a vzdělával se sám usilovnou četbou.

Jeho láska k přírodě, jež se nemohla realizovat pobíháním po lesích (Vrbka prý nenosil protézu a, zřejmě kvůli svému handicapu, nežil příliš společenským životem), se proměnila ve studium rostlin a živočichů. Již v devatenácti letech mu v časopise *Český včelař* vyšel jeho první článek *Včelař a příroda*. Kromě včelařství, jež zůstalo jeho celoživotní zálibou, se Vrbka věnoval chovu drůbeže, holubů a králíků, jeho velkým zájmem byli také ptáci. Ze svých pozorování a především z praktických chovatelských zkušeností vytěžil řadu článků, které publikoval v mnoha odborných časopisech, např. ve *Vesmíru*, *Přírodopisných listech*, *Příteli přírody* aj. Jeho články vycházely svého času i v cizině, zejména v periodikách polských, ruských a amerických. Josef Vrbka je rovněž autorem řady odborných publikací, jako např. *Škůdcové včel* (1924), *Průvodce plemen holubů* (1927), *Výnosný chov králíků* (1932) aj. Vrbka se podílel i na vzniku větších odborných děl, jakými byly kupř. *Zahradnicko-botanický slovník*, *Savci Moravy a Slezska* atp.

V letech 1937-1941 vydával Josef Vrbka "vlastivědný časopis pro zemi

Moravskoslezskou" (jak zněl jeho podtitul) Mojmírova říše, kolem nějž shromáždil řadu moravských spisovatelů a spolupracovníků. Časopis byl za okupace zakázán a po válce již jeho vydávání obnoveno nebylo.

Vedle přírody se Vrbka intenzivně zabýval i historií. Po množství článků, jimiž přispěl do vlastivědných časopisů, vydal r. 1940 obsáhlou knihu *Paměti obce Nákla*, v níž se věnuje historickému vývoji obce od nejstarších dob až po současnost. V publikaci, jejíž příprava mu zabrala několik let, sleduje mj. vznik a vývoj nákelských spolků, podává přehled všech rychtářů a starostů, jakož i farářů, působících v obci od nejstarších dob po současnost, jednu kapitolu tvoří i medailony významných nákelských rodáků. (Vzhledem k tomu, že kniha vyšla za války, musel Vrbka kvůli cenzuře vypustit poměrně rozsáhlou kapitolu o historii Sokola, jehož byl sám po nějakou dobu členem, než později přešel ke křesťanskému spolku Orel.)

Se svou manželkou Františkou, s níž měl dva syny, Miroslava a Svatopluka, se Vrbka seznámil, když nastoupila do nákelské školy jako učitelka. Po skončení druhé světové války se Vrbkova rodina stala terčem neoprávněných invektiv některých spoluobčanů, proto již o několik měsíců později následovali její členové Františku Vrbkovou na nové učitelské místo do Bezděčí u Trnávky (okr. Svitavy), kde rodina žila až do r. 1957. I zde se Vrbka pilně věnoval studiu místní historie, mezi lety 1946 a 1957 působil jako místní kronikář a r. 1957 vyšla i historie obce pod názvem *Bezděčí a Unerázka*. Z historie místního rodu vychází monografie *Poslední rodu Wenzlova*. Po léta sepisoval Vrbka i historii vlastního rodu, který patřil k nejstarším v Nákle. Kronika však zůstala v rukopise.

Ke studiu historie se u Vrbky přirozeně přidal i zájem o lidové pověsti. Už v Nákle shromáždil desítky ústně tradovaných příběhů o strašidlech, vodnicích, bludičkách a čarodějnicích. Jeho sbírka se ještě rozrostla za jeho působení v Bezděčí o řadu pověstí z oblasti Malé Hané. Velká část jeho pověstí zůstala jen v rukopise, některé vyšly časopisecky. V samostatných sbírkách byly vydány až posmrtně v souborech *Pověsti z Malé Hané* (1966), *V zátiší Cimburku* (1970) a *Mlsný hastrman* (1970). Hrdiny Vrbkou sebraných pověstí jsou často poddaní, vykořisťovaní zlým pánem. Ten bývá charakterizován zcela jednoznačně:

Rytíř na hradě byl lakomý a krutý. Zaviděl jeptiškám pěknou sklizeň sena a začal toužit po tom, aby se klášterní louky zmocnil. Ta louka musí být má, řekl si jednoho dne. Pěkně si zaokrouhlím své pozemky a budu sklízet spoustu sena. A hned vzkázal do kláštera, že louka

*nepatří klášteru, ale jemu.*⁷⁰

Z nepoctivě nabyté louky ovšem pán žádný užitek neměl, neboť seno každoročně odnesla voda. Další zlotřilý šlechtic byl potrestán tím, že se proměnil v černého psa, jiný musel po smrti pod čertovým bičem stavět hráz, na níž se na jeho rozkaz dřeli poddaní. Jinak bezmocný lid se tak na mocné šlechtě pomstil alespoň vymyšlením příběhů, v nichž zlo dojde trestu. Oblíbeným námětem lidových pověstí jsou i čarodějnice, klekánice, světýlka (jsou to zakleté duše, jež může vysvobodit ten, kdo jim v noci poděkuje za svícení) a hlavně hastrmani, jimiž se to v kraji bohatém na vodu přímo hemží. Hastrman může být člověku přátelský i nebezpečný, může to být i filozof.

*Když jsem veselý, vzpomenu si, že někdy mně bude zle, a tož se dám do pláče. Ale pak si zase pomyslím, že nikdá není zle pořád. A tož se zase dám do smíchu - protože pak budu taky veselý,*⁷¹ říká Vrbkův hastrman v povídce Pantličky na vrbách.

Důvod, proč dnes už nadpřirozené bytosti často nepotkáme, shrnuje Vrbka lakonicky: *Lidé nejsou víc toho hodní, aby je spatřili...*⁷²

Vedle pověstí vycházel Vrbkovi ve 40. letech jako příloha časopisu Neděle román na pokračování, nazvaný **Cestami otců**.

R. 1957 odešli Vrbkovi z Bezděčí na čas do Březska u Konice, ve stáří se vrátili zpět do Nákla. Zde Josef Vrbka r. 1964 zemřel a je pochován na místním hřbitově.

Z Nákla vyšel i jeden z nejznámějších spisovatelů pocházejících z Litovelska, **Alois Zábranský** (8. února 1858 v Jáchymově, dnes součásti Nákla - 9. září 1921 v Uherském Hradišti). Jmenoval se vlastně František Červínek, jeho dílo je však již po desítky let podepisováno tímto pseudonymem, třebaže Zábranský jich měl původně víc. Své prózy publikoval také pod jmény Florián Čaboun, Václav Drtina, Kašpar Šťovík, Melichar Utrejch či Baltazar Pelyněk. Z předchozího výčtu je patrné, že autor měl smysl pro humor, takže není divu, že jeho publikační základnou se stal humoristický časopis Švanda dudák, vydávaný Ignátem Herrmannem v letech 1882-1914 a 1924-1930. Ve zmiňovaném časopise otiskl Zábranský r. 1897 svou první prózu *O neurastenii*, na pokračování zde vycházela i jeho díla publikovaná později knižně. Že Zábranský nepřispíval do

70 Vrbka, Josef: Plaček (in Mlsný hastrman, Profil, Ostrava 1970).

71 Vrbka, Josef: Mlsný hastrman (Profil, Ostrava 1970).

72 Tamtéž.

humoristického časopisu marně, dokládá následující ukázka:

A z hrachu vyběhla nahá postava ženská na loučku, kvetoucí snítky hrachu v černých vlasech, po osmahlých zádech splývajících, oči jak dvě hořících jisker, a zmizela v olšině na břehu řeky, zablesknuvši v poskoku tak krásnými patami a lýtky, že by dnešní básník dekadent, i nejsilnější, jemuž visí vilný ret až pod bradu, padl do sladkých mdlob.⁷³

V Nákle, kam se rodina přestěhovala, vychodil Zábranský obecnou školu a ve třinácti letech se stal studentem Slovanského gymnázia v Olomouci. Díky finanční podpoře nákelského lékaře Františka Volného mohl Zábranský vystudovat práva na Karlově univerzitě. Oženil se posléze s Volného dcerou Ludmilou a měl s ní pět dětí. Svou právnickou praxi zahájil Zábranský u olomouckého soudu, poté byl několikrát přemístěn, až skončil v Uherském Hradišti, kde působil téměř třicet let, až do svého odchodu do důchodu.

Zkušenosti z právnického života zachycuje první Zábranského dílo, soubor humorných povídek **Z nového labyrintu světa** (1907). Autor v nich popisuje dobře známé prostředí olomouckého soudu, které staví do kontrastu s prostředím hanácké vesnice a jejích svérázných obyvatel. V zastoupení smyšlené postavy zde popisuje i svůj milostný vztah s budoucí ženou Lidkou. Již v této prvotině, pro kterou čerpal Zábranský inspiraci ve známém prostředí i známých lidech, se objevují některé postavy, jež autor zachytil ve svém nejznámějším díle **Břehule čili Poslední hastrman na Hané** (1919). To vyšlo téhož roku jako další Zábranského povídková sbírka **Na potulkách se Švandou**. Posledním vydaným autorovým dílem je prozaický soubor **Lásko, milá lásko...** (1920), v němž se Zábranský rozpomíná na své studentské mládí a první milostné zkušenosti. Próza *Z válečných vzpomínek Jakuba Klenu* zůstala nedokončena.

Největšího ohlasu se dočkal román *Břehule*. Na jednu ze čtenářských reakcí vzpomínal Zábranský ve svém dopise F. S. Procházkovi:

Když vyšel v Lidových novinách pod čarou článek A. Zábranský šedesátníkem, došel druhý den poštou lístek, jehož pisatel V. V. sděluje, že před lety četl Břehuli desetkrát po sobě, nemoha se nasytit té krásy, že se pídil, kdo tu krásnou věc napsal, aby mu mohl aspoň z dálky stisknout ruku, až se dopídil; píše nakonec, jak prý byl dojat tou krásnou poezií, kterou jsem vyzdvihl z žírné roviny Hané, a přeje mi k 60. podzimu, abych dlouho žil v záři slunce, jako prý budu žít v paměti kmene svého. Když jsem poněkud nabral dechu

73 Zábranský, Alois: *Břehule čili Poslední hastrman na Hané* (Profil, Ostrava 1984).

*po tomto projevu, pátral jsem - nejprve po falešné stopě - až jsem se dopátral prostřednictvím Bystřínovým, že to psal Petr Bezruč - Vladimír Vašek.*⁷⁴

Poezie románu, která natolik okouzila Bezruče, je blízká poezii pohádek. V Zábranského próze žijí vodníci a víly, které se prohánějí nahé po mokřinách, bytosti, které ještě mohou existovat v kraji lužních lesů, luk a mokřadů, přírody, již autor opěvuje. Především první část třídílného románu je prostoupena kouzlem nadpřirozena, které harmonicky splývá se skutečností. To tady se objevuje Břehule, vodní žínka, která se přátelí a hraje si s mládencem Ondrou, dokud je nevinným chlapcem. Jakmile se však poprvé podívá na Břehuli pohledem dospělého muže, zahubí jej. První, poeticky harmonická část románu silně kontrastuje se zbylými dvěma. Autor zde záměrně staví vedle sebe nákelskou krajinu druhé poloviny sedmnáctého století, kde víly a hastrmani mohou žít s lidmi, a Náklo o dvě stě let později, v autorově současnosti, kdy je poezie vytlačována nepříjemnou prózou zemědělské reality a lidé už na nadpřirozeno nevěří. Přesto i v dalších částech má poetický svět své místo.

V přítmí olšiny zableskla se bílá těla, nahé oudy zpoly rozvité. Něžné nožky země se nedotýkají, světlé vlásy poletují od mladých tílek, oči jiskrami svítí. Ve strouze se zapěnilo, zašplouchalo, jako když mladé husy se perou. Smích a veselý rej. Zelené snítky břečťanu, chmele, vodního česneku splývají svižným neposedám do čela, ve vlasech se rdí a modrají se květy. Vyběhly z vody a honí se rákosím, hrají si na schovávanou. Vznesly se na úbočí doliny a labužnický se kolébají v kolovém tanci.

Z jívky u tůně ozvala se šalmaj.

*"Stará máti!" jásají a ženou se překotem k jívě. Tisknou se k jejímu tělu, houpají se na jejích větvích, žvatlají, utápějíce roz dováděná líčka ve svěžím lupení. Jíva se blaženě chvěje.*⁷⁵

Zábranský však nepsal Břehuli jen proto, aby opěvoval krásu rodného kraje. Psal ji proto, aby upozornil na nedožrnné škody, které v krásné krajině působí ziskuchtiví zemědělci, hanáčtí sedláci, kteří pro větší výnos kácejí svěží háje, vysušují mokřiny a rybníky, odkud vyhánějí hastrmany, scelují pozemky a neponechávají mezi obrovskými lány řepy prostor pro spočinutí v přirozeném přírodním prostředí. Zábranský, který po tchánovi zdědil v Nákle statek i s polnostmi, se dlouho pokoušel zabránit scelování pozemků, pronajímal

74 in Czmero, Rostislav: Poetický pomník krásám Hané (Hanácké noviny, roč. 9, č. 64, 30. 5. 1998, s. 8).

75 Zábranský, Alois: Břehule čili Poslední hastrman na Hané (Profil, Ostrava 1984).

menší parcely svých pozemků domkařům. Nakonec však ostatní sedláci přece jen dosáhli svého a Zábranský, znechucený devastací krajiny svého dětství, statek prodal a do Nákla se už nevrátil. Jeho román je prodchnut silnou kritikou zejména agrární strany, což je jeden z možných důvodů, proč za první republiky, kdy byla agrární strana u moci, román již podruhé nevyšel.

Tam, kde kdysi slunce h ř á l o, dnes p á l í; kde jindy sedmikrása, mochna husí a pomněnka zakvítala, zakopány drenážní trubky, kde ještě nedávno zelenal se zarosený trávník, dnes zasychají hroudy; na kyprých lehkých písčínách, kde jindy osení předbíhalo se o vzrůst, jsou nyní zprahlá štěrkoviště; na nížinách a měkkotách, kde odedávna za sucha dařilo se stéblům i klasům, zasychá zrno ve ztvrdlém šršlavém jílu. Kde jaká vrba u strouhy, křoví na lukách, poslední drobtý hájů vymýceny. Široširý kraj za léta ohnivou pecí. Blbečkové, jež demagogie na povrch vynesla, provozují s ním hospodářské kejkle a loupi mu zbůhdarma poslední zbytek skrovné krásy a zdoby, úřední šablonu majíce za pomocníci. Zdá se, že v něm není již ani radosti ze života, neboť ta chodí jen ruku v ruce s krásou.⁷⁶

Duch lakotného rolníka je ve druhé části vtělen do osoby sedláka a starosty obce Opolí (tedy Nákla) Jíry Valehracha, typického reprezentanta hanáckého selství.

Kdybyste mu řekli, aby odešel, že by mohl uhoditi hrom právě tam, kde stojí, vím, co by odpověděl:

"Dokavád' já tode stojim, neohodí." A neuhodí.

Zkuste, chcete-li, a ukažte mu na možnost ztráty mamonu a zdraví.

"Že be muhle přejit krópe? No nepřendó." A nepřijdou; jemu - ještě nikdy nepotlouklo.

"Letos že bode málo sepat? Neplké!" A vskutku škoda řeči, neboť Valihrachovi bude dobře sypat, má to už předem neomylně spočítáno.

"Pád dobetka? Chá!"

"Nemoce?" Neodpoví ani citoslovcem a obrátí se k vám zády, což znamená v překladu:

"No, mlov si, jak chceš, dež tě to těší."⁷⁷

Valihrach, který tvrdí, že je-li něco obecní, patří to všem, čímž rozumí sedláky, nikoli domkaře, se z moci úřední obohatí a protože nemá dost, iniciuje meliorace mokré půdy. Co nezmůže vztek ukřivděných domkařů, vyřeší až hasrman, jehož Valihrach téměř připravil

76 Zábranský, Alois: Břehule čili Poslední hasrman na Hané (Profil, Ostrava 1984).

77 Tamtéž.

o střechu nad hlavou. Jakmile jej Valihrach zahlédne, raní jej mrtvice. S jeho smrtí však ničení krajiny nekončí, neboť podobných Valihrachů je plná ves. Ve třetí části zaujímá podobné postavení Józsa Omasta, Valihrachův vnuk, nebo přesněji hlaváč, nastrčené vodnické dítě, kterým divoženky nahradily zesnulého syna Valihrachovy dcery, aby se vodník pomstil za svévoli selské pýchy. Omasta, který se věnuje i spekulaci se zahraničním kapitálem, nakonec zahyne rukou vlastního otce - vodníka, který jej utopí.

Krajíně ani lidem, posedlým honbou za majetkem, však stejně není pomoci.

Řada příspěvků z *Pověstí z kraje básníka F. S. Procházky* pochází od lékaře **Josefa Kratochvila** (22. listopadu 1881 v Náměšti na Hané - 16. prosince 1962 v Přerově), který je zaznamenal na základě vyprávění svých rodičů. Kratochvil zasvětil celý život medicíně. Působil nejprve v olomoucké porodnici, posléze byl ředitelem olomoucké zemské nemocnice, a nato vedl chirurgické oddělení vojenské nemocnice rovněž v Olomouci. Kromě několika spisů nebeletristických (*Čtyřicet let lékařské župy hanácké*, 1936) je vedle *Pověstí Kratochvilových* jediným beletristickým dílem cyklus fejetonů z cest, nazvaný **Na toukách kolem Středozevního moře**, který byl publikován v deníku *Obzor*.

K nejznámějším pověstem na Litovelsku patří sbírky, které ve 40. letech vydal **Martin Strouhal** (11. dubna 1907 ve Zdětíně - 2. listopadu 1987 v Litovli). První z nich nese název **Báje a pověsti** (1940) a autor ji připsal svým dvěma dětem, Martínkovi a Milence. Druhá kniha vyšla pod názvem **Kytice pověstí** r. 1947. Protože obě knihy, v současnosti dávno nedostupné, patřily v místních domácnostech k rodinnému stříbru, byl u příležitosti Strouhalova stého výročí narození r. 2007 vydán výbor z obou zmiňovaných titulů pod názvem *Báje a pověsti z Litovelska, Bouzovska a Lošticka*. Stejně jako ve čtyřicátých letech je i současné vydání doprovázeno ilustracemi loštického malíře Huga Šilberského. Vedle obvyklých zážitků ze setkání s vodníky či ohnivými muži a dalšími nadpřirozenými úkazy zachycuje Strouhal ve svých pověstech i historické události (*Mor v Litovli*), věnuje se příběhům konkrétních míst (*Svatá voda u Choliny*, *Svěcená díra u Vojtěchova*), ale zachycuje i vyprávění o vzniku erbů či znaků. Tak kupř. znak města Litovle, stříbrná štika a kapr na modrém poli, odkazuje svým původem přímo na události ze 13. století. V té době byla Litovel vydrancována tatarskými hordami a poté ještě postižena morem, který zahubil

všechny ryby v řece Moravě, hlavní zdroj obživy místních obyvatel. Než pomřeli všichni hladem, došlo k zázraku, jehož svědkem byla Hildegarda, dcera hajného.

A tu se jí zjevila Matka Boží a ve své zástěře, barvy oblakově modré, přinesla jí dvě ryby, štika a kapra, a vyzvala ji, aby obě hodila do řeky. Nato zmizela, než jí překvapená panna mohla poděkovat. Hildegarda hodila ryby do Moravy a hle! V tu chvíli se zahemžila voda rybami a šťastná dívka spěchala, aby tuto radostnou novinu oznámila ostatním obyvatelům. Když pak mužové zatáhli sítě, vylovili je plné ryb.⁷⁸

Martin Strouhal však není pouze autorem pověstí. Sám se považoval především za básníka. Poezii začal psát už za studií, která absolvoval nejprve na prostějovské reálce, po níž následoval učitelský ústav v Olomouci (maturoval r. 1929). Později pokračoval čtyřmi semestry na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého, aby mohl učit na měšťanských školách (tj. současném druhém stupni ZŠ) němčinu, češtinu a tělesnou výchovu. Roku 1929 započal svou pedagogickou praxi v Mladči, následovaly Nasobůrky, od r. 1933 Litovel, byl i ředitelem školy v Senici na Hané.

V období 2. světové války se Martin Strouhal zapojil do odbojové činnosti. Zajišťoval peníze na odboj, obstarával zbraně, které i ukrýval, pomáhal lidem při útěku do Polska. Proto byl již r. 1940 pro podezření z velezrady vězněn v Olomouci. Za rozšiřování sokolských letáků se dostal nejprve do brněnského vězení a posléze do koncentračního tábora v polské Osvětimi. Dokumentem o autorově životě v německém lágru je třicet dva básní nejvýraznější Strouhalovy sbírky **Osvěncím** (1945). *Cítím, že smrt tu zbyla sama ze života ...*,⁷⁹ říká básník, jehož lyrické verše zachycují především vnitřní pocity a dosud nepoznané prožitky pokoření a násilného potlačování osobnosti.

*Bez vlasů, rozedrán, plný vší,
boláky tělo rozežrané,
krvavý zrak, jenž pomstou plane
a za kus chleba život by dal,
to jsem já,
a nenechte se mást,
já, bývalý inteligent,*

78 Strouhal, Martin: O znaku města Litovle (in Bájé a pověsti z Litovelska, Bouzovska a Lošticka, Pavel Ševčík - VEDUTA, Štítý 2007).

79 Strouhal, Martin: Stíny (in Osvěncím, Společenská knihtiskárna, Loštice 1945).

*dnes heftling číslo 21 317,
jejž ze mne nový řád udělal.⁸⁰*

Hlad je silným motivem koncentračního tábora. Proto se básník nemodlí k Bohu s prosbou o svobodu nebo vítězství vlasti, ale s prosbou o chleba. Přese všechno, co musel v zajetí prožít, nezaznívá ve Strouhalových básních nenávist. Je patrné, že autor nacisty pohrdá. Velmi výstižně je charakterizuje v rozemzí několika následujících veršů.

*Zrakem i smysly bos jsem stál
a lekal se a bál,
bych mezi nadlidmi člověka nepotkal.
A - marně jsem se bál!⁸¹*

Zároveň se ale proti jejich tyranii nebouří, protože ví, že život je příliš drahý na to, aby se nechal zabít pro jednu malou, bezvýslednou vzpouru.

*Ustup z cesty
a pěkně pozdrav!
Udělej radost
pánu svému,
ať mocným
a vítězným krokem tě mine,
protože život tvůj
dražší je,
než aby hračkou zlosyna se stal,
ať v křivém zrcadle pravdy
se hlava hrubců
jak v svatozáři spásné
dál drze shlíží!⁸²*

80 Strouhal, Martin: Já (in Osvěněm, Společenská knihtiskárna, Loštice 1945).

81 Strouhal, Martin: Strach (in Osvěněm, Společenská knihtiskárna, Loštice 1945).

82 Strouhal, Martin: Křivé zrcadlo (in Osvěněm, Společenská knihtiskárna, Loštice 1945).

Po válce byl Strouhal jmenován vládním zmocněncem pro výstavbu Javoříčka, vesnice vzdálené několik kilometrů od Bouzova, již za války zničili nacisté, kteří zároveň povraždili všechno mužské obyvatelstvo. Absolvoval rovněž kurz konzervátora pro státní památkovou péči, aby na Litovelsku pomáhal při záchraně historicky cenných objektů. Po válce také působil jako školní inspektor na Zábřežsku. Pro svou odbojovou činnost byl r. 1945 zvolen prvním revolučním předsedou Okresního národního výboru v Litovli, po převratu v r. 1948 byl Strouhal místopředsedou téhož úřadu.

Od mládí byl Martin Strouhal nejen Sokol, a tedy zdatný sportovec (jeho manželka vzpomínala, jak trnula hrůzou, když na zábradlí propasti Macocha předváděl přihlížejícím divákům stojky⁸³), ale také turista, který poznal nejen krásy rodného kraje, jak dokládá např. v propagační publikaci *Litovelsko vás přátelsky zve* (1948), ale cestoval i po Německu, Polsku a Litvě. Turistika byla jedním z pojítek mezi Strouhalem a básníkem Petrem Bezručem, s nímž se seznámil r. 1933 a jemuž dedikoval svou druhou sbírku pověstí, *Kytice pověstí*. Často za ním dojížděl do Kostelce na Hané a vzájemný vztah zachytil i v knize **Neznámý poutník** (1968), v níž představuje Bezruče prostřednictvím korespondence a osobních vzpomínek. Stejně ve zmiňované knize vzpomíná i na litovelského zápasníka světového věhlasu, Gustava Frištenského.

Martin Strouhal, který v mládí publikoval své verše pod pseudonymem Mars Ždětínský, vydával své básnické sbírky, následující po *Osvěncimi*, převážně bibliofilsky, pro přátele a známé. Roku 1967 vyšel **Plamen v prázdnou**. Následovala sbírka **Z tisíce klíčků** (1972), inspirovaná světem květin, k níž Bohuslav Hrabec poznamenává, že *je to jakési jaro básníkovy jeseně*⁸⁴. U příležitosti svých 75. narozenin vydal Strouhal r. 1982 sbírku **Země milovaná**, jež je odrazem jeho lásky ke krajině, kterou tak dobře znal ze svých poutí. Třebaže básník prohlásil: *Touto sbírkou jsem zazpíval svou labutí píseň*,⁸⁵ nebyla to pravda. Jeho posledním dílem je skladba **Loučení s Vilémem Závadou** (1983), již reaguje na smrt básníka.

K jeho dílu je třeba připočíst i veršované novoročenky, které každoročně vydával.

František Všeticka napsal: *Osud svého díla si předznamenal sám básník. Vtiskl jej do*

83 Strouhal, Martin a Kolář, Josef: Slovo o autorovi Martinu Strouhalovi (in Strouhal, Martin: *Báje a pověsti z Litovelska, Bouzovska a Lošticka*, Pavel Ševčík - VEDUTA, Štítý 2007).

84 Hrabec, Bohuslav: *Zastavení s Martinem Strouhalem* (Osvětová beseda, Sedliště 1986).

85 Tamtéž.

titulu své sbírky z r. 1967.⁸⁶ Jmenuje se *Plamen v prázdnou*. Hovoříme-li o Strouhalově dnes prakticky neznámém básnickém díle, můžeme s Všetickou souhlasit. Jeho pověsti však budou pravděpodobně znát obyvatelé Litovelska ještě za několik desetiletí.

Z Litovle pocházel i méně známý básník **Jaroslav Chrudina** (2. dubna 1888 v Litovli - 7. prosince 1974 v Brně). Byl synem Aloise Chrudiny, kloboučníka, pocházejícího ze sousední Červenky. Po studiu v Zábřehu na Moravě se stal berním úředníkem. Za první světové války narukoval, r. 1916 byl zajat a vstoupil do ruských legií. Po válce zůstal ve vojenské službě, dosáhl hodnosti podplukovníka. Žil v Brně, kde byl po r. 1945 velitelem památníku Špilberk. Své verše vydal ve sbírkách **U táborových ohňů** (1929), **Písničky života** (1933), **Světla a stíny** (1935), ta obsahuje i básně věnované rodné Litovli, a **Třetí setkání** (kolem 1948). Některé Chrudinovy básně zhudebnil Osvald Chlubna.

Kusé informace máme i o dalším regionálním básníku, **Konrádu Sedláčkovi** (18. února 1876 v Luké - 12. dubna 1939 v Olomouci), který je znám také pod jmény Kuneš Sedláček, Kuneš Bauer a Pavel Horák. Působil jako ředitel pomocné školy v Olomouci, byl i předsedou Učitelské jednoty olomoucko-šternberské, ale také novinářem, přispívajícím do Moravského večerníku. Jeho články pojednávaly o školství a náboženských otázkách. Těch se týkají i odborné spisy *Církev a stát* a *Vojna s Vatikánem*. Vedle díla nazvaného **Zachraňte slabomyslné** (1907) vydal Sedláček dvě básnické knihy. **Vzkříšení** (1928) obsahuje vlastenecké verše. Sbíрка **Pohádka Moravy. Sobotín** (1934) je poctou této krásné obci, v níž působil v létě jako pedagog v dětské ozdravovně. První část sbírky je vzpomínkou na denní režim v lázních, na společné zážitky, a autor se v ní obrací k dětem, které se letního pobytu v Sobotíně účastnily. Druhá část je pak oslavou krásné přírody Jeseníků. Je pojata jako básnické zastavování se na jednotlivých místech, výrazných bodech tohoto kraje, které jsou zdokumentovány i fotograficky. Patří k nim např. Praděd, Červenohorské sedlo, Kepník (nazývaný u Sedláčka Koperník), Velké Losiny, Vernířovice nebo Vřesová studánka, které je věnována báseň, jejíž část zde citujeme:

86 Vsetička, František: Učitel Martin Strouhal tíhl k básnické tvorbě, v níž jej ovlivnil Petr Bezruč i Vilém Závada (Olomoucké listy, roč. 2, č. 41, 10. 10. 2002, s. 15).

*Nad strmou propastí, jež do hlubin se řítí,
zříš z dále kostelík a chatu dřevěnou
ve službě poutníkům se o prvenství příti
a Děsnou slyšíš šumět do skal sevřenou.*

*Na dosah ruky Koperník a stolec Vozky,
dva obři Moravy a Slezska v rozhraní.
K nim cesty jsou, že dojít můžeš bosky,
jas slunka mlh-li závoj šípy rozhání.*

*Kol dokola je ráj. Hor rozložené valy
jak masiv ohromný se rozložily tu
a vlnami se pásmy na vše strany valí.
Rej kaskád bílých skáče v skalním korytu,*

*a mezi horami se údolí jak hadi vinou,
v nich vesničky a města svítí v ranní hře.
A hned si myslíš, stoje nad tou domovinou:
Kraj ten by potřeboval svého malíře.*

Vedle značného množství pedagogů se na literárním dění hojně podíleli i duchovní. Na Litovelsku najdeme hned několik kněžích - literátů, kteří se v kraji buď narodili, nebo zde po nějakou dobu působili.

Proslulosti v evropských církevních kruzích dosáhl svého času **Vincenc Zapletal** (15. ledna 1867 ve Vilémově - 21. ledna 1938 v Kemmelbachu u Ybbsu, Rakousko), odborník na semitské jazyky. Syn rolníka se po gymnaziálních studiích dal, stejně jako jeho bratr - farář v Dolanech u Olomouce, na církevní dráhu, když r. 1883 vstoupil v Olomouci do dominikánského řádu. Během sedmiletého studia filozofie a teologie na univerzitách ve Vídni a Štýrském Hradci věnoval pozornost i cizím jazykům. Výborně ovládal němčinu, italštinu a francouzštinu, jeho velkým zájmem však byla i hebrejšтина a arabština. Tento zájem zúročil o několik let později při dvouletém pobytu v Palestině.

Protože dominikáni jezdili studovat Písmo přímo na posvátná místa, absolvoval i Zapletal biblické studium v řádové biblické a archeologické škole u svatého Štěpána v Jeruzalémě. Po návratu byl Zapletal jmenován profesorem exegeze Starého zákona na freiburské univerzitě, dvakrát byl dokonce zvolen jejím rektorem. Roku 1929 odešel na odpočinek a o devět let později zemřel, raněn mrtvicí přímo při bohoslužbě.

Zapletal je autorem řady teologických pojednání, svou znalost Bible však zúročil i při psaní románů, v nichž přibližoval širokému publiku srozumitelnou a čtivou formou jednotlivé starozákonní příběhy. Jeho "biblické" romány vycházely v němčině, do češtiny byly přeloženy jen některé z nich. Jmenujme tituly **Saul a David** nebo **David a Betsabe**.

Z Unčovic pocházel **Augustin P. Lužný** (2. srpna 1867 v Unčovicích - 21. prosince 1938 v Litultovicích u Opavy). Po absolvování gymnázia a bohosloví v Olomouci působil od r. 1893 jako koordinátor v Kateřinkách u Opavy, kde se setkal s Janem Vyhlídalem. S ním pak přispíval k národnímu uvědomění slezského lidu. Později se Lužný stal farářem ve Studené Loučce, r. 1920 přešel do Litultovic u Opavy, kde zůstal i po svém odchodu do penze r. 1935.

Lužného život je spjat s literární a kulturní činností, která ustala až s jeho onemocněním šedým zákalem. Od r. 1916 byl Lužný členem Družiny literární a umělecké v Olomouci, kde se soustřeďovali katoličtí autoři. Vedle svých překladů z francouzštiny, jimiž přispíval do periodik Našinec a Nový domov, a odborného pojednání **Otázka alkoholismu v přítomnosti** (1911) byl Lužný členem Družiny také díky své prozaické činnosti. Pod pseudonymem A. L. Tvrzský přispíval drobnými povídkami a hanáckými črtami do Obzoru rodinného a r. 1912 vydal sbírku povídek **Cikánské historky**. Krom toho spolupracoval Lužný s Viktorem Pinkavou na zpracování topografie Unčovic pro Vlastivědu moravskou.

Ke kněžím, kteří se v regionu sice nenarodili, ale dočasně zde působili, patří **Jan Benedikt Bogar** (2. ledna 1876 v Blatnici pod Svatým Antonínkem - 17. března 1951 v Zlobicích u Kroměříže), známý též pod pseudonymy Ivo Bojar a Gabriel Ronaj. Po absolvování bohosloví v Olomouci byl r. 1899 vysvěcen na kněze a pracoval jako

kooperátor v Jaroměřicích u Jevíčka. Mezi jeho další působiště patřila Oskava, Postřelmov, Klášterní Hradisko, Drahaný, ale také Náklo a Litovel. V listopadu r. 1917 se stal Bogar členem řádu Milosrdných bratří a odešel do Prahy, Brna a následně se usídlil jako převor v Bratislavě.

Psát začal Bogar již za bohosloveckých studií. Svě básně tehdy otiskoval v Novém životě. Ve zralejším věku vydal své náboženské verše ve sbírkách **Pane, smiluj se nad námi!** (1916) a **Ejhle člověk** (1924). Povídková tvorba, v níž motivicky čerpá z rodného moravskoslezského kraje, je shrnuta v knihách **Vítězná píseň** (1919) a **Ten to stvořil a jiné povídky** (1927). Bogar se uplatnil i jako dramatik. Jeho divadelní hry se nazývají **Sluneční píseň** (1914), **V městě** (1917), **Svatý Vít** (1922), **Svatý Václav** (1922), **Brouček** (1927). Krom toho je Jan Bogar autorem historických teologických spisů *Milosrdní bratři* (1934) a *Milosrdný bratr* (1934), v němž pojednává o základech řeholního života.

Okrajově je s Litovelskem spojen i kněz a básník **Antonín Pavelčík Záhorský** (10. října 1869 v Dolních Nětčicích u Lipníka nad Bečvou - 27. 7. 1929 ve Slatinicích), mezi jehož kněžská působiště spadala vedle Střílek, Bránek u Valašského Meziříčí, Horní Bečvy a posledních Slatinic i Cholína, kde žil mezi lety 1895 a 1897. Záhorský byl předsedou Literární jednoty olomoucké. Básně publikoval nejprve v brněnském časopise Obzor, jeho práce byla uveřejněna i v almanachu Pod jedním praporem (1895). R. 1910 vydal knižně soubor všech dosud publikovaných básní pod názvem **První květy** (1910), posmrtně vyšla Záhorského druhá sbírka **Jarní písně**. Pavelčíkovy milostné básně, otištěné v časopise *Eva, vzbudily diskusi, může-li kněz psát o lásce, která vyzněla v ten smysl, že jest lépe dáti mládeži do rukou čisté písně ideální než lascivní brak*⁸⁷.

Někteří literáti strávili na Litovelsku jen několik prvních let svého života. Patří k nim mj. **František Hluchý** (16. července 1876 v Litovli - zemř. asi 1940 ve Vídni), který žil v Litovli pouze do svého devátého roku. Jeho otec Antonín, vyučený mlynář a později obchodník s moukou, rozprodal r. 1885 zboží a přestěhoval se i s rodinou do Tuřan u Brna,

⁸⁷ Poselství. Almanach k 25. výročí DLU v Olomouci (Družina literární a umělecká v Olomouci, Olomouc 1938), s.320.

kde vedl hostinec a obchod se smíšeným zbožím. V Brně se vyučil typografem a po léta pak působil v Dělnických listech, kam nadto přispíval svými fejetony. Vedle typografie se Hluchý intenzivně věnoval hudbě - studoval harmonii u J. B. Foerstera, jako vojín sloužil u plukovních hudeb. Před 1. světovou válkou byl členem kvarteta Zvon čili "kvarteta hanáckých Francků" (spolu s Františkem Hluchým v něm působili František Menšík, František Bartík a František Šmakal). Po dvacet let působil jako sbormistr českých pěveckých spolků Slovan a Dvořák ve Vídni. Nadto Hluchý sám hudbu skládal. Z jeho pera pocházejí mužské sbory *Posvícenská*, *Dohořela* (na báseň J. Machara), *Májová hymna* (na text I. Olbracht), *Hymna vítězů*, *Blahopřání*, pochody (např. *Na té naší Hané*) či symfonická báseň *Vindobona*.

Vedle hudby zanechal po sobě Hluchý i texty literární. Jeho dva romány se nazývají **Šťastní a nešťastní** (1912) a **Luise 19..** (1933). Vedle toho vydal r. 1926 sbírku povídek a fejetonů **Symfonie života**. Hluchý je i autorem sbírky pohádek a divadelní hry **Zhroucení** (1923). Vzpomínky na dětství v rodné Litovli vydal Hluchý pouze časopisecky.

Stejně jako Hluchý pracoval v tiskařském průmyslu po celý život i další prozaik, **Richard Martinčík** (7. května 1875 v Seničce - 21. prosince 1959 v Přerově). Z jeho próz je patrné, že autor dobře ví, jak si dokáže pohrát s lidmi osud, nejen pro mnoho lidských příběhů, které viděl kolem sebe, ale i pro příběh vlastní. S rodiči se odstěhovali nejprve do Lipníka nad Bečvou, pak do Bohuslavic u Konice a nakonec do Olomouce, kde bezesporu nadaný Martinčík začal studovat gymnázium. Po úrazu mu však zůstala trvalá vada sluchu, a tak opustil studia a vyučil se sazečem. Tiskařství se mu pak stalo celoživotním zájmem. Roku 1911 absolvoval Grafický ústav v Lipsku. Aby poznal jiný styl práce a rozvoj polygrafického průmyslu, procestoval řadu evropských zemí - Itálii, Francii, Německo, Švýcarsko, Bulharsko, Maďarsko a Rakousko. Polygrafii věnoval i několik odborných prací - *Úvod do grafického průmyslu* (1922), *Olomouc v dějinách moravského knihtisku* (1940). Několika sty hesly z oblasti knihtiskařství přispěl do Technického slovníku naučného (1927-1949).

Vedle profese sazeče působil Martinčík jako novinový korektor, což ho přivedlo i k vlastní novinářské činnosti. Jeho články se týkají neuspokojivého sociálního i duchovního stavu dělnictva, jiné jsou zaměřeny protiválečně. Za 2. světové války psal

Martinčík do Moravského večerníku regionálně orientované články, propagoval soudobou hanáckou literární tvorbu a sám přispěl do výše zmiňovaných *Pověstí z kraje básníka F. S. Procházky*.

Když roku 1930 odešel Martinčík pro svůj sluchový handicap předčasně do penze, mohl se plně věnovat literární a publikační činnosti. Senzaci vyvolal jeho román **Růžový kolibříček. Milenka portugalského krále. Nové vzpomínky na krásnou tanečnici českého původu Gaby Desleys - Hedviku Navrátilovou** (1930). Dílo, vydané pod pseudonymem Ego, vychází z Martinčíkových vzpomínek na slavnou tanečnici, původem z Horní Moštěnice, jež byla jeho milenkou, a zachycuje její bouřlivý milostný život. Vedle toho publikoval Richard Martinčík řadu povídek. V r. 1941 vycházel jako románová příloha Národního deníku cyklus **Povídky jarních nocí**. Autor v nich vypráví osudy lidí, které dobře znal, lidí pracujících v tiskárně. Zároveň nám přibližuje i podmínky tehdejší práce, které se často podepsaly na zdraví tiskárenských dělníků. Nejedna z jeho hrdinů zemřel na tuberkulózu. Povídky zpravidla zachycují ve stručnosti celý život a sledované osoby, ústředním motivem pak bývá láska či sňatek, tedy nejvýraznější změny v životě chudých dělníků. Úvodní pasáž z povídky *Do roka a dne!* by mohla posloužit jako typický začátek kterékoli z povídek cyklu:

U Olšů bylo šest děvčat. Tedy božího požehnání, až otci šedivěly vlasy. Nejstarší z nich, Pepča, měla 15 let, když vstoupila do tiskárny, aby pomáhala žít své sestřičky, které měly stále hlad. Tenkrát dostalo děvče za celý týden 2 zlaté a prvotřídní nakladačka měla 5 zlatých týdně. A Pepča byla děvče jako květ. Plavé vlasy, modré oči a ňadra se jí bujně začala zvedat v předtuše zdravé ženy-panny. Leč vzduch tiskárny jí nesvědčil. Staré tiskárny bývaly obyčejně upravovány z koňských stájí, tmavé, neb začátečník knihtiskař prostorných místností nedostal a stavět nemohl. Tenkrát úřady na takové "maličkosti" moc nehleděly. Šlo jim o to, aby nový majitel zaplatil řádně daň - a věc byla v pořádku.

A závěr povídky *Byl to život?* je v podstatě podtržením celého vyznění sbírky:

Anička hospodařila na gruntě. A zeptal-li se jí kdo, co s dětmi učiní, až dorostou, odsekla vždy tvrdě: "Než do tiskárny, tedy je raději utopím. To nebyl život, to byla otročina." A měla pravdu.

Tak jako Martinčík vychází ve svých prózách ze životního pozorování a vlastních

zkušeností i **Jan Knaibl** (26. ledna 1883 v Bílsku - 25. dubna 1964 v Olomouci). Po studiích na kroměřížském gymnáziu a právnické fakultě v Praze a Vídni nastoupil r. 1907 do zaměstnání na olomouckém soudu. Za 1. světové války byl soudcem na Těšínsku, od r. 1919 pracoval na státním zastupitelství v Olomouci, kde se později stal prokurátorem. Knaibl se účastnil i politického života. Mezi lety 1925-1935 byl členem městské rady v Olomouci.

Knaiblovým zájmem byla historie kraje, z nějž pocházel. V 50. letech sepsal *Dějiny obce Bílska u Litovle*, krom toho zpracoval dějiny dalších dvaceti obcí na Litovelsku, Uničovsku, Olomoucku a Šternbersku. Zároveň publikoval články o historii jednotlivých měst, věnoval se i dějinám Univerzity Palackého v Olomouci.

Všechny tři prozaické knihy, které Knaibl vydal, čerpají tematicky z jeho života. Ze soudní praxe vycházejí **Soudcovy vzpomínky** (1927) a **Vzpomínky státního zástupce** (1932). Také ve třetí knize, **Život je živý** (1936), je jeden oddíl věnován soudním případům, jichž se autor účastnil. Právě tento oddíl nám dává nahlédnout do stavu a rozvrstvení tehdejší společnosti. Knaibl se v krátkých črtách pokouší charakterizovat jednotlivé národnosti žijící na území Moravy. Němce považuje za velmi slušné, zdvořilé a ukázněné lidi, zmiňuje se o Šlonzacích, obyvatelích Těšínska, kteří hovoří vlastním jazykem, směsí polštiny, němčiny a češtiny, takže jim nikdo nerozumí. Snaží se vypořádat i s židovskou tematikou. V další části vzpomíná Knaibl na svá školní léta, většina učitelů se však od něj dočká odsudku.

Skutečných vychovatelů na střední škole bývá celkem malé procento, mezi středoškolskými profesory bývá poměrně mnoho směšných figurek, lidí naivních a malicherných, kteří skutečného života neznají a veřejnosti a společnosti, do níž se ani nehodí, se vyhýbají. Ovšem - bohužel - kdo má smysl pro praktický život, ten zpravidla na profesuru vůbec nejde. Abych však byl spravedlivý, musím přiznati, že jsou výjimky, a to výjimky velmi čestné.

Zatímco situace ve školství se od autorových dob proměnila, v kapitole nazvané *O ženách, o milování a o lásce* je stále mnoho aktuálního. Poté, co se Knaibl vyzná ze svých studentských lásek, rozprává úvahy o morálním úpadku některých žen, které pod rouškou emancipace žijí nevázaným milostným životem, a poukazuje na úbytek skutečné lásky mezi lidmi. Následující pasáž by mohl stejně dobře napsat dnešní moralista:

Dnes, píše-li se o ženách a o lásce, většina čtenářů čeká věci rázu sexuálního, oplzlého,

zkrátka věci lechtivé. Ale "lásky" takového rázu, při nichž jde jen o sexus, nelze snad zařadit ani pod pojem milování. Tyhle "lásky" jsou celkem málo zajímavé a není nsnadno je získati: rodí se a daří se jim hlavně v různých těch nočních místnostech a můžete si je koupit právě tak, jako si kupujete večeri. /.../ Zdá se však, že té pravé, poctivé a hluboké lásky s dnešním způsobem života ubývá a že skutečná láska bude pomálu vzácností. Lidé se však připravují o to nejkrásnější a nejušlechtlejší, čeho nám může poskytnouti život - o pravý smysl života: neboť není a nemůže býti většího štěstí na zemi, než když se dva lidé, muž a žena, mají poctivě rádi.

Koncem čtyřicátých let publikoval beletrii **Antonín Maria Dostál** (nar. 31. března 1908 v Řimicích⁸⁸). Po maturitě na litovelském gymnáziu odešel studovat filozofii a francouzštinu na Karlovu univerzitu, r. 1929 se však rozhodl odjet na kole do Francie, kde po dva roky studoval nejdříve na univerzitě v Nancy, a poté v Paříži. Aby se při studiích uživil, pracoval jako dělník na statku nebo umývač nádobí v hotelu. Po návratu do vlasti a dokončení studia začal Dostál učit na středních školách (Místek, Valašské Meziříčí, Praha). Za druhé světové války byl na čas vězněn v Ostravě a Brně, na konci války byl nasazen na práci v továrně. Od r. 1950 působil jako odborný asistent na Pedagogické fakultě Karlovy univerzity a pozici vzdělavatele budoucích učitelů zastával až do svého odchodu do důchodu. Roku 1963 byl jmenován profesorem pedagogiky.

Dostál publikoval řadu odborných pedagogických prací, velkou pozornost věnoval vzdělávání dospělých při zaměstnání, podílel se na učebnicích pedagogiky. Jeho odborná činnost nakonec přehlušila Dostálovy ambice literární. Od 50. let, kdy byl jmenován proděkanem pro věci studijní, přestal psát beletrii.

Do té doby stihl stvořit několik literárních pásem ze života slavných pedagogů - **J. J. Rousseau, Voltaire, Kdo je J. J. Rousseau?**, dále **Rabelais, Molière - jeho život a dílo**. Vedle toho vydal román **Člověk žije** (1949). Do jeho díla patří i poezie, povídky a fejetony.

Prvních jedenáct let života strávil v Litovli spisovatel Ostravska **Milan Rusinský** (10. února 1909 v Litovli - 8. listopadu 1987 v Ostravě). Zdá se, že Litovelsko bylo

⁸⁸ Z dostupných zdrojů se nám nepodařilo zjistit, zda A. M. Dostál dosud žije.

v Rusinského životě pouze krátkou epizodou. Oba jeho rodiče pocházeli z Opavska a na Hanou přišli díky otci, který zde r. 1907 dostal místo na litovelském gymnáziu. Reálku už Rusinský dostudoval v Ostravě, kam r. 1920 jeho otec přestoupil. Zapsal se na bohemistiku a germanistiku na Karlově univerzitě a další roky vyplnil poznáváním cizích zemí. Rok působil jako pomocná vědecká síla na univerzitě v německém Münsteru, s přítelem cestoval po Holandsku a Belgii, osm měsíců strávil v Paříži. Když se r. 1933 vrátil do Československa, nastoupil jako dramaturg a literární referent do Českého rozhlasu v Ostravě. V r. 1954 se stal tajemníkem ostravské pobočky Svazu československých spisovatelů, od r. 1962 byl zástupcem ředitele Krajské knihovny v Ostravě.

Ze svého hlubokého zájmu o kulturní historii na Ostravsku vytěžil Rusinský několik studií o slezském písemnictví, např. *Němečtí Slezané* (1933), *Epik Ostravska* (1947), o Vojtěchu Martínkovi, *Romanopisec slezské dědiny* (1959), o Františku Smějovi.

Ostravským regionem jsou inspirovány také četné Rusinského prozaické práce. Autor vzpomíná na okamžik, kdy začal skutečně seriózně psát. Je spojen s dobou, kdy po maturitě obtížně sháněl zaměstnání.

Až jsem dostal výzvu, abych se dostavil ke zkoušce do jednoho úřadu. Přišel jsem tam, prošel místnostmi, kde vyřukávalo dopisy aspoň patnáct strojů. A pán, který špatně mluvil česky, si nás rozesadil a diktoval nám text. Po nějaké době mi oznámili, že jsem neuspěl. /.../ Šel jsem se zeptat na důvody. Prý pro škaredý rukopis. A tehdy mne to naplnilo hořkostí a hněvem; škaredý rukopis, počkej chlape - to na adresu toho, který nám text diktoval - já ti ukážu, jestli neumím psát! Nevím, co pak říkali mému rozhodnutí sazeči, kteří na mnoha místech museli zápolit s mým rukopisem. Ale zbytek prázdnin jsem strávil v Mikolajicích pilným "tvořením". Napsal jsem řadu povídek, z nichž mnohé byly otištěny.⁸⁹

Rusinského prvotina vyšla již r. 1932 pod názvem **Návrat a jiné prózy**. Následovaly romány **Hladové dny** (1940), o malíři, který hledá uplatnění ve světě, ale nenachází ho, **Bludička slávy** (1940), v němž líčí životní příběh básníka Čeňka Ostravického, **Cesta k horám** (1945). Následují knihy fejetonů **Z trosek roste nový život** (1948), **Země vítá člověka** (1948) a **Čtyři hrudky vzpomínek** (1959), novela **Stín za ještěrem** (1967), kniha povídek **Návštěvníci** (1969) a novela **Sít'** (1975).

Roku 1951 byl podle Rusinského scénáře natočen film *Poslední výstřel*.

S jazykovým nadáním, které zdědil po otci, byl Rusinský rovněž úspěšným

⁸⁹ Rusinský, Milan: Kdeže ty loňské sněhy jsou (Ostravský kulturní měsíčník, roč. 3, 1978, č. 11, s. 14-16).

překladačem z němčiny, polštiny, bulharštiny a lužické srbštiny. Na počátek své překladatelské kariéry vzpomíná autor následovně:

Při úklidu čekárny v rozhlase našli neotevřený starý dopis. Byl určen mně a odesílatelem bylo Jandovo nakladatelství Sfinx v Praze. Dotazovali se, zda bych jako znalec slezských věcí a nářečí nepřeložil román boletického rodáka, německého spisovatele Augusta Scholtise Baba a její děti. Zdálo se, že věc je už dávno promlčena, ale přesto jsem se ozval. Samozřejmě rád jsem tuto nabídku přijal - a čekal, co bude. Dopadlo to dobře a můj první velký knižní překlad vyšel. Měl úspěch a všeobecně byl kritikou i čtenáři vysoko hodnocen. A to byl počátek mé pozdější překladatelské práce.⁹⁰

Přesto, že Rusinského vlastní tvorba není právě chudá, podotýká na její adresu:

Knihy mých překladů se střídaly s původními pracemi. Romány, povídkami, črtami. Pracemi, jež mne nikdy neuspokojovaly a které jsem neustále předělával, nežli šly do tisku, a které, abych byl upřímný, tvoří vždy jen jakousi druhotnou část mé tvorby.⁹¹

⁹⁰ Rusinský, Milan: Kdeže ty loňské sněhy jsou (Ostravský kulturní měsíčník, roč. 3, 1978, č. 11, s. 14-16).

⁹¹ Tamtéž.

2. polovina 20. století

Druhá polovina dvacátého století zdaleka nedosahuje mohutnosti literární produkce poloviny první. Stále ještě tvoří někteří dříve zmínění autoři, objevují se i nová jména, většinou jde však o autory publikující až ve vyšším věku.

Václav Dragoun (19. ledna 1908 v Chudobíně - 15. února 2001 v Hranicích) žil od dětství s rodiči a dvěma sestrami v Nákle, kde se celá rodina objevovala na scéně místního amatérského divadla. Přestože Dragoun tvrdil, že dobrým hercem byl pouze otec, vystupoval za svých vysokoškolských studií dokonce na scéně Vinohradského divadla v Praze. Divadlu je věnována i velká část jeho literární práce. Roku 1930 převedl Zábranského Břehuli do dramatické podoby, v níž ji uvedli nákelští ochotníci. Mnoho jeho her je psáno pro hranické ochotnické divadlo, na němž se podílel, když roku 1945 po vystřídání několika působišť (Šternberk, Přerov) zakotvil jako učitel češtiny a němčiny na hranické Střední lesnické škole, kde zůstal až do r. 1970. Z Dragounových her, povětšinou nevydaných, jmenujme **Za městem pohádka**, **Hrdinové hranické rebelie**, v níž přibližuje historické události z let 1626-27, **Jan Adam z Víckova**, která naproti tomu pojednává o rebelii valašské, **Jak vznikaly Hranice**, kterou napsal u příležitosti 800. výročí založení města, **Centrum bezpečí**, **Helštýnská romance**. Krom toho rozšířil Dragoun svou divadelní tvorbu i o muzikál. Nazval jej **Země, kde se tančí**.

Vedle činnosti dramatické se věnoval Dragoun také próze. Kromě časopisecky publikovaných pohádek vydal román **Život je věčný** (1958), z jeho zájmu o českou literaturu čerpá životopisná studie **Josef Heřman Agapit Gallaš**.

Mnohaletá práce na Střední lesnické škole v Hranicích otevřela Dragounovi novou cestu k vnímání přírody, zejména lesů. Z jeho obdivu a lásky k přírodě vznikla básnická sbírka **Vám, lesy** (1996). Autor ke vzniku básní poznamenává: *Dojmy a myšlenky chvatně zaznamenané na vycházkách do přírody jsem se snažil doma zachytit na papír. Nedovedl jsem lehce improvizovat. /.../ Básník, který se chce aspoň trochu přiblížit svým nejmilovanějším vzorům od Otokara Březiny a Antonína Sovy k Fráňu Šrámkovi a Josefu Horovi, Vítězslavu Nezvalovi, Františku Hrubínovi a Jaroslavu Seifertovi, musí se*

*v bolestném srovnávání s nimi trápit svou neumělostí. Myslím, že v mých básních se najdou téměř všechny tyto vzory, ačkoliv jsem se snažil být sám sebou.*⁹² Přes zmiňovaný vliv jiných literátů, jemuž je těžko se úplně vyhnout, je z Dragounovy poezie patrná inspirace vlastním intenzivním prožitkem, snaha zaznamenat sílu okouzlení přírodou. Ať už putuje anonymními kraji, nebo vzpomíná na konkrétní místa (Beskydy, Kralický Sněžník, Krkonoše), evokují jeho verše pokaždé výrazné zrakové vjemy. Ani Dragoun se místy neubrání srovnávání podzimu v přírodě s podzimem v lidském životě. Krajina se mu stává odrazem vlastních nálad a psychických stavů.

Stesk lesní roviny

*Tajemná něho,
paprsku smutného dne,
co mi jdeš s úsvitem říci?
že si lze z jara vzdáleného
v rovině na sucho žalující
osvěžit vzpomínky mdlé?*

*Široká rovino, jak těžké je to,
na polích žluté je léto,
nad nimi žhavá obloha leží
o jeden obláček, o vánek svěží,
o kapku stříbrné rosy
vzdálené hory prosí a prosí.*

*Za nimi, pod lesy přece,
prameny se zpěvem,
běží a vinou se k řece,
proč ale proudy
živoucí vody
zalkly se v moři vzdáleném?*

⁹² Dragoun, Václav: Vám, lesy (vl. n., Hranice 1996).

*Tajemná něho,
soucíte s žíznivou zemí,
dnes ještě teskním
marnými nadějemi,
dnes ještě k nebi a horám
o vláhu života volám,
zítra však nastavím ruce
slunci a mrakům a vodám
a tobě je, země má,
po vůli podám.*

Z hluboké znalosti historie a především zájmu o regionální dějiny vycházel při psaní svého jediného beletristického díla **Josef Bezděčka** (4. ledna 1921 v Litovli - 18. dubna 1996 v Uničově). Narodil se do početné dělnické rodiny. Přestože ukončil studium na gymnáziu právě v době, kdy nacisté nechali zavřít české vysoké školy, začal studovat bohosloví na Husově bohoslovecké fakultě v Praze. Do bohoslovecké koleje však nastoupil až po roce studia, r. 1941. Do té doby, stejně jako ostatní studenti, musel studovat doma učiteli zadanou látku, ze které pak jen složil zkoušky a kolokvia. Na živobytí si vydělával prací v cihelně, cukrovaru a u zedníků. Přes "oficiálnější" studentský statut byli i frekventanti druhého ročníku úředně vedeni jako úředníci některého pražského farního úřadu. Třetí ročník už Bezděčka nedokončil, na podzim r. 1942 byl totálně nasazen v Norsku. Zde přijal jáhenské svěcení, a protože se na duchovní totální nasazení nevztahovalo, mohl se r. 1943 vrátit zpět do okupované vlasti. Po předčasném vysvěcení pak působil jako farář Církve československé husitské v Berouně, ve Střelcích u Brna a ve Zlíně. Po válce odešel do Šumperka, r. 1948 dokončil bohoslovecká studia a působil jako duchovní na severní Moravě až do r. 1949, kdy odešel do Olomouce. Komunistický režim mu nedlouho poté, v jeho 32 letech, zajistil vojenský pobyt u PTP a nedlouho po návratu, přesně od 1. 11. 1954, i zkušenost dělnické práce ve slévárně Moravských železáren v Olomouci. V železárnách Bezděčka zůstal až do odchodu do důchodu, třebaže během let střídal pracovní pozice. Po infarktu, který jej postihl r. 1972, byl jeho úvazek v továrně zkrácen, a Bezděčka se tak mohl začít věnovat hlubšímu studiu historie.

Stal se autorem desítek historickovědných článků, jež publikoval mj. v Severní Moravě, Vlastivědných listech a ročenkách Okresního archivu v Olomouci. Ve svých pracích se zaměřil především na historii rodné Litovle, Sovince a Jeseníků. Knižně vyšla kupř. monografie *Kulturní a společenský život města Litovel do r. 1948* (1988) či *Litovel a procesy s čarodějnicemi* (1991). Vedle toho přispíval Bezděčka články i do církevních periodik jako Český zápas a Teologická revue.

Ke svému původnímu povolání se vrátil až na sklonku života. Od r. 1992 sloužil jako farář v Husově sboru v Litovli, než ho r. 1996 donutil definitivně opustit kněžskou dráhu další infarkt.

Jediné beletristické dílo, román **Jen pro havraní smích**, vyšlo Bezděčkovi až posmrtně, roku 1999. V historické črtě, jejíž děj je ohraničen roky 1550 a 1632, životními daty hlavní postavy, využil autor svých historických znalostí, nabytých mnohaletým studiem, zejména o osudech sovineckého panství. Společně s Janem starším Kobylkou z Kobylí a na Sovinci sledujeme období vlády Rudolfa Habsburského, který je vlivem moravských stavů násilně sesazen a nahrazen svým bratrem Matyášem, uherským panovníkem. Ten vzápětí začne potlačovat svobody lidu, včetně svobod náboženských, což vyústí ve vzpouru proti Habsburkům, dosazení Fridricha Falckého a konečně rozhodující bitvu na Bílé hoře, po níž následuje vlna poprav, konfiskací, emigrací... Autor, sám evangelický duchovní, zvolil téma náboženských zápasů bezpochyby záměrně. Čtenáři se nabízí paralela životních osudů Jana Kobylky s osudy jeho autora. Ani jeden neopustí svou protestantskou víru, třebaže doba jejich náboženství není nakloněna. Hned na začátku příběhu zazní určující proslov Kobylkova otce Jindřicha: *Nikdy se nesmíte bát, vy moje pacholata. Tak, jak řekl Václav z Ludanic do očí samému králi Ferdinandovi: Ani o vlas nemůžeme ustoupit od svého přesvědčení a já sám raději hlavu dám, než abych od svého ustoupil. Dříve zahyne Morava v ohni a popelu, než aby strpěla násilí na svém svědomí!* Přesto na samém závěru Kobylka sklání hlavu a veřejně se přihlásí ke katolickému vyznání, aby uchránil milovaný Sovinec pro svého jediného dědice. Jeho autoru však nedá, aby Kobylkovo jednání na závěr neospravedlnil: *Milý čtenáři, jestliže jsi zklamán, že se pan Jan starší Kobylka z Kobylího a na Sovinci ve věcech víry zachoval ne právě statečně, nebud' tak přísným soudcem. Nevíš, jak by ses sám zachoval. /.../ Ne všichni dovedou být stateční až k smrti. A přesto nejsou o nic méně lidé. I oni spaseni budou.*

Zkušený historiograf a nadaný vypravěč Bezděčka neupustil ani ve svém jediném

románu od metod dějepisného výkladu. Osudy hrdinů mu zde slouží více jako doplněk, oživení a přiblížení historických událostí. Vedle příběhu Jana Kobylky poukazuje autor také na dopad politických událostí na prosté lidi. Nevyhýbá se popisům řádění přátelských i nepřátelských vojsk, shánějících potravu a kořist v chalupách poddaných, a bezmoci vesničanů při marných pokusech o odpor. Nadto se obšírněji zmiňuje o moravských šlechticích v čele s Karlem Lichtenštejnem (který po pobělohorských konfiskacích přijde k velkému majetku) a Ladislavem Velenem ze Žerotína (který po neúspěšném proticísařském odboji emigruje, aby v boji pokračoval ze zahraničí).

Autor prokazuje i znalost běžného života v 16. a 17. století. Dokazuje to mj. popisem některých odborných pracovních postupů, například těžby železné rudy. *"Havíři sází oheň," vysvětloval důlmistr. "Tam, kde je skála tvrdá, tam se zapálí dříví, ale musí hořet pomalu. Některý kámen se víc teplem roztáhne, některý méně, skála popraská a lépe se láme."*

Román nekončí smířlivým rozuzlením. Naopak, Kobylka, který celý život překonával překážky a bojoval za své přesvědčení, končí svůj život opuštěn, zklamán situací ve státě a zlomen ve svém odporu. Temný akord neradostného umírání a země znesvobodněné habsburskými restrikcemi podtrhává hlas havrana, zvěstovatele neštěstí. *Kulhavý černý havran se směšně svěšeným křídlem. Nemotorně skákal po hrbolatém dláždění a poděšeně krákal. Ten hlas byl podobný krutému smíchu. To bylo to poslední, co ještě naplno uslyšel pan Jan starší Kobylka, kdysi sovinecký pán. Pomalu a lezavě mu proběhla hlavou myšlenka, že to krákání je případné. Výsměch jeho životu a všemu jeho kvaltování. Nač to všechno bylo? Jen pro havraní smích...*

Pouze okrajově spadá mezi autory litovelského regionu spisovatelka **Božena Páleníčková** (nar. 25. července 1913 v Litovli). I když se narodila v Litovli, žila zde s rodiči pouze jeden rok, než se rodina odstěhovala do Bystřice pod Hostýnem. Její další život a dílo jsou spojeny právě s krajem Bystřicka, odkud sice Páleníčková po maturitě odešla, ale kam se r. 1961 natrvalo vrátila. Její prvotina, povídková sbírka, nese název **Beskydské smaragdy** (1970). Po mnohaleté odmlce následují nedlouho po sobě další knihy: básnická sbírka **Již tě neopustím** (1993), próza **Náhrdelník z Hostýna**, která se tematicky vrací ke 2. světové válce a která byla dříve zamítnuta cenzurou. Z válečného období, konkrétně z prostředí protifašistického odboje, vychází i další prozaické dílo,

Z rozkazu svědomí (1997), při jehož tvorbě autorka věnovala mnoho času hledání informací v archivních dokumentech a u pamětníků. Třicet let práce s dokumentárním materiálem si vyžádala próza **V zrcadle jednoho století** (2001), v níž autorka přibližuje zásadní mezníky v historii našeho národa.

Současnost

Vypátrat současné autory žijící na Litovelsku nebo z Litovelska pocházející není snadný úkol. Není výjimkou, vydá-li autor svou knihu vlastním nákladem a šíří ji hlavně mezi svými známými. Z následujících autorů, které se nám podařilo objevit, je více známý pouze básník Alois Volkman.

Alois Volkman se narodil 18. září 1937 v Chudobíně v rodině faráře Církve československé husitské. Na chudobínské faře, kde žil s rodiči a sestrou Janou, býval návštěvníkem i básník František Nechvátal. Volkmanovým druhým domovem byla několik kilometrů vzdálená Litovel. Zde žili jeho prarodiče, vychodil tu měšťanskou školu a posléze i gymnázium, kde odmaturoval r. 1955. Následovalo studium Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, které završil r. 1961. Přestože pak působil nejprve v Okresním ústavu národního zdraví v Kladně a poté jako obvodní lékař v Otvovicích a přestože žil v Praze, Litovelsko se mu nikdy neodcizilo, často se sem vracel a stále vrací. Roku 1998 mu věnoval už jako poměrně známý básník sbírku **K prahu domova**. Verše jako vzpomínka na dědu a babičku, na školní léta, na krajinu Hané. Verše jako oslava návratů ke kořenům:

Domů na Hanou vlakem

Barevné lužní lesy za Litovlí

tvoříte špalír podél trati

jímž marnotratní ztracenci

se jako v podobenství vrátí.

Byť i náš život z drah svých vykolejil

neuhne Země z dráhy dané.

Přes prahy pražců k prahu domova

syn mířit nepřestane.

Je-li výše jmenovaná sbírka poctou rodnému kraji, neměli bychom opomenout ani útlý svazek, který Volkman vydal jako *soukromý tisk k uctění památky své matky*⁹³ roku 2001. Nazval ho **Jediná**. Z roku 1999 pocházejí tyto verše:

2. března na svátek Anežky

Anežko česká

Svatá Anežko

konkuruje ti

Anežka moravská

má matka

svatořečena za svatou

trpělivost

se mnou.

Jak je patrné z ukázek, ve Volkmanově poezii hraje zásadní roli hra se slovy, básník využívá možností homonymie, v sevřených útvarech stručných a výstižných básní není jediné slovo nazbyt. Z každého verše je patrné, že nad ním autor usilovně přemýšlel a dlouho ho cizeloval a že ani vyznání lásky není v jeho podání spontánně vytrysklé, ale dobře prokombinované. V poslední době se Volkmanovy již tak dost stručné básně "scvrkly" na minimum v trojverší, *nejmenší básnický útvar s lichým počtem veršů, provokující básníkovu invenci i veršové schopnosti, protože základní jednotkou rýmu je pár, tedy dvojice. A básníková snaha po gnómičtém výrazu je napnuta k prasknutí, aby v jediném závěrečném veršovém echu shrnula to, čím chce čtenáře oslovit.*⁹⁴

Fraktura pravé náтуры

Teprve s rukou proměněnou v sádrového trpaslíka

zažívám mindrák který překvapivě vzniká

*nehneš-li pro nikoho ani prstem.*⁹⁵

93 Volkman, Alois: *Jediná* (2001).

94 Z doslovu Jaroslava Meda k Volkmanově sbírce *Terče-to* (Ostrov, Praha 2007).

95 Volkman, Alois: *Terče-to* (Ostrov, Praha 2007).

Volkmanova básnická pout', která prozatím končí u výše zmiňovaných tercet, začala už za dob studií, když přispíval do studentského univerzitního časopisu Tribuna. Později jeho básně tiskly mj. Literární noviny, Zemědělské noviny, Mladá fronta či Lidová demokracie. V letech 1958-1959 spolupracoval Volkman s Českým rozhlasem na Chvilkách poezie. Na vydání první sbírky **Malá vizita** (1976) čekal její autor téměř patnáct let. Stejně jako v dalších sbírkách, slouží Volkmanovi základní situace, drobný postřeh jako podnět k hlubšímu zamyšlení, k metafoře. Nezřídka se zamýšlí i nad nedostatky dnešní doby, zvláště nad nedostatky nás lidí. Následující ukázka pochází z druhé sbírky **Tlak mé krve** (1979):

Aby...

*Aby naše civilizace
nezašla na houby
speciálně atomové hříby...*

*Aby atlas světa
nebyl proměněn
v atlas hub...*

Následují knihy **Bez receptů** (1983) a **To je věc** (1987). Sbírkou **Znovuzrození** (1982) a **Ptám se svých slov** (1991) čerpají z křesťanské tradice a básník nešetří nabádavou kritikou ani tady. Svazek **Silent musae** (1991) je souborem deseti básní psaných v deseti dnech od smrti Jaroslava Seiferta do jeho pohřbu. Seifertovi, jemuž byl Volkman v posledních letech jeho života nejen osobním lékařem, ale i přítelem, a s nímž se scházel každý pátek na kus řeči, věnoval Volkman r. 2001 i tisk **Jaroslav Seifert (1901-2001)**. Jde o soubor fotografií, pořízený Karlem Kestnerem, který Volkman doplnil o osobní vzpomínky na portrétovaného básníka. Ve sbírce **Stáčení podzimu** (1994) se mísí téma podzimní přírody s pocitem stárnutí a odcházení. U příležitosti Roku rodiny vydal r. 1994 Volkman sbírku **PokRok rodiny**. Jako bibliofilie vyšel r. 2002 **Nepovinný předmět poezie**. Svazek **Stopy co doby tropí** (2002) je souborným vydáním novoročenek, které básník tiskne pro přátele od roku 1968 do dnešní doby. Protože se nezřídka otírá o politickou situaci, budilo jeho

dílo před rokem 1989 zájem kontrolních orgánů tehdejší státní moci. **Cht' se za nos člověče** (2004) je soubor aforismů, vycházejících ze známých českých přísloví, uvedených ve sbírce Josefa Dobrovského.

Čeho oko nevidí toho srdce neželí

*Mnohé srdce přesto želí
čeho oči neuzřely.*

Fotografie křížové cesty sochaře Karla Stádníka doplnil Alois Volkman verši v díle **Via crucis** (2005). Zatím poslední Volkmanovou sbírkou je již zmiňovaný soubor trojverší, nazvaný **Terče-to** (2007).

Volkmanovy verše byly také zhudebněny, a to J. Pospíšilem (*Travnatá stébla, Dna hladin, Stáčení podzimu*), P. Kvapilem (*Zpěvník*, jde o verše pro děti) a F. Domažlickým (*Písně milostné na texty písní A. V., Čtyři písně na A. V.*).

Olga Sýkorová (nar. 13. ledna 1957) se sice narodila ve slovenské Skalici, ale celé dětství a dospívání prožila v jihomoravském Hodoníně, odkud odešla v 19 letech do Havířova. Poté, co vystudovala ekonomii na Vysoké škole báňské v Ostravě, se v Havířově provdala a narodily se jí dvě dcery, Dagmar a Denisa. V 80. letech se rodina přestěhovala na Bouzov. V současnosti žije Olga Sýkorová již několik let v Podolí nedaleko Bouzova. Vedle profese ekonomky se věnuje charitativní činnosti. Pracuje v nadaci podporující zrakově postižené a nevidomé děti. Tvrdí o sobě, že *má nevšední spektrum přátel a sama považuje rodinu a přátele za životní dar*⁹⁶. To se odráží i v jejím dosud jediném díle, románu **Rok narození 1957** (2003). V próze do značné míry autobiografické autorka sleduje proměny české společnosti od 17. listopadu 1989 do 17. listopadu 2002. Ze své pozice ekonoma popisuje reformaci a privatizaci českých podniků, z pozice vnímavé ženy se pozastavuje nad převraty, k jakým došlo v jednání zdánlivě dobře známých lidí a v mezilidských vztazích:

96 Z rukopisného životopisu Olgy Sýkorové.

"Konečně," zajásala jsem potichu a vstala jsem, abych mu podala ruku. Vykal mi. Tvářil se, že mě nezná. Napodobila jsem ho. "Když nezná, tak nezná." Požádala jsem ho o vysvětlení, ale on nevěděl, o čem je řeč. /.../ Znali jsme se osmnáct let. Byl mi oporou v dobách nejtěžších. Pomohl mi v situacích, kdy riskoval vlastní postavení. V době tvrdé totality mě seznámil s právníkem, který stál na straně nespravedlivě stíhaných osob. Hlásil se ke mně i v době, kdy mi v patách chodila Státní bezpečnost a sousedé se mě báli pozdravit. To, co udělal on pro mě, bylo určitě hrdinstvím své doby, ale dnes šlo o víc - šlo o peníze.

Autorka dodává, že nasbírala stovku recenzí a ve všech se opakuje slovo „odvaha“. Nejen vrstevníci čtou knihu doslova jedním dechem.⁹⁷ Mnohem víc než uměleckým dílem má být kniha výpovědí o prožívané době. A tou bezesporu je. Je pravděpodobné, že další próza, kterou autorka slibuje, bude napsána v podobném duchu.

Nejsoučasnější litovelská literatura se nese ve znamení poezie vydávané jako shrnutí celoživotní pouti autora. Typickým dokladem je výjimečná žena, básníčka **Jarmila Cholinská**, rozená Božková (nar. 18. června 1925 v Litovli). Vyrostla jako jedináček v malém domku nedaleko rybníka. Není divu, že v prostředí lužních lesů a mokřadních luk, které dnes tvoří součást Chráněné krajinné oblasti Litovelské Pomoraví, získala už v útlém věku velmi blízký vztah k přírodě:

*Pod bosou nohou cítím prach
zase utíkám po cestách
měkkých chladivou prstí
Vůně, barvy, doteky
nabírám plnou hrstí
z míst ušetřených motyky
a nezraněných ostrým pluhem*

Verše z básně Ráno na trianglu nalezneme v básnířčině druhé sbírce **Kořeny** (2006). Vyznává jí lásku svému rodnému městu a prostředí, ve kterém vyrostla. V básnických

⁹⁷ Z rukopisného životopisu Olgy Sýkorové.

črtách, z nichž některé byly převedeny redaktorkou Janou Čekelovou do prózy, zachycuje svérázné postavy sousedů, profesorů i svých příbuzných, kteří byli součástí jejího dětství a dospívání, a vzpomíná i na alotria, která kdysi prováděla se svými kamarády.

Sice poněkud divoká, ale dosti bystrá dívka vystudovalo gymnázium, které od dětství vídala ze zahrady rodného domu. Její ročník maturoval několik týdnů před oficiálním termínem. Byl rok 1944 a v budově gymnázia se ubytovaly německé děti z vybombardovaných měst a s nimi i jejich dospělí průvodci. Jeden z nich chodil pravidelně pro dopisy na poštu, kde Cholinská po maturitě pracovala. Něvědomky tak dal podnět k básniřčině třetí sbírce, která vznikla o více než 60 let později. Jmenuje se **Striptýz** (2007), neboť, jak praví motto knihy, "*co svět světem stojí a já pamatuji/ básníci žijí tím/ že se odhalují*". Ve své nejintimnější sbírce se Jarmila Cholinská rozpomíná na prakticky neznámého muže, nacistu, a na vztah, který v době války nebyl možný, po kterém možná ani netoužila. Po léta v ní zůstal jako nedočený román, a proto sama pro sebe cítí potřebu vyřešit zásadní otázku charakteru člověka, který se jí pro nenaplněnost jejich vztahu stal velmi blízkým. Neví, zda byl hned po válce popraven, nebo zda snad dodnes někde žije. Její pátrání vyšlo naprázdno. A tak musí tuto etapu svého života uzavřít sama.

*Překračuji poslední práh
nevěřím, žes byl krutý vrah
a přesvědčený nacist
nechci být déle nejistá*

Po válce se Jarmila Cholinská vdala a odešla s mužem do Prahy. Tam se jim narodil první syn a o devět let později druhý. Padesátá léta přinesla řadu změn. Rodina se přestěhovala do Teplic a Cholinská začala pracovat jako učitelka na základní škole. Při zaměstnání vystudovala češtinu a francouzštinu na Pedagogické fakultě Karlovy univerzity. Díky své jazykové vybavenosti působila zároveň po léta jako tlumočnice francouzštiny a němčiny. V 70. letech se stala ředitelkou Ústředního domu pionýrů v Praze. Tam se seznámila s Bohušem Balajkou, který ji inspiroval k časopiseckému publikování básní, jež psala od mládí. Na jeho radu sestavila dokonce sbírku *Procházky rosou*. Nikdy nevyšla. Redaktor nakladatelství Mladá fronta básně sice pochválil, ale vzápětí upozornil jejich autorku, že

vydávají pouze mladé autory. Přesto právě v této době vznikala sbírka, kterou básnička konečně vydala. Její první kniha, **Miláček Prevít** (2006). Je to vlastně snůška dopisů, jež skutečně psala svému bohémskému a nestálému milenci. Časově řazené básně dokumentují průběh milostného citu od počátečního odmítání přes bolestné prožívání vztahu s hercem, sedmilhářem a nevěrníkem až po bolestný rozchod. Jde o verše zralé ženy, která dobře ví, jak se věci mají a s kým má tu čest, a přece na vztah přistoupí.

Žárli, mé zlato, žárlí a křič

Dostal mě herec šmíra

nefalšovaný kýč

Lže mi přímo fantasticky

občas ke mně chodívá

když náhodou nemá jinou

vzpomene si u piva

Pak mi hrává komedii

od Edmonda Rostanda

paroduje a mrzačí

city pana Cyrana

Objímá mě bez radosti

vyprahlý jak Gobi

Vším mě k sobě přitahuje

zároveň vším zlobí

Žárli, mé zlato, žárlí a křič

tak chop se, prosím, důtek

ach, vezmi na mne bič

V osmdesátých letech působila Jarmila Cholinská pět let jako učitelka češtiny na univerzitě ve francouzském Grenoblu. Po převratu v r. 1989 se vrátila do Litovle do rodného domu. Ženy, která se celý život zajímala o dění ve světě a dodnes si udržuje velký rozhled, se velmi citlivě dotýká i neuspokojivý stav životního prostředí. Donedávna

chodila do škol přednášet studentům o ekologii. Nakonec své poslání vtělila do posledních dvou básnických sbírek, **Třesky plesky a jiné drzosti** a **Štěky a aforismy jedovaté babizny** (obě 2007). Zabývá se v nich globálními problémy, ať už charakteru ekologického nebo politického, komentuje povrchnost současného způsobu života a jeho konzumní charakter. Tyto sbírky by měly působit jako apel na všechny čtenáře, zejména však na mladou generaci, v jejíchž rukách by měla spočívat možnost měnit svět k lepšímu. Myšlenky čtenáři předává vtipnou formou, nešetří ani ironií.

Klimatolog varuje

*Vědec není troškař žádný
hrozí smrtí miliardy⁹⁸
rozumí se vzácných lidí
tak to v počítači vidí*

*Já nepodléhám panice
miliard je nás šestice
a je přece nabíledni
že já nejsme v oné první
Koneckonců!*

*Sami vidíte na mapě
že po biblické potopě
dneska je nás víc jak much
osud má na triku Bůh*

*Určitě fandí fotbalu
a ten se hraje na suchu
ej - juchůůů!*

98 V knize má toto dvojverší podobu "*Vědec není troškař, hádám/ hrozí smrtí miliardám*", dvojverší uvedené v této práci vychází z originálního rukopisného textu. Při převádění rukopisu do knižní podoby došlo k několika odchylkám od originálu, které pozměňují smysl básní a jimž autorka vinou své oční choroby nemohla zabránit.

Stejně jako Jarmila Cholinská, vydal i **Lubomír Šik** (nar. 2. února 1928 v Litovli) svou básnickou prvotinu v poměrně vysokém věku. Jeho otec, pokřtěný Žid, zemřel na začátku války nedlouho před transportem, matka byla r. 1944 uvězněna. Sám Šik byl pro svůj původ vyloučen z gymnázia, přešel do učení a po válce odmaturoval na strojní průmyslové škole. Jeho obor ho pak předurčil k práci v nově založeném litovelském podniku Tesla (dříve Křížík), kde byl zaměstnán po celý svůj profesní život. Historii podniku, jíž byl přímým pamětníkem, zdokumentoval v knize *40 let výroby gramofonů v Litovli* (1989).

Jeho zájmy však zasahují mnohem více oborů. Mimo jiné hrál divadlo, vedl fotokroužek, byl vedoucím v Junáku, jež v roce 1968 v Litovli obnovil, jeho velkým zájmem byla i turistika. O svých cestách do zahraničí pořádal v 70. letech přednášky. Do podvědomí většiny litovelských občanů se však zapsal především jako velký znalec historie města a okolí. Kromě řady přednášek a historických vycházek, při nichž seznamuje zájemce s dějinami města přímo v terénu, je výsledkem jeho dlouholetého zájmu několik knih, z nichž jmenujme zejména *Litovelské paměti* (1994). K dalším odborným publikacím pak patří *Litovel ve dvacátém století* (2000), *Spolkový život v Litovli* (2004), *Litovel v datech* (2006) aj.

Svůj zájem o dějiny města a literární nadání uplatnil zároveň jako autor městské kroniky, jímž byl až donedávna. Po převratu se také výrazně podílel na vzniku Litovelských novin, periodika postihujícího oblast celého litovelského regionu, jejichž byl redaktorem.

Po všech svých odborných publikacích vydal Lubomír Šik roku 2007 konečně také dílo beletristické. Jeho básnická sbírka **Mozaika dní** je výběrem veršů, které psal od 40. let, které ale nikdy nevydal. Na chronologicky řazených básních je patrná proměna básníkovy zaměření a jeho zájmů. U veršů z mládí jde především o reflexivní lyriku, odrážející ideály přátelství, dotýkající se zlehka tématu lásky a nezřídka zachycující pouhý pocit z dané chvíle. Pro příklad uveďme výňatek z básně Rozchod:

Všichni zde mluví o loučení. Já jinak.

Dnes tady není třeba toho slova.

Nestojí za loučení, kdo jenom

*pro pár nudných chvil
ke kruhu přidal jeden stín -
ten ani nepřišel.
A ten, kdo s námi tady žil,
kdo při ohních na naší cestě i svůj našel cíl,
ten dál jde s námi.*

Brzy se však básně ozývají nespokojeností s politickým režimem a sociální situací v československém státě. To je období především 50. a 60. let, z něž pochází i ukázka (Srpen 1968):

*Bylo to zbytečné?
Bláhové ano, snad,
zas jednou Don Quijote zlámané kopí zved.
A přece bojím se, že je to naposled,
že časem bezbřehým půjdem, rod robotů,
koberce kouřové zvuk kroků utlumí
a echa mlhavá svíravý vrací strach,
že věčně půjdem dál, vstříc šedošedým dnům,
přízraky šedivé, jen stíny stínů svých.*

Celou sbírkou se pak prolíná téma času, stárnutí a míjení. Třebaže v jedné z básní autor tvrdí, že "*kdybys život neměřila lety,/ tak nepoznáš, že roků máš zas víc*", sám si tuto veličinu velmi silně uvědomuje. Nejde jen o pocit lítosti nad uplývajícími roky. Celou poslední část sbírky představují příležitostné básně, psané k narozeninám známým, k výročím, k Novému roku. Nejčastěji jsou věnovány autorově ženě Majence a u všech jsou

pečlivě zaznamenána data. Šikova sbírka, která je jakýmsi dárkem ke zlaté svatbě, již s manželkou oslavili v roce 2007, a zároveň k osmdesátinám, kterých se autor dožil v únoru 2008, je doplněna snímky přírody od litovelského fotografa Miroslava Pinkavy.

Závěr

Kulturní život litovelského regionu byl a stále je bohatý, jak dokládá i množství jmen beletristů zaznamenaných v této práci. Přestože valná část z nich je i v literárních kruzích neznámá, lze z jejich středu vyzdvihnout některé autory, kteří se dočkali většího literárního úspěchu a kteří jsou dosud připomínáni. Vedle nejznámějšího Jana Čepa, jenž je dnes řazen mezi české literární klasiky a s jehož úspěchem se nemůže srovnávat žádný z dalších autorů, můžeme zmínit také Františka Serafínského Procházku, na přelomu 19. a 20. století známého a uznávaného básníka, Aloise Zábranského, jenž zaujal především románem Břehule, Josefa Koudeláka, jehož jméno je spojováno s českým ruralismem, Milana Rusinského, prosadivšího se svými prozaickými pracemi, či současného básníka Aloise Volkmana. Na regionální úrovni jsou dosud připomínáni Martin Strouhal, autor stále oblíbených pověstí z Litovelska, a Eugen Stoklas, jehož divadelní a loutkové hry jsou dosud občas inscenovány místními divadelníky, na Nákelsku zůstává díky sbírce pověstí i pamětem obce známý Josef Vrbka, připomínán bývá náměšťský učitel a hudebník Josef Vaca.

Statistický pohled na dosažené informace nám přinese zajímavé poznání. Ze 49 zde zmiňovaných autorů jsou pouze čtyři ženy. Tento úkaz, související v širším měřítku s vývojem evropské společnosti, odpovídá postavení žen v historii celé české literatury. V obou případech dochází ke skutečné emancipaci teprve ve dvacátém století. Dalším nepřehlédnutelným faktem je, že asi polovina v práci zmiňovaných autorů spadá svým působením do první poloviny dvacátého století. I když připustíme, že zmíněný nepoměr může být dán tím, že regionální literární osobnosti posledních desetiletí nebyly zatím v publikacích a periodikách dostatečně reflektovány, je třeba přiznat výrazný podíl i odlišné kulturní atmosféře první poloviny dvacátého století. Nezanedbatelný je fakt, že ze 49 autorů se jich 15 věnovalo učitelskému povolání a 10 duchovnímu poslání, buď jako kněží, nebo jako členové církevních řádů. Koresponduje to se skutečností, že ve vývoji společnosti byly škola a církev dvěma základními nositeli kultury. Nejvíce regionálních autorů je přirozeně spjato s největší obcí regionu, s městem Litovlí. Další přehled napovídá, že výrazný kulturní život panoval zejména v obcích Náměšť na Hané a Náklo, kde působilo nejvíce literátů.

Podat kompletní přehled vývoje literatury na Litovelsku je úkol takřka nemožný. V regionu působilo množství autorů, z nichž nezřídka zbylo jen jméno, a je jisté, že mnoho jmen zapadlo docela. Proto jsou v práci vynecháni ti, o nichž se mi nepodařilo zjistit víc než jméno a nanejvýš rok narození a úmrtí. Tato skutečnost může být zároveň výzvou pro další badatele k ještě hlubšímu ponoru do problematiky literatury na Litovelsku, k odhalení dosud neznámých autorů a rozšíření zde podaného přehledu. Je však třeba poukázat na nekonečnost takovéto práce - jednak si nikdo nemůže být jist, že už není co hledat v minulosti, jednak nám současnost dodává stále nové autory a nová díla.

Tato práce není uzavřenou výpovědí o beletristech litovelského kraje. Je to pohled na dosud málo prozkoumané území místní literatury, jenž má v souhrnném přehledu nabídnout informace o autorech, jejichž jména často chybí v literárních slovnících a příručkách.

Jmenný rejstřík

Benda, Josef Ferdinand	12	Rusinský, Milan	66
Bezděčka, Josef	71	Sedláček, Konrád	59
Bogar, Jan Benedikt	61	Stoklas, Eugen	33
Bokůvka, Petr	6	Stratil, František	12
Čep, Jan	27	Strouhal, Martin	55
Dohnal, Antonín Maria	66	Sýkorová, Olga	78
Dragoun, Václav	69	Šenk, Antonín Bedřich	11
Dubový, Romuald	13	Šindler, Valentin	47
Hejný, Ladislav	38	Šik, Lubomír	83
Hermann, Hugo Jan	32	Šup, Prokop Bartoloměj	38
Hluchý, František	62	Tarco, Gregor	7
Houdek, Vítězslav	25	Vaca, Josef	43
Cholinská, Jarmila	79	Vaňáková, Norbertina	38
Chrudina, Jaroslav	59	Vídrman, Osvald	25
Kadlec, Čeněk	42	Vieulzoeuf, Daniel	15
Knaibl, Jan	64	Volkman, Alois	75
Kohoutek, Hynek	37	Vrbka, Josef	49
Koudelák, Josef	39	Winkler, Jan	11
Kratochvil, Josef	55	Zábranský, Alois	51
Lužný, Augustin P.	61	Zapletal, Vincenc	60
Martinčík, Richard	63		
Moudrý, Cyril S.	16		
Páleníčková, Božena	73		
Pavelčík Záhorský, Antonín	62		
Pillich, Jan	15		
Poštulka, František	14		
Procházka, František Serafinský	17		
Přidal, Ludvík	46		
Rozenplut, Jan	6		

Anotace

Autorka:	Helena Kaštilová
Katedra:	bohemistiky
Fakulta:	filozofická
Název diplomové práce:	Beletristé litovelského regionu
Vedoucí diplomové práce:	prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.
Počet znaků:	193 897
Počet příloh:	1
Počet titulů použité literatury:	110
Klíčová slova:	česká beletrie, regionální literatura, Haná, Litovelsko, regionální autoři
Charakteristika:	Práce usiluje o to představit beletristy žijící na Litovelsku od nejstarších dob do současnosti, objevit často neznámé autory regionu. Vedle nejslavnějšího spisovatele Litovelska, Jana Čepa (1902-1974), a několika autorů známých i mimo region - Alois Zábranský (1858-1921), Josef Koudelák (1906-1960) a Alois Volkman (1937) - obsahuje práce na čtyři desítky dalších jmen.

Annotation

Thesis title:	The writers of the region of Litovel
Keywords:	czech belles lettres, regional literature, regional authors, region of Haná, region of Litovel
Abstract:	The thesis aspires to present writers of belles lettres living in the region of Litovel from 16th century up to the present times and it also wants to introduce the authors of the region who are often unknown. Besides the most renowned writer of the region of Litovel, Jan Čep (1902-1974), and a few authors who are also well-known outside this region - Alois Zábranský (1858-1921), Josef Koudelák (1906-1960) and Alois Volkman (1937) - the thesis is centered on about forty other authors.

Prameny

Knižní publikace, sborníky a katalogy

- Osobnosti střední Moravy. Kalendář výročí. Ročníky 2000-2006 (Knihovna města Olomouce).
- REGO - Katalog regionálních osobností (Vědecká knihovna Olomouc; internetové stránky *kat.vkol.cz*).
- 80 let Gymnázia Jana Opletala v Litovli (GJO, Litovel 1981).
- 850 let Loučan (Loučany 1991).
- Balatka, Oldřich: Obec Bílá Lhota (Obecní úřad, Bílá Lhota 2000).
- Bezděk, Zdeněk: Tři moravští autoři loutkových her (Okresní kulturní středisko, Olomouc 1975).
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy, sešit 2/14 (Ostrava 2001).
- Dohnalová, Emilie a Musilová, Eva: Bibliografie okresu Olomouc 2. Ostatní města a obce olomouckého okresu (Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 1996).
- Doupalová, Eva: Slovník sběratelů, vydavatelů a zpracovatelů moravských lidových pověstí (SPN, Praha 1988).
- Ficek, Viktor: Biografický slovník širšího Ostravska (Slezský ústav Československé akademie věd, Opava 1972 - sešit 1, 1981 - sešit 4, 1983 - sešit 5).
- Forst, Vladimír a kol.: Lexikon české literatury 1 (Academia, Praha 1985).
- Havel, Rudolf a Opelík, Jiří a kol.: Slovník českých spisovatelů (Československý spisovatel, Praha 1964).
- Hrabec, Bohuslav: Zastavení s Martinem Strouhalem (Osvětová beseda, Sedliště 1986).
- Hýsek, Miloslav: Literární Morava v letech 1849-1885 (Vydavatelské družstvo

Moravskoslezské revue, Praha 1911).

- Janoušek, Pavel a kol.: Slovník českých spisovatelů od roku 1945 (Brána, Praha 1995 - 1. díl a 1998 - 2. díl).
- Kolář, Bohumír: Z paměti literární Olomouce (Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, Olomouc 2004).
- Koudelák, Josef: Očima písmáků. Črty a povídky, díl 1. (Moravská knihovna, Brno 1940).
- Kunc, Jaroslav: Kdy zemřeli...? Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých od 1. 1. 1937 do 31. 12. 1962 (Státní knihovna ČSSR, Praha 1962).
- Kunc, Jaroslav: Slovník soudobých českých spisovatelů 1918-1945 (Orbis, Praha 1946).
- Marek, Pavel: Josef Vaca - Stručný nástin života a díla učitele, národopisného a vlastivědného pracovníka (bibliografické údaje ve svazku VKOL neuvedeny).
- Ottův slovník naučný, 12. díl (J. Otto, Praha 1904).
- Pavlicová, Martina a Uhlíková, Lucie: Od folkloru k folklorismu (Ústav lidové kultury, Strážnice 1997).
- Poselství. Almanach k 25. výročí DLU v Olomouci (Družina literární a umělecká, Olomouc 1938).
- Slavík, Bedřich: Písemnictví na Litovelsku (Městské muzeum, Litovel 1937).
- Springer, Jan: Co dala Haná české literatuře (Národní jednota pro východní Moravu, Olomouc 1947).
- Ševčíková, Hana: Haná v dětské literatuře. Výběrová bibliografie literatury pro děti a mládež s biografickými údaji o autorech (SISŠ, Olomouc 1993).
- Šik, Lubomír: Litovel ve dvacátém století. Díl jedenáctý - osobnosti doby (rukopis).
- Šik, Lubomír: Litovelské paměti (Městský klub, Litovel 1994).
- Šindlářová, Irena: Paměti obce Bílska (Danal, Olomouc 1999).

- Trávniček, Mojmír: Pout' a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa (Proglas, Brno 1996).
- Vrbka, Josef: Dějiny obce Nákla na Moravě (vl. n., Náklo 1940).
- Všetička, František: Olomouc literární (Votobia, Olomouc 2002).
- Vybíral, Bohuš: Beletristický přínos olomouckého kraje (Okresní osvětový sbor pro Olomouc venkov, Olomouc 1940).

Články, studie a doslovy knih

- Dr. Vincenc Zapletal (Mojmírova říše, rok 1937/38, č. 1, s. 127).
- Frant. Hluchý šedesátníkem (Dunaj. Revue rakouských Čechoslováků, roč. 13, č. 2, s. 149).
- K životnímu jubileu profesora A. M. Dostála (Komenský, roč. 112, č. 8, s. 499-500).
- Prof. Eugen Stoklas padesátníkem (Litovelský, šternberský a šumperský kraj, roč. 9, č. 47, s. 1).
- Rodák z Hané profesorem na švýcarské univerzitě (*Vincenc Zapletal*; Osvobozený našinec, roč. 80, č. 12, s. 4).
- -ek: Osvald Vidrman † (Litovelské noviny, roč. 5, č. 19-22, s. 1-2).
- Balatková, Jitka: Josefu Bezděčkovi k narozeninám (Střední Morava. Kulturně historická revue, roč. 2, č. 2, s. 128).
- Beneš, Bohuslav a Špatný, Zdeněk: Jozéfek Melhoba a hanácký folklorismus (Studie Muzea Kroměřížska, Kroměříž 1993, s. 124-127).
- Bezděčka, Josef: Litovelský plagiát z roku 1785 (Vlastivědný věstník moravský, roč. 42, s. 48-51).
- Bezděčka, Josef: Veršování o přepadení Litovle husity v roce 1437 (Okresní archiv v Olomouci, Olomouc 1992, s. 175-186).

- Čermák, Miloslav: Doslov (in Bezděčka, Josef: Jen pro havraní smích, Memoria, Olomouc 1999).
- Czmero, Rostislav: Pěvec, básník a učitel Josef Vaca - věrný syn nové Hané (Hanácké noviny, příl. Na neděli, roč. 7, č. 59, s. 10).
- Czmero, Rostislav: Poetický pomník krásám Hané (Hanácké noviny, roč. 9, č. 64, s.8).
- Fišmistrová, Věra: MUDr. Josef Kratochvil, lékař-spisovatel (Nové Přerovsko, roč. 11, č. 52, s. 2).
- Fišmistrová, Věra: Profesor Václav Dragoun, pedagog, dramatik a spisovatel (Nové Přerovsko, příloha Palackého 22 revue, roč. 3, č. 55, s. 2).
- Hans, V.: † JUDr. Frant. Stratil (Věstník Matice opavské, rok 1911, č. 19, s. 52-57).
- Hluchý, František: Moje vzpomínky na rodnou Litovel (Litovelský, šumperský a šternberský kraj, roč. 15, č. 1, s. 1-2).
- Houdek, Vítězslav: Upomínka na Bedřicha Šenka (Koleda, roč. 3, č. 12, s. 197-199).
- Husička, Josef: Hanácký poutník na slovanský východ (C. S. Moudrý; Litovelsko, roč. 1, č. 3, s. 2 a č. 4, s. 2).
- Jeřábek, Viktor K.: Fr. S. Procházka (Kolo, roč. 9, č. 1, s. 24-28).
- jh: Beseda se spisovatelem Janem Čepem (Litovelský kraj, roč. 17, č. 48, s. 1-2).
- jst: Pavelčík Záhorský byl také básníkem (Hanácký a středomoravský den, roč. 10, č. 179, s. 12).
- Jurák, Jeronym: Th. M. Dr. Vincenc Zapletal O. P. zemřel (Růže dominikánská, roč. 52, č. 1, s. 29-30).
- jv: Občané města Litovle vzpomínají narozenin svého rodáka, básníka Jar. Chrudíny (Litovelsko, roč. 2, č. 7, s. 3).
- Kocourek, Jan: K šedesátinám zasloužilého učitele, profesora dr. A. M. Dostála (Komenský, roč. 92, č. 8, s. 499-501).

- Kohoutek, Vojtěch: Dík obce Náměště dr. Vítězslavu Houdkovi (Hanácké noviny, roč. 7, č. 90, s. 4).
- Kohoutek, Vojtěch: Náměšťský rodák dr. Vítězslav Houdek (Střední Morava, roč. 2, č. 2, s. 118-120).
- Kolář, Bohumír: Doslov (in Volkman, Alois: Stopy co doby tropí, Primus, Praha 2002).
- Kollmann, Vítězslav: Typograf Richard Martinčík. Příspěvek k 105. výročí narození (Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, rok 1980, č. 206, s. 27-29).
- Kráčmar, Jiří: Cesta smrti zavedla tři štěpánovské odbojáře do Mauthausenu (*Ladislav Hejny*; Olomoucké listy, roč. 2, č. 17, s. 6).
- Med, Jaroslav: Doslov (in Volkman, Alois: Terče-to, Ostrov, Praha 2007).
- Otahal-Plašovský, Antonín: Dr. Romuald Dubový (Věstník Matice opavské, rok 1896, č. 6, s. 34-36).
- Písková, Milada: K jednomu zapomenutému jubileu (Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, rok 1983, č. 222, s. 19-21).
- Pořízková, Marta: Božena Páleníčková oslavila životní jubileum (Týdeník Kroměřížska, roč. 2, č. 31, s.5).
- Poštulka, František: Vzpomínky z učitelského života (Severní Morava, sv. 38, 1979, záložka).
- Procházka, František Serafínský: Pár slov o sobě (in Procházka, F. S.: Věřím, Česká grafická unie, Praha 1929).
- Richtár, Vojtěch: Senior sboru lesnické školy v Hranicích devadesátníkem (*Václav Dragoun*; Hanácké noviny, příl. Na neděli, roč. 9, č. 13, s. 8).
- Rusinský, Milan: Kdeže ty loňské sněhy jsou (Ostravský kulturní měsíčník, roč. 3, č. 11, s. 14-16).
- Sedlák, Vlastimil: Doslov (in Vrbka, Josef: Pověsti z malé Hané, Historicko-vlastivědný

kroužek při ZV ROH národního podniku Moravské šamotové a lupkové závody, Velké Opatovice 1966).

- Skalička, Jiří: Život, dílo a umění Aloise Záborského (in Záborský, Alois: Břehule, Profil, Ostrava 1984).
- Slavík, Bedřich: Mládí básníka F. S. Procházky (Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, roč. 52, č. 193 a 194, s. 55-83).
- Sloupský, Josef: Za Danielem Vieulzoeufem (Litovelský kraj, roč. 16, č. 34, s. 1-2).
- Strouhal, Martin a Kolář, Josef: Slovo o autorovi Martinu Strouhalovi (in Strouhal, Martin: Bájě a pověsti, Veduta, Štítý 2007).
- Stoklas, Eugen: Severomoravské pověsti Huga Jana Hermanna (Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké, příl. Severomoravské pověsti, roč. 6, č. 3).
- Uher, Jindřich: Z hanáckého kmene (*Josef Vaca*; Rovnost - Moravský demokratický deník RT, roč. 4, č. 59, s. 4).
- Všeticka, František: Učitel Martin Strouhal tíhl k básnické tvorbě, v níž jej ovlivnil Petr Bezruč i Vilém Závada (Olomoucké listy, roč. 2, č. 41, s. 15).

Vyprávění konkrétních osob

- pan František Spáčil z Nákla (*Josef Vrbka*)
- paní Jarmila Cholinská
- paní Olga Sýkorová

Beletrie

- Bezděčka, Josef: Jen pro havraní smích (Memoria, Olomouc 1999).
- Čep, Jan: Dvojí domov (Vyšehrad, Praha 1991).

- Dragoun, Václav: Vám, lesy (vl. n., Hranice 1996).
- Cholinská, Jarmila: Kořeny (vl. nákl., Litovel 2006).
- Cholinská, Jarmila: Miláček Prevít (vl. nákl., Litovel 2006).
- Cholinská, Jarmila: Striptýz (vl. nákl., Litovel 2007).
- Cholinská, Jarmila: Třesky plesky a jiné drzosti (vl. nákl., Litovel 2007).
- Knaibl, Jan: Život je živý (vl.n., Olomouc 1936).
- Koudelák, Josef: Náš rod (Okresní osvětový sbor pro Olomouc-venkov, Olomouc 1940).
- Koudelák, Josef: Potmě vyšívaná (Bohuš Valihrach, Olomouc 1948).
- Koudelák, Josef: Senička (Čeněk Beran, Olomouc 1934).
- Koudelák, Josef, Vaca, Josef a Vrbka, Josef: Pověsti z kraje básníka F. S. Procházky (Okresní osvětový sbor Olomouc-venkov, Olomouc 1940).
- Křópal z Břochovan, Matěj: Plkačke a jedno drohy (vl. n., 1927).
- Martinčík, Richard: Povídky jarních nocí (románová příloha Národního deníku, 1941).
- Moudrý, Cyril S.: Na podzim (Litovelsko, roč. 1, č. 17, s.1).
- Procházka, František Serafínský: Věřím (Česká grafická unie, Praha 1929).
- Přidal, Ludvík: Obecní volbe v Ozembuchově (Litovelsko, roč. 1, č. 17, s. 1-2).
- Sedláček, Konrád: Pohádka Moravy. Sobotín (Péče spolku o zdraví mládeže v Olomouci, Olomouc 1934).
- Stoklas, Eugen: Žluté listí (vl. nákl., Litovel 1933).
- Strouhal, Martin: Bájé a pověsti z Litovelska, Bouzovska a Lošticka (Pavel Ševčík - Veduta, Štítý 2007).
- Strouhal, Martin: Osvěňčim (Společenská knihtiskárna, Loštice 1945).
- Sýkorová, Olga: Rok narození 1957 (vl. nákl., Bouzov 2003).
- Šik, Lubomír: Mozaika dní (vl. nákl., Litovel 2007).
- Vaca, Josef: Z Hané (Bohuš Valihrach, Olomouc 1940).

- Vídraman, Osvald: Prásky (Litovelské noviny, roč. 5, č. 22-24, s. 1-2).
- Volkman, Alois: Chyt' se za nos člověče (Fontána, Olomouc 2004).
- Volkman, Alois: Jediná (soukromý tisk, 11. 1. 2001).
- Volkman, Alois: K prahu domova (Městský klub, Litovel 1998).
- Volkman, Alois: Terče-to (Ostrov, Praha 2007).
- Volkman, Alois: Tlak mé krve (Mladá fronta, Praha 1979).
- Vrbka, Josef: Mlsný hastrman (Profil, Ostrava 1970).
- Zábranský, Alois: Břehule čili Poslední hastrman na Hané (Profil, Ostrava 1984).

Zdroje příloh

- fotografie: Helena Kaštilová (1, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 14)
 - Radomír Studený (15)
 - Jaromír Krmela (8)
 - Vrbka, Josef: Dějiny obce Nákla na Moravě (2, 3)
 - Čep, Jan: Dvojí domov (10)
 - Vokman, Alois: Silent musae, vl. nákl., Praha 1990 (13)

Fotografická příloha

1. Gymnázium Jana Opletala v Litvli

2. Josef Vrbka

3. Alois Zábranský

4. Rodný dům Josefa Vrbky v Nákle

5. Na hrobě Eugena Stoklase je francouzský nápis *Il n'y a pas de morts* (Není mrtvých.)

6. Dům Eugena Stoklase

7. Rodný dům Jaroslava Chrudiny

8. Dům Martina Strouhala

9. Husův sbor - působíště J. Bezděčky

10. Jan Čep

11. Pamětní deska na Čepově domě

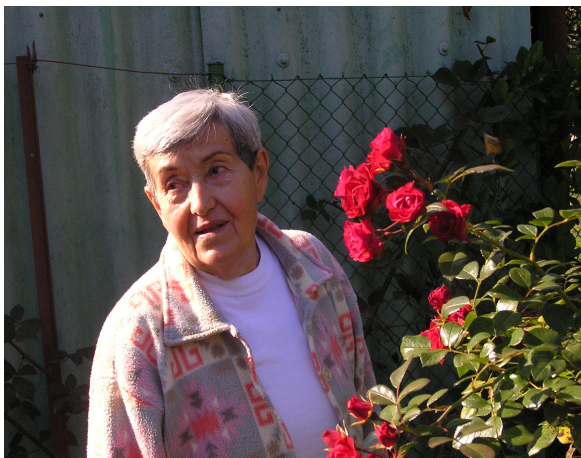
12. Rodný dům Jana Čepa

13. Alois Volkman (nahore) se svým přitelem Jaroslavem Seifertem

14. Lubomír Šik

15. Jarmila Cholinská

